อุทกพันธุ์

294.308
อ234ช

ห. 8020

อภินันทนาการ

จาก

พลเรือเอก อดุล ตุลยานนท์

สุชญฺโณภิกขุ

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ม.ป.ช. ม.ว.ม. ท.จ.

ชาตะ ๖ กรกฎาคม ๒๔๖๐

มรณะ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๓๐

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระราชทานดอกไม้เยี่ยม ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

ม.ป.ช. ม.ว.ม. ท.จ.

เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
วันจันทร์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๑

พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลสมิติเวช มีอาการน่าวิตก, ได้มีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้คุณหญิงแพทย์หญิงพึงใจ งามอุโฆษ มาสอบถามและดูแลอาการเพื่อกราบบังคมทูลพระกรุณาฯ ให้ทรงทราบ และต่อมาได้ทรงรับศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐. เมื่อศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ได้กราบถวายบังคมลาถึงอนิจกรรม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ ทั้งทรงรับการศพไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ตลอด ๗ วัน.

เมื่อถึงกำหนดวันรับพระราชทานเพลิงศพ นอกจากจะได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกเมรุพระราชทานแล้ว ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส.

ทั้งนี้พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ, ข้าพระพุทธเจ้า ครอบครัว และญาติมิตรทุกคนของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ยิ่ง และขอเทิดทูนไว้เป็นสรรพสิริมงคลแด่วงศ์สกุลอย่างสูง. ข้าพระพุทธเจ้าทุกคนขอพระราชทานน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายบังคมมาแทบพระยุคลบาท.

เลขหมู่ 294.308
023ผ
เลขทะเบียน 002576

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า **นางออมสุข มุกตพันธุ์**

14424

ระลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ป่วยเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลสมิติเวช, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานดอกไม้เยี่ยม และโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงมนัสนิตย์ วณิกกุล โทรศัพท์สอบถามอาการของ ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เป็นระยะ ๆ, พระมหากรุณาทุกครั้งยังความซาบซึ้งแก่ครอบครัวของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ และทำให้มีกำลังใจขึ้นอย่างยิ่ง.

เมื่อทรงทราบว่า ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ได้กราบถวายบังคมลาถึงอนิจกรรม, ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ วางพวงมาลาหน้าโกศศพ. ครั้นถึงวาระรับพระราชทานเพลิงศพ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส.

พระมหากรุณาธิคุณนี้, หากศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ สามารถทราบด้วยญาณวิถีใด ๆ ก็คงชื่นชมโสมนัสเป็นล้นพ้น.

ข้าพระพุทธเจ้า ครอบครัว และญาติมิตรทุกคนของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม และขอกราบถวายบังคมมาแทบพระยุคลบาท.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า นางออมสุข มุกตพันธุ์

(แบบ ข.)

หมายรับสั่งที่ ๗๔๓๙

สำนักพระราชวัง

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐

ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ. อายุ ๖๙ ปี เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน กราบถวายบังคมลาถึงอนิจกรรมด้วยโรคปอดอักเสบและระบบการทำงานของสมองล้มเหลว ณ โรงพยาบาลสมิติเวช กรุงเทพมหานคร เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ เวลา ๑๐.๒๓ น.

<u>วันเดียวกันนี้</u> เวลา ๑๗.๓๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลาเจนรัช วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยมประกอบศพ ฉัตรเบญจาตั้งประดับ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ และรับศพอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ ๗ วัน มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม เวลากลางคืน กำหนด ๗ คืน

การนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ และพระราชทานพวงมาลาวางที่หน้าโกศศพ.

ประณมรัตน์/พิมพ์/ [signature] /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

[signature]

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๗๔๘๐

สำนักพระราชวัง

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วันพระราชทานศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ. ที่ศาลาเจนชัย วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

<u>วันจันทร์ ที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๓๐</u> เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ รับพระราชทานฉัน และบังสุกุล เป็นเสร็จการ.

ประถมรัตน์ ชิมพ์

ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๗๔๘๐ หน้าที่ เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์

เรื่อง โปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วันพระราชทานศพ

ได้รับวันที่ .... พ.ศ. ๒๕ .... เวลา ....

(ลงชื่อผู้รับหมาย) ....

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๙๘๙ สำนักพระราชวัง

๒๑ มกราคม ๒๕๓๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ม.ป.ช. ม.ว.ม.,ท.จ. ที่เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ ที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑ เวลา ๑๗.๐๐ น.

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์.

ประณมรัตน์/พิมพ์/ กุ... /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ข.)

หมายรับสั่งที่ ๑๑๒๐

สำนักพระราชวัง

๒๙ มกราคม ๒๕๓๑

พระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ. เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑ เวลา ๑๕.๐๐ น. เจ้าพนักงานจัดการเปลื้องเครื่องสุกำศพ ณ ศาลาเชนชัย วัดเทพศิรินทราวาส ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยมประกอบศพ ฉัตรเบญจาตั้งประดับ แล้วเชิญศพไปเผา ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส (เมรุด้านใต้)

วันจันทร์ ที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑ เวลา ๑๕.๐๐ น. เชิญโกศศพแห่เวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๐๐ น. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ไปพระราชทานเพลิงศพ

วันอังคาร ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๑ เวลา ๐๗.๐๐ น. เก็บอัฐิ.

(ลายมือชื่อ)

ประณมรัตน์/พิมพ์/ (ลายมือชื่อ) /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง โดยหน้าที่ราชการ

(ลายมือชื่อ)

ผู้รับรับสั่ง

ด่วนมาก

ที่ รล 0003/6867

สำนักราชเลขาธิการ
พระบรมมหาราชวัง กทม.10200

23 พฤษภาคม 2530

เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์

นมัสการ สมเด็จพระญาณสังวร
อ้างถึง ลิขิตที่พิเศษ/2530 ลงวันที่ 3 พฤษภาคม 2530

ตามที่พระคุณเจ้าขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา เรื่อง ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ประธานกรรมการฝ่ายควบคุมการก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. ตึกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ซึ่งป่วยและเข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลสมิติเวช ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ตั้งแต่วันที่ 22 พฤษภาคม 2530 เป็นต้นไป

จึงขอนมัสการมาเพื่อกรุณาทราบ

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์)
ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์
โทร.2211151 - 5 ต่อ 20, 21, 25 และ 59

กราบนมัสการพระคุณเจ้า

ครอบครัว และญาติมิตรของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ขอกราบนมัสการแทบเท้า สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร และ พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ วัดหินหมากเป้ง ด้วยความรำลึกในพระคุณที่ได้เมตตาแก่ศาสตราจารย์ ดร. ชัย มุกตพันธุ์ มาโดยตลอด ทั้งก่อนและหลังอนิจกรรม

สมเด็จพระญาณสังวรได้กรุณามอบพระไพรีพินาศ เพื่อไว้ประจำที่ห้องผู้ป่วยในทันที ที่ได้ทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คอยสอบถามอาการทุกระยะ มาเยี่ยม และได้นำความกราบบังคมทูล พระกรุณาฯ ให้ทรงทราบ ซึ่งต่อมาได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ รับ ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ เมื่อศาสตราจารย์ ดร. ชัย มุกตพันธุ์ ถึงอนิจกรรม พระคุณท่านก็ได้กรุณารับเป็นเจ้าภาพงานศพด้วย

พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ หรือ หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ได้กรุณาสอบถามอาการป่วยทุกระยะ มอบหมายให้พระภิกษุวัดหินหมากเป้งไป เยี่ยมดูอาการและร่วมในการบำเพ็ญกุศลศพตามโอกาส

ความเมตตากรุณาของพระคุณเจ้าทั้งสองนี้ ครอบครัว และญาติมิตรของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ขอจารึกไว้ตลอดไป.

นางออมสุข มุกตพันธุ์

กำหนดการบำเพ็ญกุศลศพ

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ม.ป.ช. ม.ว.ม. ท.จ.

ณ วัดเทพศิรินทราวาส

วันจันทร์ที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ -	วันอาทิตย์ที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศล พระราชทาน
วันจันทร์ที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๓๐	ราชบัณฑิตยสถาน, วัดหินหมากเป้ง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ, ภาควิชาวิศวกรรมโยธา จุฬาฯ, สมาคมนิสิตเก่าวิศวฯ จุฬาฯ, โครงการสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน ตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, นิคมอุตสาหกรรมบางปู, บริษัท เค.อี.ซี.
วันอังคารที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๓๐	กระทรวงศึกษาธิการ, วปอ.รุ่น ๑๐, โรตารี่กรุงเทพฯ, ศิษย์วิศวฯ ในกรุงเทพมหานคร, ศิษย์วิศวฯ ในการประปานครหลวง
วันพุธที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๓๐	วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยฯ, สมาคมวิศวกรที่ปรึกษา, สมาคมอุตสาหกรรมก่อสร้างไทย, บริษัท ยี.อี.ซี. วิศวกรที่ปรึกษาและสถาปนิก จำกัด
วันพฤหัสบดีที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๓๐	สภากาชาดไทย, วิทยาลัยรังสิต, สุเมธ เตชะไพบูลย์ และครอบครัว
วันศุกร์ที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๓๐	กรมอาชีวศึกษา, วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา, สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT), สมาคมศิษย์เก่า AIT, สภามหาวิทยาลัยขอนแก่น, คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ศิษย์วิศวฯ ในกรมทางหลวง

ครอบครัวและญาติ

ดิฉันและครอบครัว ขอกราบขอบพระคุณ ขอบคุณ ท่านผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ญาติมิตร และบรรดาลูกศิษย์ของอาจารย์ชัย ที่ได้กรุณาโทรศัพท์สอบถามอาการ นำดอกไม้ไปเยี่ยมระหว่างที่อาจารย์ชัยรักษาตัวที่โรงพยาบาลสมิติเวช ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการให้กำลังใจแก่อาจารย์ชัยเท่านั้น ยังเป็นกำลังใจแก่ครอบครัวด้วย นอกจากนี้ขอขอบคุณแพทย์ และพยาบาลทุกคนที่ได้เอาใจใส่และร่วมกันทุ่มเทรักษาจนวาระสุดท้าย

เมื่ออาจารย์ชัยถึงแก่อนิจกรรม บรรดาท่านผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ มิตรสหายที่รักใคร่ ตลอดจนศิษย์รุ่นต่าง ๆ หน่วยราชการ สมาคม บริษัท ยังได้กรุณานำหรีดมาเคารพศพ ฟังสวดพระอภิธรรม ร่วมเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม บริจาคเงินเพื่อจัดตั้งอนุสรณ์ให้แก่อาจารย์ชัย และในการพระราชทานเพลิงศพ ก็ได้พร้อมใจมาร่วมงาน นับเป็นเกียรติแก่อาจารย์ชัยเป็นอย่างยิ่ง ถ้าอาจารย์ทราบได้ด้วยญาณวิถีใด ก็จะต้องปลื้มปีติในความกรุณาและน้ำใจของทุกท่านอย่างแน่นอน.

ออมสุข มุกตพันธุ์

วัดบวรนิเวศวิหาร

ชีวิตแห่งคุณความดี

พระพุทธเจ้าตรัสถึงชีวิตไว้มาก เช่นว่า "อายุชีวิตเป็นของน้อย อันชรานำเข้าไปใกล้ที่สุด เมื่อทุกชีวิตอันชรานำเข้าไปใกล้แล้ว ก็ไม่มีต้านทาน เมื่อเพ่งพิจารณาเห็นภัยในความตายนี้ พึงทำบุญทั้งหลายอันนำความสุขมาให้" "สิ่งที่พบเห็นด้วยความฝัน บุรุษบุคคลตื่นขึ้นแล้วย่อมไม่เห็น ทุกคนย่อมไม่เห็นคนที่เป็นที่รักผู้ละ ทำกาละไปแล้ว เหมือนคนฝัน" "อันผู้จะต้องตายทำบุญและบาปทั้งสองอย่างใดไว้ในโลกนี้ บุญและบาปทั้งสองนั้น เป็นของตนของผู้นั้นแท้ เขาถือเอาบุญบาปนั้นไป" "โลกคือหมู่สัตว์อันชราคุมกำกับนำไปหาความตาย ไม่ยั่งยืน โลกคือหมู่สัตว์ไม่มีเครื่องต้านทานแก่ความตาย ไม่มีใครเป็นใหญ่ปกป้องไว้ได้ โลกคือหมู่สัตว์ ไม่มีของตน ต้องละทุกสิ่งไป โลกคือหมู่สัตว์ พร่อง ไม่อิ่ม เป็นทาสตัณหา ความดิ้นรนปรารถนาทะยานอยาก"

พระพุทธเจ้าตรัสถึงชีวิตไว้ดังนี้ ซึ่งตรัสสอนให้ทุกคนมีสติและปัญญา ระลึกนึกถึงความตายของชีวิต ไม่ประมาทมัวเมา ทำแต่ความดี ทำคุณประโยชน์เรื่อยๆ ทางอัน ตรัสสอนไว้ว่า "พึงทำความเพียรตั้งแต่วันนี้ ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมาถึงวันพรุ่งนี้" เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ดี แก่ดี เจ็บดี ตายดี ไปดี

ศาสตราจารย์ ดร. ชัย มุกตพันธ์ เป็นผู้มีชีวิตประเสริฐ ดีเด่นยิ่ง ด้วยความรู้ความสามารถการงาน และความดีที่ได้ปรากฏกระทำต่างๆ มากมาย ย่อมดำรงอยู่ด้วยชีวิตแห่งคุณความดี

สด. ญาณสังวร

(สมเด็จพระญาณสังวร)

วัดบวรนิเวศวิหาร
ธันวาคม ๒๕๓๐

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

ทรัพยากรของชาติ

ขอบพระคุณท่านเจ้าภาพที่กรุณาชวนผมเขียนคำไว้อาลัยนี้

ดร.ชัยกับผมรู้จักกันที่จุฬาฯ ราว ๆ ปีพ.ศ. ๒๔๙๘ ครั้นเมื่อ ๑๐ ปีมาแล้วนี้ เราทั้งสองก็ถูกออกจากราชการเพราะความแก่ แล้วก็ได้มาร่วมงานกันอีกที่ราชบัณฑิตยสถาน ณ ที่นี้เองที่ ดร.ชัยจากพวกเราไป ตอนที่เริ่มพบกันนั้น ดร.ชัยเป็นอาจารย์เอกคณะวิศวฯ ผมเป็นครูพิเศษไปสอนที่คณะบัญชีกับคณะรัฐศาสตร์ เราสนิทกันเร็วพอสมควรเพราะวิธีคิดคล้ายกัน ซักไซ้ไล่เลียงแล้ว ดร.ชัยอายุแก่กว่าผมหลายเดือน

ดร.ชัยเป็นที่เคารพรักของศิษย์ของท่านที่คณะวิศวฯ ทุกรุ่น ข้อนี้ ผมรู้จากประธานเชียร์ของจุฬาฯ หลายคน เพราะสมัยนั้น นิสิตคณะวิศวฯ ได้รับเลือกเป็นประธานเชียร์บ่อยกว่านิสิตจากคณะอื่น ๆ

ที่ผมภูมิใจมากในตัวปิยมิตรผู้นี้ คือ การที่เขาใช้วิชาการเข้ารับใช้สังคมและการที่เขาอุทิศตนทั้งกำลังกายและความคิดรับใช้ประเทศชาติไทย คุณชัยไม่เพียงแต่เป็นสินทรัพย์ของจุฬาฯ แต่ยังไปช่วยทำงานและช่วยสอนทางวิทยาศาสตร์ในสถาบันอื่น ๆ อีกหลายแห่งซึ่งท่านเจ้าภาพคงจะได้บันทึกไว้ในประวัติแล้ว แต่ที่ทำให้เมืองไทยได้หน้าตาและมีศักดิ์ศรียอดเยี่ยมก็คือการที่เขาเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการก่อตั้ง **เอ.ไอ.ที.** เรียกชื่อเต็มว่า **สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย** (ตอนตั้งใหม่ ๆ มีชื่อว่า บัณฑิตวิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ขึ้นในประเทศนี้ ทุกวันนี้สถาบันแห่งนี้เป็นที่รู้จักทั่วโลก คนหลายชาติหลายภาษาที่จบปริญญาตรีทางวิศวฯ ในบ้านเมืองของตัวเองแล้ว นิยมมาเรียนต่อที่เมืองไทย ณ สถาบันนี้ เวลามีประชุมระหว่างประเทศทางวิศวฯ ถ้ามีการถามไถ่กันว่าจบ post-grad มาจากไหน วิศวกรหลายคนจะตอบว่าจากประเทศไทย คนไทยคนไหนฟังคำตอบนี้ แล้วยังไม่ดีใจ ผมว่าคนไทยคนนั้นเป็นคนสำรวมเกินขนาดไปแล้ว

เกียรติยศทางวิชาความรู้ของคุณชัยระบือไกลในต่างแดน เขาแต่งตำราและบทความเกี่ยวกับธรณีวิทยาหลายสาขา เขาอธิบาย **เปลือกดิน หน้าดิน ดินชั้นบน ดินชั้นกลาง ดินบาดาล** tectonic geology ที่เราเรียกธรณีวิทยาสาขานี้เป็นไทยว่า **การไหวตัวของเปลือกโลก** และสาขา **ปฐพีกลศาสตร์** ไว้เยอะแยะชิ้น หลายชิ้นแพร่หลายไปเกิดคุณประโยชน์แก่หลายแห่งในโลก เกี่ยวกับปัญหาการจราจรแน่นขนัดของกรุงเทพฯ เมืองหลวงเรานี้ เขาศึกษาปัญหาและมีโครงการขนส่งมวลชนใต้ดินที่เรียกกันว่า subway หรือ tube หรือ underground หรือ metro แล้วแต่จะเรียก ซึ่งรูไส้เดือนใต้ดินให้ขบวนรถไฟฟ้าวิ่งขนส่งคนโดยสารได้นั้น ทวีปยุโรปมีมา ๑๒๐ ปีแล้ว

ทวีปอเมริกาก็มีแล้ว ส่วนทวีปเอเชียมีญี่ปุ่นประเทศเดียว ยิ่งกว่านั้น เขาเป็น authority คนหนึ่งของประเทศเราใน seismology เรียกเป็นไทยว่า วิทยาแผ่นดินไหว และเขาเป็นผู้รู้ในเรื่อง seismoscope และ seismograph สำหรับวัดความไหวสะเทือนของโลก อันคนเราที่จะเก่งวิทยาศาสตร์ฟิสิกส์สาขานี้ในระดับนี้ได้ แน่นอน จะต้องมีอายุแก่พอสมควรถึงจะเก่งได้ ถ้าจะอ้างว่าหนุ่มสาวก็เก่งได้ ก็คงจะเป็นเรื่องของความเคลิบเคลิ้มยิ่งกว่าวิชาการ ทั้งนี้เพราะความเก่งต้องอาศัยประสบการณ์และช่วงเวลานานของตนเอง ผมเองคบคนหลายอาชีพ มีคนเก่งกลศาสตร์และฟิสิกส์หลายคน (ตาแก่ยายแก่แทบทั้งนั้น) ให้ข้อสังเกตแก่ผมว่า คนที่ "เล่น" วิศวฯ สาขานี้อย่างจริงจังเช่น ดร.ชัยนั้น อย่าว่าแต่ในประเทศไทยเลย แม้ในบ้านเมืองก้าวหน้าและพัฒนาของพวกเขาก็มีไม่มาก ผมฟังแล้วก็ได้แต่ตื้นตันใจในโชคดีของชาติไทยของผม

ก็จะไม่ให้ตื้นตันอย่างไรล่ะครับ ก็คุยกับคุณชัยไว้หลายปีดีดักมาแล้วเรื่องอาการทรุดของปฐพีกรุงเทพฯ อันเป็นปัญหา pedology ขั้นมูลฐานที่คนไม่ใช่วิศวฯ อย่างผมพอฟังรู้เรื่อง เราพูดกันถึงตัวกรุงเทพฯ เองและปริมณฑลรอบกรุงเทพฯ เริ่มทางเหนือของกรุงเทพฯ จับเอาเชียงรากเป็นจุดตั้งต้น วนขวาตามเข็มนาฬิกาลงไปทาง ลำผักชี ลำปะทิว เมืองมีนฯ เลื่อนลงบางพลี และตัวเมืองสมุทรปราการ วกอ้อมไปมหาชัยแล้ววกขึ้นบางบอน วัดสิงห์ โยกไปตะวันตกถึงตลิ่งชันยันปากเกร็ด กลับขึ้นไปบรรจบเชียงราก บริเวณวงกลมใหญ่ดังกล่าวนี้ คุณชัยเขาคุยกับผมมานมนานก่อนน้ำท่วมใหญ่ปี ๒๕๒๖ เรื่องปฐพีบริเวณนี้ทรุดลงทุกปี คุณชัยเขาเผยแพร่คำเตือนของเขาออกสู่สาธารณชนในรูปแบบต่าง ๆ แล้วเหตุการณ์มันผิดไปจากความวิตกกังวลของเขาหรือไม่ มีคนที่เกี่ยวข้องฟังเสียงของเขาสักกี่คน มีการเอาจริงเอาจังกับการประเมินภัย ตามคำเตือนของเขาสักแค่ไหน คนเห็นแก่ได้เฮโลกันชักน้ำบาดาลขึ้นมาทำธุระทางการค้าของตนอย่างไม่จำกัดขอบเขตทางวิชาการ ประโยชน์ส่วนรวมจะเป็นยังไงช่างมัน เพื่อนร่วมชาติประเภทนี้ ท่านผู้อ่านจะเอาจำนวนสักเท่าไหร่ รวยกันไปแล้วเท่าไหร่ แล้วคนห่วงใยชาติบ้านเมืองอย่างนายชัยล่ะครับ เรามีอยู่มากคนนักหรือครับ สมมุติว่าเรามีเงิน เราไปหาซื้อคนอย่างนายชัยได้จากตลาดไหนครับ แล้วอย่างนี้ เรียกได้หรือยังครับว่านายชัยเป็นทรัพยากรของชาติ ?

ตอนที่เขากับผมเกือบออกจากราชการประจำ เพราะความมีค่าของเขาและอาการขาดแคลนแรงงานฝึกหัดแล้วของประเทศนี้ เขาต้องจากงานที่เขารักเป็นชีวิตจิตใจคือที่คณะวิศวฯ จุฬาฯ ต้องไปทำงานบริหารอยู่ที่กรมอาชีวฯ กระทรวงศึกษาฯ ดูเหมือน ๒ ปี ความรับผิดชอบทั่วประเทศเหลือหลายนัก ณ ที่นั้นเอง ชีวิตของเขาได้เผชิญรสชาติเข้มข้นพอสมควรจากแวดวงที่มิใช่วิศวกรรมศาสตร์

จากที่ผมได้คุยกับเขา จากที่ผมแอบสังเกตและตรับฟัง คุณชัยเป็นคนรักลูกน้อง แต่ในขณะเดียวกันก็ทันลูกน้องด้วย ลูกน้องมั่วไม่สำเร็จ เพราะเขาสุขุม รอบคอบ และที่สำคัญที่สุดคือ**ทันเกม** ฉะนั้น ในเชิงการงานและชื่อเสียงเกียรติคุณ คนอย่างคุณชัยจึงเพลี่ยงพล้ำยาก อันที่จริงปัญหาลูกน้องหรือบริวารเป็นปัญหาสำคัญของคนชั้นหัวหน้าโดยทั่วไป แบบที่เผลอหน่อย

เดียว หรือเผลอหลายหน่อย แต่บังเอิญวันเดือนปีของหัวหน้าไป "สมพงศ์" กับของลูกน้องประเภทมารยาทงาม **ถือคติ นิ่งเสียตำลึงทอง** เป็นสรณะ ดังนี้ หัวหน้าก็มีวาสนาเพียงแค่ได้เห็นได้ฟังแต่สารพัดที่เป็นบวก ส่วนรายการที่เป็นลบนั้น หัวหน้าอาจเจอะเจออาการหนักถึงขนาดเข้าถ้ำคลำทางอยู่เป็นนิจสิน หัวหน้าจึงมักจะเป็นโรคขาดข้อมูล หรือแม้จะได้มาก็แต่ข้อมูลที่เป็นเท็จหรือเกือบเท็จ ทำให้ความตั้งใจดีที่จะวางแผนใหม่หรือปรับแผนเดิมต้องหลวมโพรกเพรก อีกทั้งยังพาให้หัวหน้าท่านเกิดสำคัญผิดอย่างฉกรรจ์ในคุณภาพของตัวท่านเองด้วย และเพราะเหตุนี้เอง หัวหน้าหลายรายที่เป็นคนดี คนฉลาด และคนน่ารักแท้ ๆ ถึงได้กลายเป็นคนซื่อบริสุทธิ์ไปได้ น่าสมเพช

คุณชัยจากเราไปแล้ว ชีวิตของเขาสั้นไปกว่าที่ควรโดยไม่สมเหตุสมผล แต่ธรรมเนียมของมนุษย์นั้นนิยมโอนความผิดของตนให้แก่อินทร์พรหม เพราะอินทร์พรหมไม่มีโอกาสเถียงได้ ราคาและคุณค่าของคนดีอย่างคุณชัยนั้น แม้ดินด้วยกันจะไม่รู้หรือทำเป็นไม่รู้ แต่ฟ้ารู้ เขาได้รับพระราชทาน **ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ** มา ๕-๖ ปีแล้ว ครั้นก่อนล่วงลับเพียง ๓ สัปดาห์ เมื่ออาการไปไม่ไหวแล้ว ยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระราชทาน **ทุติยจุลจอมเกล้า** ในขณะที่เขายังหายใจอยู่ ผมผู้เป็นเพื่อนผู้มีโอกาสรู้เห็นคุณความดีและความสำเร็จของเขานึกอยู่เสมอว่า ครอบครัวใดมีหัวหน้าครอบครัวอย่างสุภาพบุรุษผู้นี้ ครอบครัวนั้นมีเกียรติยศสูง พี่ออมสุข หลานอ้อย และหลานอ้อ จึงเป็นผู้ที่มีโชคดีอย่างยิ่ง

คุณชัยเป็นคนมีอารมณ์สนุกพอสมควร เสียอย่างเดียวขี้อายเกินไปสักหน่อย ยามเพื่อนฝูงเสนอปุจฉาวิสัชนาเชิงโลกิยะ แม้เพียงอย่างอ่อน ๆ เขาก็ชักจะเอียงอายและชอบใช้กำปั้นทุบเพื่อนฝูงเบา ๆ เป็นการปรามจริยวัตรของเพื่อน ช่างเป็นสุภาพบุรุษในอุดมคติอะไรเช่นนั้น

อนึ่ง มีธรรมเนียมปฏิบัติของเขาอยู่อย่างหนึ่ง เขานั้นหนักในโลกุตรธรรม คือใฝ่ในการหลุดพ้นจากความยุ่งเหยิงของโลก เขาจึงชอบพิมพ์หนังสือธรรมะแจกเพื่อนฝูงตอนปีใหม่และในโอกาสต่าง ๆ โดยมักอ้างศาสนภาษิตที่ว่า "ในบรรดาทานทั้งหลายนั้น การให้ธรรมเป็นทาน ชนะขาด" ทั้งนี้ เพราะเขามีคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของปราชญ์ นั่นคือ **อตฺถาภิสมยา** ซึ่งขอแปลเป็นไทยว่า ความพิสมัยต่อสารประโยชน์ แต่น่าเสียดายยิ่งนัก ที่เพื่อนฝูงเป็นอันมากหามีคุณสมบัติเช่นนั้นไม่ หากมักพิสมัยใน **อสารวรรณนา** คือวรรณกรรมจำพวกไร้สาระที่คนอยู่ไม่สุขชอบอัดโรเนียวออกแจกกัน อันมักจะเป็นการบำรุงสรรพวิชาโลกิยะ ดังนั้น อุดมคติของคุณชัยคือ **สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ** จึงไม่บรรลุผลเท่าที่ควร เพราะเพื่อน ๆ ของคุณชัยได้รับหนังสือแจกจากคุณชัยแล้ว หาได้อ่านเองไม่ มักมอบให้ภรรยาอ่านแทน อนิจจา!

ท่านผู้อ่านครับผม ผมได้เบียดเบียนเวลาอันมีค่าของท่านมามากมาย คนดีพร้อมอย่าง ดร.ชัย มุกตพันธุ์นั้น ผมไม่จำเป็นต้องอธิษฐานหรอกครับ ถึงจะอยู่ในภพไหน เขาก็คู่ควรแก่ความสุขในภพนั้น ขอบคุณครับ

ไว้อาลัยศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ราชบัณฑิต

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ นั้น นอกจากเป็นยอดปิยมิตรของผมคนหนึ่งแล้ว ถ้าจะลำดับญาติกันก็อาจนับได้ว่าท่านเป็นญาติ โดยมีศักดิ์เป็นพี่ชายที่รักของผม เราทั้งสองมีประวัติเกี่ยวพันกันตลอดมาตั้งแต่ครั้งยังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในคณะวิศวฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เราได้ฝึกวิชาภาคสนามด้วยกัน ทั้งที่จัดโดยคณะวิศวฯ และที่เราจัดกันเอง

เมื่อเรียนจบจากจุฬาฯ แม้ว่าเราจะแยกกันไปรับราชการต่างกระทรวงกันแล้ว ท่านยังได้ชักชวนให้ผมไปเป็นอาจารย์พิเศษ ช่วยท่านก่อตั้งและสอนระดับปริญญาโทในวิทยาลัยซีโต้แกรด-สกูล และเรายังได้เคยเป็นกรรมการจัดการประชุมนานาชาติของวิทยาลัยหลายครั้ง

เมื่อเราได้พ้นจากหน้าที่ทางราชการแล้ว ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัยฯ ยังได้เรียกผมไปร่วมงานออกแบบทางวิ่งของท่าอากาศยานดอนเมืองด้วย

นอกจากนั้น เรายังได้ร่วมกันเป็นที่ปรึกษาของสมาคมอุตสาหกรรมก่อสร้างไทย ไปประชุมในต่างประเทศทุกครั้ง บางครั้งก็ต้องไปตกระกำลำบากร่วมกัน เพราะเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้นในการเดินทาง

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัยฯ เป็นผู้ที่มีอัชฌาสัยดีมาก ท่านมิได้เอาเปรียบเพื่อนฝูง เป็นผู้ที่มีจิตใจรักความเป็นธรรม จึงเป็นที่รักและเคารพนับถือของคนทั่วไป รวมทั้งผมด้วย ในขั้นสุดท้ายแห่งชีวิตของท่านนั้น เราก็ยังได้ร่วมงานกันอีก โดยท่านได้รับเป็นอนุญาโตตุลาการให้แก่บริษัทผู้รับจ้างวางท่อประปา ส่วนผมนั้นการประปานครหลวงได้ขอให้ช่วยเป็นอนุญาโตตุลาการฝ่ายการประปาฯ งานในครั้งนี้เป็นงานที่จะต้องหาทางยุติข้อพิพาทระหว่างผู้รับจ้างและผู้จ้าง ซึ่งต้องยึดถือหลักความยุติธรรมเป็นหลัก แต่พอเรื่องใกล้จะยุติ ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัยฯ ก็ได้ถึงอนิจกรรมไปเสียก่อน จึงเป็นที่น่าเสียดาย และน่าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ผมจึงขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งแก่คุณพี่ออมสุข และครอบครัวของศาสตราจารย์ ดร.ชัยฯ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอกุศลผลบุญและความดีทั้งหลายที่ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัยฯ ได้ทำไว้เป็นอเนกประการในภพนี้ จงเป็นดวงประทีปนำทางให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

ดร.สิริลักขณ์ จันทรางศุ ราชบัณฑิต

อาลัยศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ราชบัณฑิต

โดย

ศาสตราจารย์ น.อ.สมภพ ภิรมย์ ร.น. ราชบัณฑิต

คณะกรรมการอำนวยการ สมาคมอุตสาหกรรมก่อสร้างแห่งประเทศไทย ได้เข้าร่วมประชุม IFAWPCA (International Federation of Asian and West Pacific Contractors Association) ในต่างประเทศเป็นประจำทุกครั้ง มิได้ขาด

ที่ปรึกษาสมาคมผู้ชราภาพทั้ง ๔ ท่านคือ :-

– ศาสตราจารย์ อรุณ สรเทศน์
– ศาสตราจารย์ ดร.สิริลักขณ์ จันทรางศุ ราชบัณฑิต
– ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ราชบัณฑิต
– ศาสตราจารย์ น.อ.สมภพ ภิรมย์ ร.น. ราชบัณฑิต

ผู้เฒ่าทั้ง ๔ คนนี้ ได้เข้าร่วมไปประชุม IFAWPCA ทุกครั้ง ด้วยความเต็มใจและปฏิบัติตามภารกิจสุดสามารถ

โดยเฉพาะ "**ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์**" กับผม จะถูกจัดให้พักร่วมห้องเดียวกันทุกครั้ง มีธุระปรึกษาให้ความเห็นซึ่งกันและกันเสมอ การกินด้วยกัน นอนด้วยกัน ทำงานร่วมกัน ทำให้อาจารย์ชัยและผมสนิทสนมกันยิ่งขึ้น เพราะได้รู้จักคุ้นเคยกันมาครั้งเมื่อเป็นนิสิตจุฬาฯ อาจารย์ชัยเป็นนิสิตจุฬาฯ ก่อนผมมาก เพราะท่านเรียนเก่ง แต่ผมเที่ยวและเล่นเก่งกว่า

เมื่อเคยร่วมกิน-นอน-ทำงาน ร่วมกัน แต่ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ท่านจากไปเช่นนี้ ผมได้แต่อาลัย ต่อไปใครจะร่วมกิน-นอน-ทำงาน สำหรับการประชุม IFAWPCA ให้แก่สมาคมอุตสาหกรรมก่อสร้างไทยแทนท่าน

ท่าน ดร.ชัย ท่านจากไป ผมอาลัย จึงขอพรรณนาเป็นโคลงสี่สุภาพ ดังนี้ :-

ศาสตราจารย์ "*ชัย*" ด๊อกเตอร์ ยืนยง ความดี
วิชาชีพมั่นคง วิทย์กล้า
โครงสร้างวิศวบรรจง ค้นคิด คำนวณ
มุ่งมั่นรอบคอบท้า ชั่วฟ้าดินสลาย

คบกันมิใช่ครั้ง ครู่เดียว
ได้คบกันนานเจียว เพื่อนข้าฯ
มิตรสนิทแต่หนุ่มเปลี่ยว กระทั่ง ผมขาว
"ชัย" หมั่นขยันแรงกล้า มากด้วยวิจารณ์

เวลาได้ผ่านพ้น นานปี
ใดชั่วใดสิ่งดี *"ชัย"* แจ้ง
จริงใจต่อเพื่อน *"ซี้"* ซื่อสัตย์ เสมอมา
ได้คบมิเคยแสร้ง กล่าวถ้อยหยาบคาย

ไปประชุม "ไอฟอวป์ก้า" หลายครั้ง
นอนร่วมห้องต่างกรนดัง ต่างกลุ้ม
"ชัย" กรน หลับผมฟัง เสียงครืด คราดครวญ
"ชัย" ตื่นผมกรนทุ้ม กระทุ้งถึงเพดาน

"ชัย" ผมอยู่ร่วมห้อง ไปประชุม
แขกฝรั่งจีนต่างรุม ซักซ้อม
"ชัย" ผมต่างยิ้มคุม สติเร่ง ตอบนา
เลิกประชุมใจตูมต้อม หากข้องปัญหา

ไปประชุมร่วมห้อง เดียวกัน เสมอแฮ
ตั้งแต่นี้จากพลัน จิตฟุ้ง
ชีวิตดั่งความฝัน เขาว่า จริงฤๅ
เห็นอยู่หลัดหลัดสะดุ้ง *"ชัย"* ลี้ลับหาย

"ชัย" เลขาฯ ราชบัณฑิตนั้น คล่องงาน
การนอกในทุกสถาน เรียบร้อย
ขยันเล็งเพ่งเหตุการณ์ ให้ถูก ต้องนอ
ผิดมากแก้ผิดน้อย มากด้วยถูกเอย

อนิจจา "เกิด-แก่" ต้อง　　"ตาย" ไป
ธรรมะข้อนี้ไซร้　　แน่แท้
"ชัย" รักษ์ชื่อมั่นไว้　　ให้โลก เห็นนอ
ชายเช่น *"ชัย"* นั่นแล้　　โลกซ้องสรรเสริญ

ใดใดในโลกนี้　　อนิจจัง ฤ-ฤๅ
ชีวิต *"อาจารย์ชัย"* ยัง　　อยู่ฉะนี้
ความดีดุจ *"ชัย"* ฟัง　　ก้องโลก วิทย์นอ
"ชัย" ท่านงานแก่กล้า　　กล่าวได้ไปฝัน

ชัย เข้าจุฬาฯ ก่อนข้าฯ　　หลายปี
ชัย เริ่มอธิบดี　　ต่อข้าฯ
ชัย เป็นราชบัณฑิตนี้　　ตามติด ข้าฯ เอย
ชัย จากไปมิช้า　　จุ่งข้าฯ ตามไป

ศจ.ชัย ด๊อกเตอร์　　จากพลัน
ขอท่านจงสู่สวรรค์　　ฟ่องฟ้า
ผลบุญกุศลนั้น　　เสริมส่ง สงบนอ
จุ่งสุขยิ่งภพหน้า　　แหล่งหล้าฟ้าสดุดี

๒๘ พ.ค. ๓๐

คำไว้อาลัย

จาก

ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย
รศ. ดร.สุบิน ปิ่นขยัน

กราบระลึกถึงอาจารย์

กระผมเข้าเป็นนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีพ.ศ. ๒๔๙๗ นับว่าเป็นผู้มีโชคดีที่ได้เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์คนหนึ่ง ตลอดระยะเวลาสี่ปีที่อยู่ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ กระผมซาบซึ้งในคุณธรรมและจริยธรรมของอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ทุกคนเป็นอย่างดี อาจารย์เป็นผู้ทรงคุณปัญญาในด้านวิศวกรรมศาสตร์อย่างสูงส่ง มิได้มุ่งแต่จะถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียว อาจารย์ยังเป็นผู้อบรมสั่งสอนคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม สมควรที่ศิษย์ทุกคนผู้จะออกไปประกอบอาชีพวิศวกรจะพึงปฏิบัติเพื่อก่อประโยชน์ให้เกิดแก่สังคม ส่วนรวม และประเทศชาติอีกด้วย

อาจารย์เป็นผู้หนึ่งในคณะผู้ก่อตั้งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ซึ่งกระผมมีโอกาสได้กลับมาเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์อีกครั้งในปีพ.ศ. ๒๕๐๒ อาจารย์เป็นผู้หนึ่งในคณะกรรมการผู้พิจารณาให้กระผมได้รับทุนในการเรียนที่สถาบันแห่งนี้ ซึ่งกระผมระลึกถึงอยู่เสมอว่ากระผมมาถึงในปัจจุบันนี้ได้สืบเนื่องจากจุดนี้ ฉะนั้น ไม่ว่ากระผมจะมีภารกิจมากมายเพียงใด กระผมและครอบครัวจะหาโอกาสไปกราบอาจารย์ที่บ้านเสมอมา

กระผมได้ทราบข่าวจากเพื่อนว่าอาจารย์ป่วยหนัก ด้วยความไม่แน่ใจเนื่องจากอาจารย์เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงเล่นกอล์ฟเป็นประจำ จนกระทั่งได้ไปกราบเยี่ยมอาจารย์ที่โรงพยาบาล กระผมรู้สึกเสียใจมากเมื่อทราบถึงอาการป่วย กระผมได้แต่เขียนข้อความเข้าไปกราบเยี่ยมอาจารย์ในห้องไอซียู วันที่ศิษย์ของอาจารย์ทุกคนไม่อยากให้มาถึงคือวันที่ได้รับแจ้งว่าอาจารย์ได้จากไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ และเป็นวันที่นำความโศกเศร้ามาสู่ลูกศิษย์ของอาจารย์ทุก ๆ คน การสูญเสียอาจารย์นับว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของวงการวิศวกร และวงการการศึกษาของประเทศไทยอย่างแท้จริง

ณ โอกาสนี้ ด้วยคุณธรรม จริยธรรม และความยึดมั่นในพระบวรพุทธศาสนาที่อาจารย์ได้ปฏิบัติมาตลอดชั่วชีวิตของอาจารย์ ประกอบกับผลบุญกุศลที่ญาติมิตรและบรรดาศิษย์ทั้งหลายได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้อาจารย์นั้น ได้โปรดเป็นประทีปนำดวงวิญญาณของอาจารย์ไปสู่สุขคติ ณ สัมปรายภพด้วยเทอญ.

ระลึกถึงศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

พวกเราชาวคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกคนต่างรู้สึกเศร้าเสียใจอย่างยิ่ง ที่ได้ทราบข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ อดีตคณบดีอันเป็นที่เคารพรักของพวกเราทุกคน การจากไปของท่านอย่างไม่คาดฝันนี้ จึงยังความเศร้าสลดอย่างยิ่งแก่พวกเราทุกคน

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ได้รับราชการอยู่ที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเวลานานถึง ๓๕ ปี ก่อนที่ท่านจะโอนไปรับราชการต่อ ณ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในปีพ.ศ. **๒๕๑๘** ตลอดระยะเวลาที่ท่านรับราชการอยู่ที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ ท่านอาจารย์ได้เอาใจใส่ทุ่มเทด้านการเรียนการสอนแก่นิสิตอย่างเต็มที่ ท่านอาจารย์มีความห่วงใยทุกข์สุขของนิสิตเป็นอย่างมาก จึงได้ให้ความอนุเคราะห์แก่ศิษย์ด้วยความเมตตาตลอดมา ทั้งยังได้ตั้งทุนการศึกษาศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ให้ความอนุเคราะห์แก่นิสิตผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ และเป็นรางวัลแก่ผู้มีผลการเรียนดีเด่น

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ มีบทบาทอย่างสำคัญในการบริหารและพัฒนาคณะวิศวกรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยให้เจริญก้าวหน้ามาโดยตลอด โดยได้เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาวิศวกรรมโยธา คณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ และตำแหน่งที่สำคัญอื่น ๆ อีกมากมาย ผลงานของท่านได้ช่วยสร้างความเจริญพัฒนาแก่คณะวิศวกรรมศาสตร์อย่างมาก

แม้ท่านอาจารย์จะโอนไปรับราชการ ณ หน่วยงานอื่น แต่ท่านอาจารย์ก็ยังอนุเคราะห์แก่คณะวิศวกรรมศาสตร์ทั้งด้านการสอนและให้ความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ มาโดยตลอด แม้งานในหน้าที่รับผิดชอบของท่านจะมีมากมายก็ตาม และท่านก็ได้ให้การอนุเคราะห์เช่นนี้ต่อมาหลังจากท่านได้เกษียณอายุราชการ หลังจากการเกษียณอายุราชการแล้ว ท่านอาจารย์ก็มิได้พักผ่อนแต่อย่างไร ท่านยังคงได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือราชการและองค์การต่าง ๆ ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ และยังได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการราชบัณฑิตยสถานอันทรงเกียรติ จนได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าอันสูงเกียรติ

พวกเราชาวคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกคนมีความภูมิใจในตัวท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ อดีตคณบดีของเรา คุณงามความดีของท่านจะเป็นเยี่ยงอย่างที่พวกเราจะได้ยึดถือปฏิบัติตามต่อไป และพวกเราทุกคนจะระลึกถึงท่านตลอดไป.

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวี เลิศปัญญาวิทย์)
คณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์
๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

อาลัยท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

ได้ทราบข่าวการมรณกรรมของท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ด้วยความเศร้าสลดใจอย่างยิ่ง ไม่อยากเชื่อว่าเป็นความจริง ไม่อยากคิดว่าจะเป็นท่าน ไม่อยากได้ยินข่าวเช่นนี้เกิดกับท่าน ไม่แน่ใจว่าท่านจะด่วนจากไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ความสับสนปนกับความเศร้าใจระคนกับความเสียใจเกิดขึ้นจนไม่มีจิตใจจะทำอะไรนอกเหนือไปจากการติดตามข่าวให้แน่ใจ

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เคยเป็นผู้บังคับบัญชาในตำแหน่งอธิบดีกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ผมได้มีโอกาสรับใช้ราชการในตำแหน่งผู้อำนวยการกองวิทยาลัย กรมอาชีวศึกษา (ปัจจุบันแบ่งเป็นกองวิทยาลัยเทคนิค และกองวิทยาลัยอาชีวศึกษา) ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๙ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๐ ท่านเป็นผู้บังคับบัญชาของผม ที่ผมยอมรับในด้านความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการบริหารของท่านเป็นอย่างยิ่ง ท่านมีความรอบรู้อย่างลึกซึ้งในวิชาอาชีวศึกษา โดยเฉพาะทางวิศวกรรมศาสตร์ และบริหารศาสตร์

ในด้านการปกครองนับว่าท่านมีความเป็นเลิศในด้านการบริหารงานบุคคล มีศิลปะในการครองใจผู้ใต้บังคับบัญชา มีจิตวิทยาในการปกครองคนทุกระดับ

ดังนั้น ในช่วงที่ท่านเป็นอธิบดี ผมเป็นผู้อำนวยการกอง ซึ่งต้องช่วยท่านดูแลวิทยาลัยทั้งหลายในส่วนกลาง เช่น วิทยาลัยช่างกลปทุมวัน,วิทยาลัยช่างก่อสร้าง,วิทยาลัยพณิชยการ,วิทยาลัยอาชีวศึกษา และวิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยอาชีวศึกษาในส่วนภูมิภาคอีกแทบทุกจังหวัด ผมตระหนักดีว่า ท่านเหน็ดเหนื่อยใจ เหนื่อยกายเป็นอันมาก เพราะเป็นยุคการเริ่มต้นงานยกฐานะจากโรงเรียนการช่างมาเป็นวิทยาลัยเทคนิคและวิทยาลัยอาชีวศึกษา ปัญหาความไม่พร้อมนานาประการประดังมา แต่ด้วยความสามารถของท่าน ท่านก็ได้ใช้คุณธรรมและความสามารถของท่านบริหารงานมาได้อย่างเรียบร้อย และเป็นที่ประทับใจครูอาจารย์ ผู้บริหารสถานศึกษา และข้าราชการในกรมอาชีวศึกษาเป็นอย่างยิ่งตราบจนปัจจุบัน

คุณสมบัติเป็นเลิศของท่านอันเกิดจากการใช้คุณธรรมเชิงจิตวิทยาในการครองใจคน ทำให้คนมีความรักใคร่ปรองดองกัน ร่วมมือกันทำงานด้วยความสบายใจ เพราะท่านปราศจากอคติใด ๆ ท่านสอนผู้ใต้บังคับบัญชาทุกขั้นทุกระดับให้รู้จักการทำงานที่มีคุณภาพ โดยการให้กำลังใจ ชี้แนะ กระทำตนเป็นแบบอย่าง และให้ความเป็นกันเอง ไม่ถือตัวและไม่เบียดบังผู้ใต้บังคับบัญชา กระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีในการประหยัดและอุทิศชีวิตเพื่อความเจริญของการศึกษาอย่างแท้จริง

เสียดายที่ผมมีเวลาร่วมงานกับท่านอธิบดี ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เพียง ๒ ปี ท่านก็เกษียณอายุ ความประทับใจของผมอย่างหนึ่งดังกล่าวข้างต้น คือ วันสุดท้ายที่ท่านเกษียณ ผมและท่านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกรมอาชีวศึกษา เพื่อนข้าราชการในกองวิทยาลัย และกองต่าง ๆ ในกรมอาชีวศึกษา ผู้อำนวยการวิทยาลัยในส่วนกลาง และเพื่อนข้าราชการกรมอาชีวศึกษา (และ

วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งขณะนั้นยังอยู่รวมกัน) ได้เข้าแถวแออัดกันตั้งแต่หน้าประตูห้องของท่านมาตามบันไดลงมาชั้นล่าง แออัดมาจนถึงรถยนต์ประจำตำแหน่งของท่าน ทุกคนมีพวงมาลัยสดสวยหลากสี ทั้งมีใบหน้าอิ่มเอิบเพื่อมาแสดงความยินดีกับความสำเร็จจนเกษียณอายุในบั้นปลายชีวิตข้าราชการของท่าน

เมื่อท่านอธิบดี ศาสตราจารย์ ดร.ชัย เปิดประตูห้องทำงานของท่านเพื่อจะกลับบ้าน ผมก็สังเกตว่าท่านถึงกับผงะ ชะงักงัน สะดุดหยุดเดิน ระคนด้วยความดีใจ เข้าใจในความปรารถนาดีของเพื่อนข้าราชการทั้งหลายที่มาห้อมล้อมอยู่หน้าห้องท่าน แต่ละคนต่างยิ้มแย้ม แต่ก็แฝงด้วยน้ำตาคลอด้วยความรักอาลัยในตัวท่าน

ท่านรับดอกไม้ กระเช้าดอกไม้ พวงมาลัย จากทุกคนจนเต็มแขน ท่านทักทายกล่าวคำอำลาแก่ทุกคน ท่านกล่าวขอบคุณทุกคน ด้วยใบหน้าที่อิ่มเอิบและยิ้มแย้ม ด้วยความปลาบปลื้มใจที่สุดทั้งตัวท่านเอง และเพื่อนข้าราชการทุกคน บรรยากาศเต็มไปด้วยความสดชื่นอย่างยิ่ง

ท่านขึ้นนั่งบนรถยนต์ด้วยความยากลำบาก เพราะกลุ่มข้าราชการยังห้อมล้อมท่านกว่าจะขึ้นรถได้ เพราะในรถเต็มไปด้วยดอกไม้ พวงมาลัย กระเช้าดอกไม้ เมื่อรถท่านเคลื่อนไปจากกรมอาชีวศึกษา ทุกคนก็ปรบมือให้ท่านอย่างยาวนาน จนรถท่านเคลื่อนจากไปลับตา แต่เพื่อนข้าราชการก็ยังคงยืนกล่าวขวัญถึงท่านอย่างไม่ยอมจากกัน

เป็นภาพที่ผมประทับใจที่สุด ปลื้มใจที่สุด และดีใจที่สุดในคุณงามความดีของท่านอย่างแท้จริง และได้จำภาพเช่นนั้นไปอีกนานแสนนานที่สุดด้วย

แม้ดวงวิญญาณของท่านจะจากไป คุณงามความดีของท่านคงจารึกในจิตใจของผมและเพื่อนข้าราชการกรมอาชีวศึกษา และวิทยาลัยทุกแห่งไปอีกนานแสนนาน เช่นเดียวกัน

(นายสุพจน์ สุขกมล)
ศึกษาธิการเขต เขตการศึกษากรุงเทพมหานคร

แด่

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

เพื่อนรัก

ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ได้เข้าศึกษาที่วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๑๐ รุ่นเดียวกับผม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ขณะนั้นพลโทเฉลิม มหัทธนานนท์ เป็นผู้อำนวยการวิทยาลัย ท่านได้ออกปากกับผมว่า รุ่นนี้เขาแน่นะ มี ดร.ถึง ๕ ท่าน มากกว่ารุ่นที่แล้ว ๆ มา ดร.ชัยฯ เป็นคนเงียบ พูดน้อย ยิ้มมาก แต่เมื่อพูดแล้วได้สาระเสมอ ในการศึกษา เมื่อมีการอภิปรายถกปัญหาเป็นกลุ่มแล้วนำไปแถลงหน้าชั้น ดร.ชัยฯ มักจะได้รับมอบให้เป็นผู้แถลงบ่อย ๆ

ดร.ชัยฯ เป็นผู้มีอุปนิสัยใจคอดี เป็นที่รักและนับถือของเพื่อนร่วมรุ่น เคยได้รับเลือกเป็นกรรมการของรุ่นหลายครั้ง และเป็นประธานรุ่น เมื่อพ.ศ. ๒๕๒๖-๒๗ แม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยมา ๒๐ ปีแล้วก็ตาม เมื่อรุ่นมีการนัดพบสังสรรค์ หรือมีงานมงคล งานศพเพื่อนในรุ่น จะพบดร.ชัยฯ พร้อมคุณออมสุข ศรีภริยาเสมอ ดร.ชัยฯ เป็นผู้แทนของรุ่นในกีฬากอล์ฟ เป็นครูบาอาจารย์ เป็นนักวิชาการ และในด้านการปฏิบัติงาน ท่านก็ได้รับการยอมรับนับถือทั่วไปทุกวงการในวิชาชีพวิศวกรของท่าน

เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว ดร.ชัยฯ ก็ไม่ได้อยู่นิ่ง ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการงานต่าง ๆ หลายแห่ง ได้เป็นเลขาธิการราชบัณฑิตยสถานเป็นเวลายาวนาน เป็นประธานฝ่ายก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย จึงเป็นผู้นำชื่อเสียงมาให้แก่รุ่นของเรา แต่ไม่เคยทำตัวเป็นคนดังเลย เมื่อดร.ชัยฯ มาจบชีวิตลงอย่างไม่น่าเชื่อ เพื่อน ๆ นักศึกษา วปอ.รุ่นเดียวกันทุกคนและภรรยาจึงรู้สึกเสียดาย และอาลัยระลึกถึงเป็นอย่างมากที่มาเสียเพื่อนคนดี มีความรู้ความสามารถยิ่งไป ด้วยผลกรรมดีที่ดร.ชัยฯ ได้ประกอบไว้ จงเป็นกุศลผลบุญนำดวงวิญญาณของดร.ชัย มุกตพันธุ์ เพื่อนที่รักของพวกเราไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

พันเอก [signature]

(จำลอง อรัณยกานนท์)

ประธานนักศึกษา วปอ.รุ่นที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๑๐-๑๒

รักและอาลัยท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

ผมได้มีโอกาสเป็นศิษย์ท่านอาจารย์เป็นครั้งแรกเมื่อขึ้นเป็นนิสิตปีที่สาม ปีพ.ศ. ๒๔๙๑ ท่านอาจารย์เป็นผู้บรรยายวิชาชลศาสตร์ (Hydraulics) ซึ่งนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ทุกคนในสมัยนั้นต้องเรียนวิชานี้ อาจารย์เป็นผู้ตรงต่อเวลาอย่างมาก ลายมือที่เขียนบนกระดานดำสวย เป็นระเบียบ อ่านง่าย เมื่อผมเข้าเป็นอาจารย์ของคณะวิศวกรรมศาสตร์ ปีพ.ศ. ๒๔๙๓ นั้น อาจารย์ได้เดินทางไปศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านได้ศึกษาในวิชาปฐพีกลศาสตร์อย่างลึกซึ้ง เมื่อท่านกลับมายังประเทศไทย ราวปีพ.ศ. ๒๔๙๗ ท่านได้ดำเนินการจัดตั้งห้องทดลองปฐพีกลศาสตร์ โดยได้จัดหาเครื่องมือที่ทันสมัย และท่านอาจารย์ได้บรรยายวิชาปฐพีกลศาสตร์และวิศวกรรมฐานรากแก่นิสิตระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของภาควิชาวิศวกรรมโยธาต่อเนื่องตลอดมา นับว่าท่านเป็นผู้บุกเบิกในวิชานี้สำหรับประเทศไทยเป็นท่านแรก

ท่านอาจารย์เป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยความเมตตา ได้สนับสนุนให้อาจารย์ผู้น้อยซึ่งอ่อนทั้งอาวุโสและวิชาความรู้ได้มีโอกาสรับทุนไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกยังต่างประเทศ ผมเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับความเมตตาในครั้งนั้น อาจารย์ผู้น้อยดังกล่าวเมื่อเรียนสำเร็จกลับมาได้มาร่วมกับท่านอาจารย์ในด้านเพิ่มพูนประสิทธิภาพการเรียนการสอน ปรับปรุงหลักสูตรและห้องปฏิบัติการทดลองให้ทันสมัย จนภาควิชาวิศวกรรมโยธามีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับจนทุกวันนี้ ท่านอาจารย์มีความรักและผูกพันกับคณะวิศวกรรมศาสตร์อย่างมาก เมื่อท่านเห็นว่านิสิตของคณะวิศวกรรมศาสตร์ปี ๒๕๐๖ มีความประพฤตินอกลู่นอกทาง ขาดความสุภาพและแข็งกระด้าง โดยรุ่นพี่มีการอบรมปรัชญาผิด ๆ ให้กับนิสิตปีที่หนึ่งซึ่งเข้ามาใหม่ ท่านได้เสียสละเข้ารับตำแหน่งประธานกรรมการปกครองของคณะ เข้าควบคุมดูแลในด้านความประพฤติของนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ซึ่งมีอยู่ประมาณสองพันคน และได้ช่วยดึงนิสิตที่ยังหลงผิดได้กลับมาอยู่ในความดูแลของอาจารย์อย่างใกล้ชิด ท่านอาจารย์เป็นทั้งผู้ประสาทวิชาและอบรมจริยาแก่ลูกศิษย์ทุกคนให้เป็นนิสิตที่ดีของคณะฯ สืบไป

ในระยะเวลาที่ท่านอาจารย์ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ และหัวหน้าภาควิชาวิศวกรรมโยธา ท่านได้ให้ความเป็นกันเองกับอาจารย์ของภาควิชาเปรียบเสมือนศิษย์กับอาจารย์ พี่กับน้อง บางครั้งเราก็ได้เล่นกีฬาร่วมกัน โดยเฉพาะกีฬากอล์ฟ ซึ่งท่านมีความสุขมากที่ได้ไปเล่นร่วมกับพวกเรา มิได้ถือเนื้อถือตัวเลย

ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ

ผมและเพื่อนอาจารย์ของภาควิชาฯ ไม่นึกเลยว่า ท่านอาจารย์จะจากพวกเราไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ท่านอาจารย์เคยได้รับการผ่าตัดสองสามครั้ง เป็นการผ่าตัดกระเพาะอาหารบ้าง ลำไส้บ้าง ซึ่งพวกเราเป็นห่วงท่านมาก แต่ท่านก็สามารถต่อสู้โรคภัยไข้เจ็บและมีสุขภาพดีตลอดมา จนกระทั่งท่านอาจารย์เข้าโรงพยาบาลเพื่อผ่าตัดลอกตาที่เป็นต้อข้างหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครคาดคิดเลยว่า ท่านอาจารย์จะจากพวกเราไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ พวกเราเศร้าที่สุด ท่านอาจารย์เป็นผู้ที่ให้ทุกอย่างแก่ศิษย์ แต่ศิษย์ยังไม่ทันตอบแทนพระคุณท่านได้เต็มที่เลย ก็มาด่วนจากไปเสียแล้ว เหลือไว้แต่ความดีของท่านที่จะสถิตในใจของศิษย์มิรู้ลืม ขอให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์จงสถิตในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

(ศาสตราจารย์ ดร.นิวัตต์ ดารานันทน์)
ภาควิชาวิศวกรรมโยธา
คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้จักท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เป็นครั้งแรก ตั้งแต่ข้าพเจ้าจบการศึกษาจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา

การรู้จักดังกล่าวของข้าพเจ้านั้น มิได้หมายความว่าข้าพเจ้าเป็นเพื่อนหรือเป็นศิษย์แต่อย่างไรก็หาไม่ ข้าพเจ้าเพียงแต่ได้เห็นตัวท่านในเครื่องแบบข้าราชการชั้นตรีนั่งรับประทานอาหารเช้า หรืออาหารกลางวันอยู่ที่โต๊ะของคณาจารย์บนโรงอาหารสโมสรของมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงไม้หลังคากระเบื้องชั้นเดียว ส่วนข้าพเจ้านั้นยังเพิ่งจะแต่งเครื่องแบบยุวชนนายทหารชั้นปีที่ ๑ อยู่กับเพื่อนนิสิตหญิงคนหนึ่งของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้มารับประทานอาหาร ณ โรงอาหารสโมสรแห่งนี้เป็นประจำเสมอ ๆ และก็ได้เห็นท่านนั่งอยู่ตรงนั้นเสมอเช่นกัน เป็นเวลาประมาณ ๒ ปี

จนกระทั่งสงครามหนักขึ้น มหาวิทยาลัยถูกปิด ตั้งแต่นั้นมาข้าพเจ้าก็มิได้พบท่านอีกเลย หลังจากสงครามเลิกแล้ว มหาวิทยาลัยเปิดเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๘ ข้าพเจ้าก็กลับมาเรียนต่อจนจบการศึกษาเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๙๒ ระหว่างนี้ก็พบท่านเป็นครั้งคราว จนกระทั่งข้าพเจ้าได้ทุน ก.พ. ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา และกลับมาเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๑ โดยการแนะนำของศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ วรสุนทโรสถ พี่เขยของข้าพเจ้าว่า ท่านผู้นี้เป็นคนมีคุณวุฒิและคุณสมบัติครบถ้วนทุกประการ รวมทั้งเป็นครูของศาสตราจารย์พงษ์ศักดิ์มาก่อนอีกด้วย

ขณะนั้น ข้าพเจ้าได้รับงานออกแบบไว้ในมือมาก จำเป็นต้องหาวิศวกรมีฝีมือและประสบการณ์สูง ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจไปพบท่านที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านได้ให้การต้อนรับและแสดงความยินดีในการร่วมงานเป็นอย่างดียิ่ง จากนั้นข้าพเจ้าก็ส่งงานออกแบบในมือ ทั้งบ้านและโรงแรมหลายชิ้นให้ท่าน ท่านก็รับไปคำนวณและได้ทำการก่อสร้างอย่างเรียบร้อยทุกประการ เจ้าของอาคารทุกอาคารได้ให้ความไว้วางใจเป็นอย่างยิ่ง

ขณะเดียวกันในด้านวิชาการสอน เนื่องจากข้าพเจ้าได้ศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์มาจากสหรัฐอเมริกาใหม่ ๆ กอปรกับข้าพเจ้าสนใจในการจัดตั้งและบริหารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าได้ใช้เวลาก่อนเดินทางกลับจากสหรัฐอเมริกาและยุโรปเข้าไปเยี่ยมชมมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มาอย่างมากมาย เมื่อกลับมาถึงประเทศไทย ความตั้งใจอันนี้ก็มิได้ลดลงแต่อย่างไร

ในปลายปีพ.ศ. ๒๕๐๑ นั้นเอง ข้าพเจ้าเบื่อต่องานเดิมของข้าพเจ้า คือ การเป็นครูโทโรงเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวาย ซึ่งไม่ตรงกับงานที่ข้าพเจ้ารักเต็มที จึงได้คิดดูว่าจะหาโอกาสเข้าไปช่วยสอนโรงเรียนสถาปัตย์ที่ไหนดี จะไปสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ก็มีมาก ขณะนั้นคณะ

สถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร เขาจัดสอนอยู่ทางสถาปัตยกรรมไทยแบบโบราณอย่างเดียว ข้าพเจ้าก็เลยไปพบท่านม.จ.สมัยเฉลิม กฤดากร ซึ่งดำรงตำแหน่งสถาปนิกพิเศษหรือรองอธิบดีกรมศิลปากรอยู่ ท่านทรงแนะนำให้ไปพบคณบดีของคณะนี้ คือ ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร ซึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชาสถาปัตยกรรมไทยของข้าพเจ้านั่นเอง ท่านยังกล่าวกับข้าพเจ้าว่า "ประสม จะมาสอนที่นี่หรือ มีแต่สถาปัตยกรรมแบบโบราณ" อีกนัยหนึ่ง ท่านก็ทราบดีด้วยว่า ข้าพเจ้าเองก็อ่อนวิชานี้อยู่ด้วย ข้าพเจ้าจึงคิดจะกลับบ้าน พอดีได้พบกับท่านศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินทร์ ท่านก็ถามข้าพเจ้าว่า "ไปไหนมาและมาทำไม" ข้าพเจ้าก็บอกว่าข้าพเจ้าจะมาช่วยสอนและมาช่วยปรับปรุงหลักสูตรของคณะให้ใหม่ ท่านอาจารย์อันกล่าวกับข้าพเจ้าว่า "ยังงั้นก็ดีเลย" ข้าพเจ้าได้รับเชิญจากคุณธนิต อยู่โพธิ์ ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยศิลปากรในขณะนั้น และเป็นอธิบดีกรมศิลปากรด้วย ให้มารักษาการคณบดีต่อจากท่านศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร ซึ่งกำลังจะเกษียณอายุพอดี ท่านได้ชวนข้าพเจ้าให้มาร่วมมือเป็นคนแรก และทันทีนั้นข้าพเจ้าตอบรับ และรับปากว่าจะชักชวนอาจารย์ที่มีความรู้สมัยใหม่มาช่วยกันปรับปรุงทำหลักสูตรและวิธีการสอนใหม่หมด จากนั้นข้าพเจ้าก็ได้นึกถึงท่านศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เป็นคนที่หนึ่ง เพื่อจะได้ให้ท่านช่วยรับผิดชอบเรื่องโครงสร้าง ศาสตราจารย์นิทัศน์ ประกาศวุฒิสาร เรื่องเครื่องปรับอากาศและไฟฟ้าในอาคาร อาจารย์มนัส สถิรจินดา ต่อมาข้าพเจ้าไปชักชวนศาสตราจารย์เรืองศักดิ์ กันตะบุตร มารับผิดชอบเรื่องการก่อสร้าง อาจารย์พงค์พัน วรสุนทโรสถ ทางวิชาวัสดุก่อสร้าง

นอกจากนี้ ยังมีอาจารย์อีกหลายท่านที่ข้าพเจ้านึกไม่ออก ทุกท่านไม่ได้ปฏิเสธสักคำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ชัย ท่านได้อุทิศเวลาและร่างกายมาช่วยอย่างเต็มใจ ทำให้นักศึกษาซึ่งไม่เคยได้เรียนวิชาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาก่อนเลยทั้งตื่นเต้นและหนักใจมาก ท่านได้เข้ามาช่วยสอนและปรับปรุงคณะนี้อยู่เป็นเวลาหลายปี จนคณะสถาปัตยกรรมแห่งนี้เจริญรุ่งเรืองมาตราบเท่าทุกวันนี้ ส่วนข้าพเจ้าเองก็ช่วยสอนและปรับปรุงการศึกษาคณะนี้อยู่เป็นเวลา ๑๐ ปีเต็ม ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้ช่วยสอนปรับปรุงคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์แห่งนี้อยู่นั้น ข้าพเจ้าได้เห็นว่ามีอุปสรรค ทางด้านการศึกษาบางอย่างอยู่มาก ยากที่จะทำให้ดีที่สุดสมใจหมายได้ จึงได้วางมือ และถอยออกมาคิดจัดทำของตนเองขึ้นใหม่ เพราะขณะนั้นข้าพเจ้าเป็นข้าราชการประจำกรมอาชีวศึกษา เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนส่งเสริมอาชีพก่อสร้างอยู่ ข้าพเจ้าก็เลยคิดปรับปรุงเปลี่ยนหลักสูตรและวิธีดำเนินการสอนใหม่ตามความคิดเห็นของข้าพเจ้า และได้ชักชวนครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิมาจากสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ได้ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ทั้งยังส่งคณาจารย์ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ มาช่วยอีกประมาณ ๒๐ คน โรงเรียนส่งเสริมอาชีพก่อสร้างได้รับการพัฒนาจากร.ร.ส่งเสริมอาชีพก่อสร้างเป็นวิทยาลัยวิชาการก่อสร้าง เปลี่ยนการรับนักศึกษาจากประกาศนียบัตรวิชาชีพของกรมอาชีวฯ มาเป็นม.ศ. ๕ ในสมัยนั้น ท่านได้ช่วยพัฒนาวิทยาลัยแห่งนี้จนชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่ยอมรับของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ดังนั้นทางกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศสมทบวิทยาลัยวิชาการก่อสร้างเข้าเป็นคณะ

สถาปัตยกรรมศาสตร์ของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง เป็นต้นมา

ต่อมาคณะนี้ก็ได้รับรางวัลที่ ๑ จากการประกวดแบบนานาชาติของ Union International of Architecture ที่กรุงวอร์ซอ ประเทศโปแลนด์ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๔ และครั้งต่อมาเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๗ ก็ได้รับรางวัลของโลกในการประกวดแบบนี้อีกครั้งหนึ่งในตำแหน่งที่ ๕ ณ กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ ทำให้สถาปนิกนานาชาติได้รู้จักสถาปนิกไทยดีขึ้นตั้งแต่นั้นมา บรรดานักศึกษาที่จบการศึกษาไปก็ไปประกอบอาชีพได้ดียิ่ง

ทั้งนี้เพราะท่านศาสตราจารย์ชัยเป็นผู้หนึ่งซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือ และเกื้อกูลตลอดมาอย่างมิได้เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ข้าพเจ้าคิดว่านักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ทั้ง ๒ แห่งเป็นหนี้บุญคุณของท่านอย่างหาที่สุดมิได้ ท่านผู้นี้มิได้มีวุฒิแต่เพียงทางด้านวิศวกรรมศาสตร์แต่อย่างเดียว ท่านยังมีวุฒิทางธรรมศาสตร์อีกด้วย ข้าพเจ้ากับท่านได้ร่วมงานต่าง ๆ กันมามากมายโดยที่ท่านมิได้วางตัวเป็นเสมือนคนละรุ่นแต่อย่างใด ข้าพเจ้าทั้งรักและเคารพเสมือนญาติผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง ได้ปรึกษาหารือกันเสมอ ประจวบกับภริยาและครอบครัวของข้าพเจ้าก็สนิทสนมไปมาหาสู่กัน และไปเที่ยวด้วยกันเสมอ ๆ ร่วมกับคณาจารย์ คณะวิศว จุฬาฯ ท่านผู้นี้เป็นคนทำแต่งานแม้จะเกษียณจากราชการแล้วก็ยังไปช่วยราชการในตำแหน่งใหญ่ ๆ ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาล เป็นที่โปรดปรานและได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากล้นเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถให้เป็นกรรมการในงานของพระองค์ท่านหลายงาน ส่วนในด้านการศาสนาท่านผู้นี้ก็ได้อุทิศตนเองและครอบครัวค้ำจุนศาสนาอยู่ตลอดเวลา ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน

ข้าพเจ้าถูกปิดบังมิให้ทราบถึงการเจ็บป่วยของท่านเพราะข้าพเจ้าได้สูญเสียภรรยาของข้าพเจ้าไปในระหว่างที่ท่านเจ็บอยู่ในโรงพยาบาล จนกระทั่งเวลาล่วงเลยมาจนอาการของท่านเพียบหนักใกล้จะสิ้นชีวิตอยู่แล้ว ข้าพเจ้าได้พบภริยาและบุตรธิดาของท่าน ก็เข้าเยี่ยมมิได้แล้ว หลังจากนั้น ๒-๓ วันก็ได้รับแจ้งว่าท่านสิ้นชีวิต ข้าพเจ้าจึงได้ไปเคารพศพท่าน ณ ศาลาเจนชัย วัดเทพศิรินทราวาส ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมา ข้าพเจ้าต้องสูญเสียทั้งภรรยาและท่านอาจารย์ที่เคารพรักอย่างที่สุด ชาติไทยต้องสูญเสียคนดีไปอย่างน่าเสียดายยิ่ง ขอผลบุญกุศลที่ท่านอาจารย์ได้สร้างสมไว้ในอดีตทั้งหลายจงดลบันดาลให้วิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสวรรค์พิภพด้วยเถิด.

ศาสตราจารย์ ดร.ประสม รังสิโรจน์

อดีตอาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้อำนวยการวิทยาลัยวิชาการก่อสร้าง
คณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และรองอธิการบดี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง

ระลึกถึง ชัย มุกตพันธุ์ เพื่อนรัก

ผมไม่ได้พบอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ มาร่วมสังสรรค์เพื่อนร่วมคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ อยู่หลายครั้ง จึงติดต่อไปที่บ้าน ได้ความว่าในระหว่างนั้นมีงานทำมาก (แม้ว่าจะเกษียณอายุแล้วก็ตาม ชัยก็ยังคงมีงานที่เกี่ยวกับอาชีพที่ต้องปฏิบัติอยู่) ปลีกเวลามาร่วมกินข้าวกลางวันด้วยไม่ได้ และชัยยังได้บอกผมว่าจะเข้าโรงพยาบาลเพื่อผ่าตัดนัยน์ตาซึ่งเป็นต้อกระจกอีกข้างหนึ่งที่เหลืออยู่ ทั้งยังได้ทราบว่า สุขภาพของชัยโดยทั่วไปก็เป็นปกติดี อีก ๒-๓ เดือนต่อมา ในวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๓๐ ผมก็ได้ทราบจากเพื่อนร่วมชั้นวิศวกรรมศาสตร์ด้วยกันว่า ชัยได้เข้าโรงพยาบาลเพื่อผ่าตัดต้อกระจก เมื่อ ๓-๔ วันมาแล้ว แต่มีอาการแทรกซ้อนเกิดขึ้น จึงต้องอยู่ในโรงพยาบาลเพื่อบำบัดอาการแทรกซ้อนนั้นต่อไป ต่อมาในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ผมก็ได้ทราบด้วยความสลดใจจากบุตรชายว่า ชัยได้สิ้นชีวิตแล้วในตอนเช้าวันนั้นที่โรงพยาบาล การถึงมรณกรรมของชัยได้ยังความเศร้าโศกสลดใจแก่ผมและแก่บรรดามิตรสหายของชัย ทั้งนี้เป็นที่เสียดายและอาลัยอย่างยิ่งเมื่อคำนึงว่า *การผ่าตัดต้อกระจกของชัยเป็นอาการสามัญปกติทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุให้ชัยต้องเสียชีวิต*

ชั่วชีวิต ๗๐ ปีของชัย ผมกับชัยมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนสนิทกันมานานไม่น้อยกว่า ๕๒ ปี นับตั้งแต่แรกเข้าเรียนวิชาวิศวกรรมศาสตร์ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๗๘ ในปีนั้น ชัย หรือ “อ้ายติ๋ง” ของเพื่อนสนิทซึ่งมาจากร.ร.เทพศิรินทร์ ได้เข้าเรียน

ในชั้นปีที่ ๑ พร้อมกับเพื่อนอื่น ๆ รวมด้วยกันประมาณ ๒๕ คน สมทบด้วยผู้ที่ต้องเรียนซ้ำชั้น (สอบตก) อีก ๓-๔ คน รวมทั้งผมด้วย พวกเราเหล่านี้ได้ศึกษาเล่าเรียนสอบไล่เลื่อนชั้นขึ้นไปจนถึงชั้นปีที่ ๔ ในพ.ศ. ๒๔๘๑ ปรากฏว่า มีนิสิตศึกษาอยู่และสอบไล่ได้ปริญญาวิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต รวมด้วยกัน ๑๓ คน แยกไปเรียนในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังนี้ ๑) สาขาวิศวกรรมโยธา มี ชัย มุกตพันธุ์, โรจน์ ไกรฤกษ์ (ถึงแก่กรรมแล้ว), จง จำปีรัตน์, ก้าน รัตนสาขา และ ฟู อนุศาสนันทน์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) โดย ๒ คนหลัง ได้เข้าเรียนภายหลังในชั้นปีที่ ๔ เพื่อทำปริญญาตรีต่อ ๒) สาขาวิศวกรรมเครื่องกล มี ๓ คน คือ ไศลกาญจน์ พนมวัน ณ อยุธยา, สหทัย โดษะนันทน์ และปลื้ม ปุณศรี ซึ่งไปศึกษาต่อเพื่อรับปริญญาโท ณ สหรัฐอเมริกา ๓) สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า มี ๑ คน คือ พงษ์ ยวงพาณิช (ถึงแก่กรรมแล้ว) ๔) สาขาวิศวกรรมอากาศยาน (Aeronautical Engineering) ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นในคณะวิศวกรรมศาสตร์ โดยการสนับสนุนและร่วมมือทางวิชาการของกองทัพอากาศไทย มีอยู่ ๔ คน คือ อำนวย สกุลรัตนะ, ชูศักดิ์ ชุติวงศ์, ธรรมนูญ สาขากร และ สวง อุตตระ นอกจากนี้ยังมีเพื่อนอีก ๒ คน คือ ตุ้ย วุฒิกุล และสุนทร ชูพันธ์ ซึ่งทั้ง ๒ คนได้ไปศึกษาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ที่สหรัฐอเมริกา เมื่อกำลังเรียนอยู่ในชั้นปีที่ ๒

ในระหว่างที่เรียนด้วยกันมาตลอด ๔ ปี เราได้มีความสนิทสนมชอบพอกันเป็นอย่างมาก แม้ว่าเรามาจากโรงเรียนมัธยมต่างโรงเรียนกันแต่เราก็มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมสถาบันเดียวกัน และต่อไปก็จะมีอาชีพเป็นวิศวกรเหมือนกัน

เพื่อเป็นการสนับสนุนความสนิทสนมชอบพอกัน ใคร่บันทึกไว้เป็นที่ระลึกดังต่อไปนี้

คณะวิศวกรรมศาสตร์ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาวิชาวิศวกรรมสำรวจ (Surveying) ให้นิสิตที่เรียนวิชานี้ในชั้นปีที่ ๒, ๓ และ ๔ (สาขาวิศวกรรมโยธา) จะต้องไปทำงานฝึกการสำรวจเพื่อหาความชำนาญในสนาม (ท้องที่ภูมิประเทศ) จริง ๆ โดยไปตั้งค่ายสำรวจในหัวเมืองต่างจังหวัด ชัยกับเพื่อนฝูงร่วมคณะและชั้นเรียน ก็ได้ไปร่วมกินนอนทำงานด้วยกันที่ค่ายสำรวจทุกปีที่ได้ศึกษาวิชานี้ ปีละ ๑๕ วัน จึงทำให้เพิ่มพูนความสนิทสนมกันมากไม่เฉพาะแต่เพื่อนร่วมชั้นเท่านั้น ยังมีเพื่อนต่างชั้นอีก

ในปีพ.ศ. ๒๔๘๐ ระหว่างวันปิดเทอมแรก ชัย, ผม, โรจน์ และปลื้ม ซึ่งอยู่ชั้นปีที่ ๓ ก็มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวด้วยกันยังหัวเมืองปักษ์ใต้จนถึงชายแดนไทย-มาเลเซียโดยทางรถไฟ เพื่อหาความรู้และประสบการณ์ในทางวิศวกรรมรถไฟ (การบำรุงรักษาทาง, สะพาน และการลากจูงขบวนรถ) แนะนำชี้แจงโดยญาติของผม คุณจำรัส ถาวรสุข ซึ่งเป็นวิศวกรรถไฟอยู่ที่ยะลา รวมทั้งศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ในต่างจังหวัดด้วย

ในต้นปีพ.ศ. ๒๔๘๑ (เริ่มต้นปีด้วยเดือนเมษายน) ซึ่งเป็นสมัยปิดเทอมพักร้อน ชัย ผม โรจน์ และธง ซึ่งกำลังจะขึ้นเรียนชั้นปีที่ ๔ กับ ดร.สิริลักขณ์ จันทรางศุ และดร.เลื่อน บิณฑสันต์ เพื่อนรุ่นพี่ ซึ่งเพิ่งจะสอบได้ชั้นปีที่ ๔ ได้รับการชักชวนจากคุณตุ่น วังซ้าย (น้าชายของโรจน์) ซึ่งเป็นนายช่างกรมทาง เขตการทางแพร่และน่าน ให้ไปทำงานสำรวจแนวทางเบื้องต้นของสอง

เส้นทางที่จะตัดขึ้นใหม่ในจังหวัดน่าน เป็นการหางานทำในระหว่างหยุดภาคฤดูร้อน และเป็นการฝึกให้มีความชำนาญในวิชาสำรวจที่ตนได้ศึกษามา โดยทางการได้จ่ายค่าจ้าง (เบี้ยเลี้ยง) ให้เป็นรายวัน การไปทำงานครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ ๒ เดือน โดยที่บางคนต้องมาสอบไล่แก้ตัวใหม่ในบางวิชาของชั้นปีที่ ๓ ที่จังหวัดน่านเราแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มละ ๓ คนพร้อมด้วยคนงานจำนวนหนึ่ง แต่ละกลุ่มไปทำงานสำรวจกลุ่มละ ๑ เส้นทาง ต้องไปตั้งค่ายกางเต็นท์นอนในพื้นที่ที่เป็นป่าเขา ทั้งต้องเคลื่อนที่เรื่อยไปตามการคืบหน้าของแนวทางที่สำรวจ

เมื่อจบการศึกษาได้รับปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิตในปีพ.ศ. ๒๔๘๑ แล้ว ต่างคนก็แยกย้ายไปทำงานในหน่วยราชการต่าง ๆ โดยไม่ยากนัก โดยเฉพาะชัยเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ในแผนกวิศวกรรมโยธา คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ปฏิบัติงาน ณ ที่นั้นแห่งเดียวตลอดมาจนได้เป็นคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ และต่อมาก่อนเกษียณอายุ ๒-๓ ปี เป็นอธิบดีกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนผมนั้นเข้าทำราชการในกรมรถไฟ (ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เปลี่ยนฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจ เรียกว่า การรถไฟแห่งประเทศไทย) ตลอดมาจนเกษียณอายุ

การที่แยกย้ายกันไปทำงานนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคขัดขวางการชอบพอกันแต่อย่างใด ชัยและผมก็ยังมีโอกาสพบปะวิสาสะสนิทกันเช่นเดิม คราวหนึ่งหลังจากที่ทำงานใหม่ ๆ โดยการแนะนำของเพื่อนผมซึ่งทำงานด้วยกันกับผมที่กรมรถไฟ ได้เชิญชวนผม ชัย และโรจน์ไปเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาช่างต่าง ๆ ณ โรงเรียนการช่างทางไปรษณีย์ แผนกภาคค่ำ ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชน ซึ่งก็นับว่าเป็นโอกาสให้พวกเราได้ทบทวนวิชาการที่ได้ร่ำเรียนมา และมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น เราสอนได้ระยะเวลาหนึ่งพอดีสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นจึงต้องระงับไป

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชัยยังคงปฏิบัติงานอยู่ในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกับผม แต่ผมซึ่งทำงานเป็นวิศวกรเครื่องกลอยู่ในกรมรถไฟ มีหน้าที่ต้องออกไปยังศูนย์การรถไฟในต่างจังหวัดตามเส้นทางรถไฟเป็นครั้งคราว เราก็ยังคงพบปะและเที่ยวเตร่กันเมื่อมีโอกาส และครั้งหนึ่งชัยว่างจากการสอน ผมก็ได้ชวนให้เดินทางไปกับผมโดยทางรถไฟสายเหนือถึงเชียงใหม่ ผมยังระลึกได้ว่าในระหว่างนั้น เราได้ประสบกับคนโดยสารแน่นมากเพราะมีขบวนรถเดินน้อยมาก และระหว่างเดินทางต้องหนีหลบภัยจากการทิ้งระเบิดของเครื่องบินข้าศึกบนเส้นทางรถไฟบางแห่งและที่สถานีลำปาง จึงทำให้การเดินทางเป็นไปโดยทุลักทุเล และเราก็ถือว่าเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่ได้ประสบในระหว่างสงคราม

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ผม ชัย และเพื่อน ๆ ต่างก็มีครอบครัวและมีกิจการที่รับผิดชอบปฏิบัติอยู่มาก จึงทำให้ไม่ได้พบกันบ่อยนัก แต่มิตรภาพและความสนิทสนมก็ยังมีอยู่ ทั้งนี้ เราได้มีโอกาสพบกันด้วยการนัดรับประทานอาหารร่วมกันบ้าง และในโอกาสอื่นก็มีการพบกันเรียกกันในกลุ่มว่า "วิศวสังสรรค์" ซึ่งเป็นการนัดรับประทานอาหารร่วมกันในกลุ่มของผู้ที่เคยศึกษาในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นประจำเสมอมา

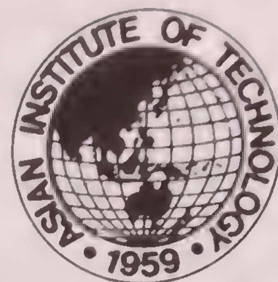
ชัยเป็นคนที่มีนิสัยดี ความประพฤติดี สุภาพ รักเพื่อน พูดน้อย มีความร่าเริงสนุกสนานตามสมควร เป็นผู้มีความมั่นคง ซื่อตรง มีความขยันหมั่นเพียรพยายาม และมุมานะในการศึกษาเล่าเรียน จะเห็นได้ว่าชัยได้เรียนวิชาวิศวกรรมศาสตร์ระดับปริญญาตรีมาตลอด ๔ ปี โดยเรียบร้อยได้เรียนวิชากฎหมายจบได้ปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำเร็จวิชาวิศวกรรมศาสตร์ (สาขาวิศวกรรมโยธา) ระดับปริญญามหาบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต (D.Sc.) จากมหาวิทยาลัยมิชิแกนแห่งสหรัฐอเมริกา ในส่วนการรับราชการก็มีความก้าวหน้าในหน้าที่ ประสบผลสำเร็จจนถึงระดับสูงสุดเป็นคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสุดท้ายเป็นอธิบดีกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ อันเป็นความสำเร็จอย่างสูงในวิชาชีพ ด้วยความสามารถและคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวเอง จึงเป็นที่ชื่นชมและภาคภูมิใจของเพื่อน ๆ และลูกศิษย์ ตลอดจนครอบครัว

เพื่อนจากพวกเราไปแล้วด้วยดีและด้วยความสงบ แต่เพื่อนก็จากไปเฉพาะร่างเท่านั้น เกียรติคุณความดีที่เพื่อนประกอบมาแล้วในอดีตจะปรากฏเป็นเกียรติประวัติให้บุคคลรุ่นหลังได้สืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป

ในนามของเพื่อนร่วมรุ่นและของผมเอง ผมขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้คุณงามความดีและกุศลผลบุญที่ ชัย มุกตพันธุ์ ได้บำเพ็ญตลอดมา จงเป็นพลังบันดาลให้ดวงวิญญาณของเพื่อนรักไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

(สหทัย โดษะนันทน์)
ผู้แทนเพื่อนร่วมรุ่น
กันยายน ๒๕๓๐

CHAI MUKTABHANT, 1917 - 1987

On 24th May 1987, Dr. Chai Muktabhant passed away in hospital after ailing for nearly a month under intensive care following surgery. His death comes as a tragic personal loss, not only to his family, but to the entire geotechnical community especially those in S.E. Asia and Thailand. For us he will remain as an example of goodness on, a man, a friend, an academic and a professional. Dr. Chai is survived by his wife, son and daughter.

The following excerpts have been taken from "Who is who in Thailand -- 1977" and the Citation of the Award of an Honorary Doctorate Degree to him in 1986 as published in the June 1986 issue of the Geotechnical Engineering Journal.

Dr. Chai was born on 6th July 1917 in Bangkok. He was educated in Dhebsirindr School till 1934 and earned his Bachelors Degree in Civil Engineering from Chulalongkorn University in 1938, Master's degree in 1946 and an LL.B Degree in 1948. Dr. Chai earned another Master's Degree from Yale University in 1950 and a D.Sc. Degree from University of Michigan, Ann Arbor, Michigan, U.S.A. in 1953.

Dr. Chai is well known in Thailand and in the region as an expert in soil mechanics and foundation engineering, and, above all, the credit for introducing soil mechanics and foundation engineering in the undergraduate curriculum of the Chulalongkorn University and indeed in Thailand should go to Dr. Chai. He joined Chulalongkorn University in 1959 as an Assistant Professor and gradually worked up the ladder and became the Dean of Engineering in 1973. Dr. Chai received an honorary doctorate degree from Chulalongkorn University in 1967 for his outstanding contribution as an educationist in engineering in Thailand.

As a founding Council Member of the Southeast Asian Geotechnical Society, Dr. Chai has always been unanimously elected to the Council from 1967 to date. His contribution and wisdom in maintaining the harmony among the members of the Society, and his personal contribution to the advancement of the subject, particularly in Thailand and in S.E. Asia in general, is worthy of praise.

In addition to his academic and professional contributions, Dr. Chai has also been very active in many spheres of community life and served as a member of the Task Group to preserve the Temple of Dawn and the Marble Temple. As a Fellow of Applied Science of the Royal Science Institute of Thailand, and as the President in the Engineering Field of the Industrial Research Division of the National Research Council of Thailand, Dr. Chai has often been requested to advise the Royal Thai government on numerous development projects.

Dr. Chai Muktabhant is one of the key persons in the earlier years of the establishment of the SEATO Graduate School of Engineering -- the predecessor institution of what is presently the Asian Institute of Technology (AIT). Dr. Chai Muktabhant received an Honorary Doctoral Degree from AIT in 1986 for his active involvement in planning the curriculum, and the staff in the difficult period of its formative years.

Those who knew Dr. Chai Muktabhant very closely always admired his extreme modesty, which displayed a total absence of pretension. Dr. Chai is a unique and respected educationist. In recognition of his outstanding contribution and services to the entire Thai community, Dr. Chai was awarded the Knight Grand Cordon (Special Class) of the Most Noble Order of the Crown of Thailand.

A.S. Balasubramaniam

25th May 1987.
ASB:vc

แด่ "คุณน้าชัย"

คุณน้าชัยมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับหลาน ๆ ในสกุลเจียมประเสริฐเป็นอย่างมาก เพราะมีความเป็นญาติสนิทถึง ๒ ชั้น คือเป็นทั้ง "น้าชาย" (ญาติเรียงพี่เรียงน้องของ "แม่เอื้อ") และ "น้าเขย" (สามีของคุณน้า "ออมสุข" น้องแท้ ๆ ของ "แม่เอื้อ") คุณน้าใกล้ชิดและสนิทกับพวกเรามากเพราะตอนแต่งงานใหม่ ๆ คุณน้าพักอยู่กับพวกเราบน "บ้านใหญ่" นานพอสมควรในช่วงเวลาที่ปลูกเรือนหอ ระหว่างที่อยู่ด้วยกันคุณน้ากวดวิชาให้หลานทุกคน และถึงแม้ตอนหลังจะย้ายไปอยู่ที่บ้านคุณน้าเองแล้วก็ยังคงไปมาหาสู่กันอยู่ตลอดเวลา เพราะบ้านเราอยู่ใกล้กันมาก คุณน้าช่วยเหลือกิจการก่อสร้างของคุณพ่อ "นิพัทธ์" มาตลอดเวลาจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต โดยเป็นทั้งที่ปรึกษาและกรรมการบริหารงานของบริษัทโดยไม่ยอมรับค่าตอบแทนแต่อย่างใด ช่วยแบ่งเบาภาระครอบครัวของเราโดยเอาน้องชาย "น้อย" น้องชายสุดท้องไปเลี้ยงเป็นลูก เพราะพวกเรามีกันถึง ๘ คน และรายได้ไม่มากนัก นอกจากนี้ยังได้คอยช่วยเหลือดูแลน้องชาย "หมู" ที่ถูกส่งไปเรียนต่อที่สหรัฐให้เป็นอย่างดีขณะที่คุณน้าเองไปศึกษาต่ออยู่ที่นั่นด้วย ถึงแม้ตอนที่พวกเราโต ๆ กันแล้วและเป็นกำพร้าทั้งพ่อและแม่ คุณน้าก็เป็นที่พึ่งของพวกหลานมาตลอดเวลา ให้คำปรึกษาทั้งด้านการงานและส่วนตัว บางครั้งบางคราวก็ช่วยเหลือทางด้านการเงินอีกด้วย

โดยเหตุนี้ถึงแม้จะเป็นเพียงหลานเท่านั้น การจากไปก่อนวัยอันสมควรของคุณน้าอย่างไม่คาดฝัน ในขณะที่ร่างกายยังแข็งแรงสมบูรณ์ดีทุกประการ กำลังเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่กับทางราชการและสังคม จึงเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของพวกหลาน ๆ เพราะเป็นการสูญเสียญาติผู้ใหญ่ที่สนิทที่ให้ความรักใคร่ เมตตาสงสาร ห่วงใยเอื้ออาทรและเป็นที่พึ่งทางใจไปอย่างไม่มีวันกลับ แต่จะทำอย่างไรได้เล่า เพราะสิ่งนี้เป็นสิ่งเดียวที่มนุษย์ยังไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้เลยแม้แต่คนเดียว เพราะทุกชีวิตที่เกิดมานั้นมี "กรรม" เป็นเครื่องลิขิต "ทางเดินและนาฬิกาชีวิต" เมื่อถึง "วาระ" แล้วก็จำต้องจากไปไม่ว่าจะเป็นผู้ใดและจะอยากหรือไม่อยากไป คุณน้าชัยก็คงหนีไม่พ้นสัจธรรมข้อนี้เช่นกัน อย่างไรก็ดีพวกหลาน ๆ มีสิ่งที่ปลอบใจว่า *คนที่ดีพร้อมทุกประการอย่างคุณน้าชัยนั้น คือ ดีทั้งในหน้าที่การงานและด้านครอบครัว คงต้องจากไปดีแน่ ๆ ดวงวิญญาณคงได้สถิต ณ สรวงสวรรค์อันสุขา* และขอกราบอุทิศอานิสงส์ที่พึงได้จากการประกอบกรรมดีที่หลาน ๆ ได้ทำมาแล้วทั้งในอดีต และที่จะได้ทำต่อไปในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าทั้งหมดให้แก่ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณน้าชัยที่เคารพรักยิ่ง.

ด้วยความเคารพรักอย่างสูงและอาลัยรักอย่างยิ่ง

ยู้, น้อง ๆ และหลาน ๆ สกุลเจียมประเสริฐ

"รำลึกถึงน้อง"

เราเกิดมาเป็นพี่น้องท้องเดียวกันที่สะพานขาว ชัยได้รับการศึกษาพอควร ส่วนพี่ถูกบิดารับตัวไปอยู่ที่ไกลโขโน้น ตั้งแต่อายุ 8 ขวบ พออายุได้ 25 ปี พี่กลับมาอยู่ร่วมกับน้องอีกที่บ้านน้าชายที่ยศเส ส่วนบ้านแม่อยู่ที่สวนมะลิ คุณน้าไม่มีครอบครัวมีแต่เราพี่น้อง ๒ คน กลางคืนเรานอนชั้นบนกัน ๒ คน คนละเตียง ตื่นเช้าขึ้นมาพี่ต้องเปิดประตูทำการค้าขาย แต่ชัยตื่นขึ้นมาอาบน้ำเตรียมตัวไปโรงเรียน ถึงวันอาทิตย์ก็ไปเยี่ยมแม่ที่สวนมะลิ พอแม่เห็นหน้าก็บอกว่า เถ้าแก่ชัยมาแล้ว พี่ถามว่าทำไมเรียกอย่างนี้ แม่บอกว่า ชัยชอบเอาสมุดดินสอไปเผื่อขายนักเรียน สมมุติว่าเพื่อนไม่มีใช้ชัยก็ขายให้เพื่อน เพื่อนก็สะดวก เราก็กำไร แสดงว่าดีทั้งสองฝ่าย นาน ๆ เข้าใคร ๆ ก็เรียกว่าเถ้าแก่ชัย นิสัยพ่อค้า ยิ่งกว่านั้นคุณน้าชายยังจัดที่ให้ชัยจำหน่ายหนังสือที่ร้าน หาผลประโยชน์เพื่อใช้จ่ายในโรงเรียนด้วย อยู่กันมาหลายปีทีเดียว ชัยขยันหมั่นเรียน กลางคืนตี ๑ ตี ๒ ยังดูหนังสืออยู่เรื่อย ๆ ไม่เว้นแต่ละคืน พี่สงสารเลยบอกว่า พอแล้วนอนเสียวันอื่นยังมี ชัยก็เชื่อ

คืนหนึ่งดึกมากชัยปวดท้อง เรียก"พี่ ๆ ๆ ไปบอกแม่มา" พี่ก็ไปสวนมะลิ ระหว่างยศเสกับสวนมะลิไม่ไกลนัก สมัยนั้นบ้านเมืองยังไม่เจริญ สองข้างถนนตึกแถวน้อยมากมีแต่สวนกล้วยไกล ๆ เห็นมีดวงไฟดวงหนึ่งเท่านั้น นอกนั้นมืดสนิทและเงียบสงัด ใจเต้นแรงมาก กลัวแต่ผีอย่างเดียว รถราไม่มีวิ่งเราจึงวิ่งแทนรถ วิ่งหันซ้ายแลขวา ประเดี๋ยวเดียวถึงบ้านแม่ เคาะประตูบอกแม่ว่า ชัยปวดท้องให้แม่รีบไปช่วย เมื่อถึงยศเสแม่รีบต้มน้ำร้อนแล้วขึ้นไปดูอาการ ชัยบอกว่าไม่ต้องต้มน้ำรีบไปโรงพยาบาลศิริราช พี่ออกไปหารถ แม่พยุงชัยขึ้นรถไปโรงพยาบาล ๒ คน รุ่งเช้าไปเยี่ยมปรากฏว่ากระเพาะทะลุต้องผ่าตัดจึงจะหายเป็นปกติ

ต่อจากนั้นไม่กี่ปีชัยเข้าโรงพยาบาลอีก เกี่ยวกับกระเพาะอาหาร ผ่าตัดอีกหลายครั้งหลายคราคิดดูซิว่าร่างกายมีแต่เนื้อกับกระดูกจะสู้ไหวหรือ ทรมานเหลือเกิน ครั้งสุดท้ายนี้ก็เช่นกัน โดยเฉพาะเกิดแก่เจ็บตาย ย่อมหนีไม่พ้น ไม่วันใดก็วันหนึ่งเท่านั้น แต่เสียดายว่าชาติยังต้องการคนดีอยู่ และไม่นึกเลยว่าน้องจะไปก่อนพี่ ยิ่งคิดยิ่งเสียดายและเสียใจไม่หาย จะมีโอกาสเป็นพี่น้องอีกหรือ? โลกนี้ไม่เที่ยงธรรมนัก เอาละไหน ๆ จากไปแล้ว ไปสู่สุคติภพเถิด ทางบ้านไม่ต้องเป็นห่วง ลูกชายหญิง ๒ คนพอสู้ชะตากรรมได้และปฏิบัติตามรอยพ่อแน่ ๆ หากชัยไปพบพ่อและแม่ได้ ช่วยบอกด้วยว่าพี่ยังสบายอยู่ ถึงเวลาแล้วพี่จะไปกราบเท้าเคารพด้วยตนเอง.

ทรง (เซี้ย)

๒๖ มิถุนายน ๒๕๓๐

ระลึกถึงอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์

ดิฉันกับอาจารย์ชัยเป็นญาติห่าง ๆ กัน เมื่อเด็ก ๆ ไม่ค่อยคุ้นเคยกันนัก มาคุ้นเมื่อเธอเป็นอาจารย์แล้ว จึงเรียก "อาจารย์" จนติดปาก

เมื่อเด็กอาจารย์อยู่กับคุณยายและน้าชายที่ตึกแถวตรงมุมถนนยศเส ต่อมาถูกรื้อสร้างเป็นโรงหนังเฉลิมเขตร น้าชายทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ตอนเย็นเมื่อกลับจากโรงเรียนก็จะต้องมานั่งหน้าร้าน เพื่อผลัดให้น้าชายได้พักผ่อน ระหว่างที่นั่งขายของก็ท่องหนังสือไปด้วย ที่หน้าร้านมีรถรางสายสะพานดำผ่านไปหัวลำโพงสายหนึ่ง และที่ตีนสะพานยศเสผ่านไปสามย่านอีกสายหนึ่ง อาจารย์จึงมีความชำนาญในการกระโดดขึ้นลงรถราง จนกระทั่งแม้เป็นอาจารย์แล้วก็ยังกระโดดรถรางอยู่ อาจารย์มีนิสัยที่ชอบมาตั้งแต่เด็กอยู่อย่างหนึ่งคือชอบเล่นจิ้งหรีด แม้จะมีอายุใกล้ ๗๐ แล้วก็ตาม เวลาค่ำลงไปเดินเล่นที่สนามหน้าบ้าน ถ้าได้ยินเสียงจิ้งหรีดก็จะต้องเที่ยวเดินแหวกหญ้าหาว่าเป็นทองแดงหรือทองดำ ดิฉันต้องคอยบอกว่า ระวังจะไปพบเอางูเข้า จึงวางมือ และเพราะเหตุที่ชอบเล่นจิ้งหรีดจึงโดนน้าชายตามไปตีที่วัดเทพศิรินทร์อยู่บ่อย ๆ เพื่อให้กลับบ้าน

อาจารย์มีความเอาใจใส่ในการเรียนประกอบกับเป็นผู้มีสติปัญญาดี จึงสอบไล่ได้ที่หนึ่งมาตั้งแต่ชั้นประถม เมื่อย้ายมาเรียนชั้นมัธยมที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ ก็ได้รับทุนของกระทรวงศึกษาธิการจนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์ เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมก็ไปปรึกษากับคุณลุง คือขุนสันทัดธนาการ ว่าควรจะเรียนต่อทางใด คุณลุงแนะนำให้เรียนทางวิศวกรรม เพราะต่อไปบ้านเมืองขยายใหญ่ขึ้น พวกช่างก็จะมีงานกว้างขวาง จึงไปเข้าเรียนที่คณะวิศวกรรม-ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างที่เรียนอยู่ก็เจียมเนื้อเจียมตัว ไม่ค่อยไปสังคมกับเพื่อนฝูง จนเพื่อนบางคนเห็นว่าเป็นคนไม่เอาเพื่อนฝูง แต่สาเหตุที่ไม่สังคมก็เพราะต้องอาศัยคุณยายและน้าชาย ต้องขยันเรียน จึงห่างเพื่อนฝูงไป

เมื่อจบปริญญาตรีแล้ว ทางคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้เชิญให้เป็นอาจารย์สอนที่คณะช่วงนี้สามารถเก็บหอมรอมริบเงินได้ประมาณสองพันบาท ประจวบกับตอนนั้นโรงเรียน

ไววิทยา ซึ่งอยู่ที่สามย่าน ผู้ดำเนินกิจการเดิมจะเลิกกิจการ อาจารย์คงคิดจะต่อเงินสองพันบาทให้เป็นเงินหมื่น จึงไปติดต่อขอดำเนินกิจการต่อ โดยขอแรงบรรดาเพื่อนอาจารย์ด้วยกันมาช่วยสอนบ้าง จ้างครูพิเศษบ้าง ในตอนกลางวันเปิดสอนชั้นประถม ส่วนตอนเย็นตั้งแต่สี่โมงถึงหนึ่งทุ่มเปิดกวดวิชา ดิฉันมาช่วยดูแลด้านการเงิน อาจารย์ออกจากบ้านตั้งแต่เช้าตรู่เดินมาดูแลโรงเรียน พอใกล้เวลาก็เดินไปทำงานที่จุฬาฯ เย็นเดินมาโรงเรียนอีก สมัยนั้นมีโรงเรียนสอนกวดวิชาที่เป็นที่รู้จักอยู่เพียง ๒ แห่งคือ โรงเรียนศิริศาสตร์ ที่ถนนสี่พระยา และโรงเรียนไววิทยา จึงมีนักเรียนมาเรียนกันมาก ช่วงนี้เธอทำงานหนักมาก เสร็จจากสอนที่คณะก็มาสอนต่อที่โรงเรียน บางวันต้องสอน ๒ ห้องเพราะอาจารย์ขาด นักเรียนก็อยากเรียนด้วยเพราะเธอพยายามอธิบายจนนักเรียนเข้าใจ ยิ่งคนไหนสนใจซักถามเธอก็ยิ่งชอบใจ แม้ฝนตกน้ำท่วมก็จะต้องมาสอนซึ่งบางวันไม่มีนักเรียนมาเลยก็มี สิ้นปีผลการสอนก็ปรากฏให้เห็นว่านักเรียนสอบเข้าจุฬาฯ โรงเรียนนายเรือ และสถานศึกษาอื่น ๆ ได้ประมาณร้อยละ ๙๐ ของนักเรียนทั้งหมด แต่เงินสองพันบาทที่หวังจะให้งอกเงยกลับสูญไป เพราะสู้ค่าใช้จ่ายและค่าสถานที่ไม่ไหว จึงต้องเลิกกิจการ

จากการทำงานหักโหม และรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา ประกอบกับไม่ค่อยสนใจในสุขภาพของตนเอง จึงทำให้เป็นโรคกระเพาะ ดูเหมือนตอนนั้นจะเป็นพ.ศ. ๒๔๘๕ ค่ำแล้ว เธอมีอาการปวดท้องอย่างรุนแรง จึงบอกพี่ชายให้ไปตามคุณแม่เพื่อพาไปส่งโรงพยาบาลศิริราช เธอเล่าให้ฟังภายหลังว่า ระหว่างที่นั่งสามล้อไปนั้น รถแล่นผ่านรางรถราง แรงกระแทกของรถ เธอบอกว่า มันปวดแทบขาดใจ เมื่อถึงโรงพยาบาลก็ไม่สามารถให้ประวัติตัวเองได้แล้ว หมอจึงนำเข้าห้องผ่าตัดทันที ปรากฏว่ากระเพาะอาหารทะลุ ในวันรุ่งขึ้นคุณแม่ พี่ชาย และดิฉันได้ไปเยี่ยม ทุกคนเห็นหน้าเธอแล้วน้ำตาแทบจะไหล เพราะใบหน้านั้นไม่ใช่หน้า “อาจารย์ชัย” คนเก่าเลย หลังจากนั้นอีก ๒-๓ วัน เธอต้องถูกนำไปผ่าตัดซ้ำอีกเพราะลำไส้ทำงานไม่สะดวก แต่แล้วเธอก็รอดจากวิกฤตการณ์ครั้งนั้นมาได้ มีสุขภาพปกติ และได้ไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศจนสำเร็จกลับมา

กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๕ วันนั้นเป็นวันเสาร์ต้นเดือนมกราคม ซึ่งเป็นวันเด็กแห่งชาติ ดิฉันไปเลี้ยงอาหารเด็กยากจนที่โรงเรียนสวนบัว อาจารย์ได้ให้ลูกไปตาม บอกว่าไม่สบาย แต่เมื่อดิฉันกลับมา เห็นอาจารย์นั่งทำงานอยู่อย่างเป็นปกติ จึงถามว่าไม่สบายเป็นอะไร อาจารย์บอกว่า ถ่ายเป็นสีดำ ดิฉันจึงโทรศัพท์ติดต่อกับหมอนรา แววศร หลานเขยซึ่งเป็นแพทย์ทางรังสี โรงพยาบาลศิริราช หมอนรานัดให้พาไปศิริราชในวันจันทร์ บังเอิญหมอเทียมจันทร์ เจียมประเสริฐ หลานสาวอีกคนหนึ่งเป็นหมอที่ศิริราชเช่นกัน มาที่บ้านและเมื่อได้ตรวจดูอาการแล้ว ให้ความเห็นว่าควรไปโรงพยาบาล อาจารย์ได้บอกว่า นัดกับหมอนราไว้แล้วจะไปวันจันทร์ เช้าวันจันทร์ระหว่างที่รอผลเอกซเรย์มีลูกศิษย์ของอาจารย์คนหนึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ

ดิฉัน ได้กระซิบกับดิฉันว่า ควรให้อาจารย์อยู่โรงพยาบาล เพราะเห็นหน้าและตัวเหลือง มาก ผลเอกซเรย์ปรากฏว่า กระเพาะอาหารเป็นแผลหลายแห่ง และจะต้องอยู่ที่โรงพยาบาล การรักษาระหว่างที่อยู่โรงพยาบาลครั้งนี้ แพทย์ฝ่ายอายุรกรรมให้รับประทานยาสลับกับน้ำผลไม้ทุกชั่วโมง และให้คำรับรองว่า อาการจะเป็นปกติภายใน ๑๐ วัน ซึ่งก็เป็นจริง แต่หมอทางศัลยกรรมมีความเห็นว่าควรทำผ่าตัด เนื่องจากขณะนี้มีอายุ ๕๕ ปีแล้ว ต่อไปหากอายุมากขึ้นและเกิดอาการเช่นนี้อีก เกรงว่าร่างกายจะสู้ไม่ไหว อาจารย์ตรึกตรองอยู่ ๒-๓ วัน จึงตัดสินใจให้ผ่าตัด การผ่าตัดครั้งนี้ก็เช่นเดียวกับครั้งแรก คือ ต้องถูกผ่าตัดถึง ๒ ครั้ง รวมแล้วเข้าโรงพยาบาลผ่าตัด ๒ ครั้ง แต่ผ่าตัด ๔ หน และก่อนหน้าการผ่าตัดครั้งแรก ก็เคยผ่าตัดไส้ติ่งมาแล้วครั้งหนึ่ง จึงรวมเป็น ๕ หน จากการผ่าตัดครั้งแรกอาจารย์มีกระเพาะเหลืออยู่ ๓ ใน ๔ และการผ่าตัดครั้งที่สองกระเพาะเหลือเพียงครึ่งใบเท่านั้น แต่หลังจากนั้นก็ไม่เป็นโรคอะไรอีกเลย นอกจากเรื่องที่มักจะท้องเสีย อาจารย์ทำงานได้ตามปกติ โดยจะทำตั้งแต่ ๗.๓๐ นาฬิกา จนถึง ๒๒ นาฬิกา เป็นอย่างเร็ว บางวันอาจเลยไปถึงเที่ยงคืน

ตั้งแต่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาเป็นเวลา ๔๐ ปี ดิฉันรู้สึกว่า เธอมีความสุขมากที่สุดอยู่ ๒ ครั้ง คือ เมื่อวันที่มีอายุครบ ๕ รอบ และในวันนั้นได้เป็นวันขึ้นบ้านใหม่ด้วย บ้านซึ่งเธอภูมิใจมากเพราะเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง และอีกครั้งก็เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๒๙ อันเป็นวันที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ประกอบพระราชพิธีสมรสให้แก่ นายชินะวัฒน์ และเบญจา บุตรชายและบุตรสะใภ้ เธอให้โอวาทแก่ลูกว่า “ตอนพ่อแต่งงานนั้น มีเตียง ๑ ตัว ตู้ ๑ ใบ กับเงินเดือนเดือนละแปดสิบบาทเท่านั้น” แล้วก็หัวเราะ หึ หึ เดินออกจากห้องไป

คติฝรั่งบทหนึ่งที่เธอมีโอกาสไปพบเข้าและถูกใจมาก เป็นคำประพันธ์สั้น ๆ ที่เขียนไว้บนแผ่นกระเบื้องเล็ก ๆ ซึ่งทำเป็นของที่ระลึก เธอได้ซื้อมาและวางไว้หน้ากระจกจนกระทั่งทุกวันนี้ คติบทนั้น มีว่า

> Happy are those who can give without remembering
> And take without forgetting.

และดูเหมือนว่า ได้เป็นคติประจำใจเธอมาโดยตลอด อาจารย์เป็นคนใจดี ชอบช่วยคน รู้จักหรือไม่รู้จักก็ช่วย แต่เธอไม่รวยเพราะไม่เคยกอบโกยใคร เธอรวยแต่น้ำใจ

วันศุกร์ที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๓๐ เรา คือ พ่อ แม่ และลูกชายได้ไปโรงพยาบาลตามที่หมอนัด เพื่อทำผ่าตัดตาข้างซ้ายซึ่งเป็นต้อกระจกและต้อหินเล็กน้อย ระหว่างขึ้นบันไดที่หน้าโรงพยาบาล เธอสองคนพ่อลูกจูงมือดิฉันคนละข้าง เพราะดิฉันปวดหัวเข่าเดินไม่ถนัด ดิฉันยังเย้าว่า “ใครเขาไม่รู้คงนึกว่าแม่เป็นคนไข้” แล้วเราก็หัวเราะกันอย่างขบขัน ไม่คิดว่านั่นเป็นการหัวเราะครั้งสุดท้ายของเธอ

เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลนำเธอเข้าห้องผ่าตัดเมื่อประมาณ ๑๓ นาฬิกา ในตอนเย็นก็มีโทรศัพท์มาที่ห้องพักว่า มีเหตุบางประการระหว่างผ่าตัด ต้องเข้าห้อง ไอ.ซี.ยู. ในเช้าวันเสาร์ เธอรู้สึกตัวแต่ออกจะตกใจว่าทำไมต้องมาอยู่ในห้องนี้ และทำไมจึงพูดไม่ได้ ผู้คนหายไปไหนกันหมด ลูกชายซึ่งเข้าไปเยี่ยมจึงบอกว่า "แม่และลูก ๆ อยู่ที่ห้องใกล้ ๆ นี้ แม่ปวดขาเดินไม่ไหว" เธอยังสั่งลูกมาว่า ทำไมไม่ใช้เครื่องนวดไฟฟ้า เช้าวันต่อมาเธอก็ยังมีสติและความรู้สึกดี ได้เขียนหนังสือบอกให้พยาบาลในห้องมาตามลูกไปพบ แล้วเขียนสั่งให้ลูกโทรศัพท์ถึงคุณสนิท ฉิมโฉม ให้ช่วยถวายรายงานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แทนด้วย ในตอนกลางวันหลานสาว ๒ คนที่เป็นหมอได้มาเยี่ยม เธอยังมีแก่ใจบอกให้ไปรับประทานข้าวและให้เลี้ยงพยาบาลที่อยู่ในห้องด้วย จะออกเงินให้ แต่ต่อมาอีกวันสองวัน เธอมีอาการกระวนกระวายและกังวลว่าจะต้องใช้เครื่องช่วยหายใจและอุปกรณ์อื่น ๆ ติดตัวตลอดไป หมอต้องฉีดยาให้หลับตลอดเวลา เธอต้องต่อสู้กับโรคแทรกซ้อนที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนจู่โจมเข้ามา จนร่างกายอ่อนกำลังลงไปทุกขณะ แม้ในวันที่ ๕ พฤษภาคม ซึ่งควรจะเป็นวันที่เธอจะต้องมีความปลื้มปิติที่สุดในชีวิตอีกครั้งหนึ่ง หากมิได้เจ็บป่วยถึงเช่นนี้ เพราะเธอได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้า เราจึงขอร้องให้หมองดฉีดยาเพื่อให้เธอรู้สึกตัวจะได้รับรู้พระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้ อันอาจจะทำให้มีกำลังใจต่อสู้กับโรคได้อีก แต่เธอก็หลับตลอดไม่ได้เห็นและไม่ได้รับทราบถึงพระมหากรุณาธิคุณนี้

อาการป่วยของเธอครั้งนี้ ในตอนแรก ๆ ลูกทั้งสองบอกว่าไม่ตกใจ เพราะพ่อเคยผ่านวิกฤตการณ์หนัก ๆ มาแล้ว เชื่อว่าครั้งนี้ก็จะผ่านพ้นไปได้อีก แต่ตัวดิฉันเองนั้นออกจะหวั่นใจ เพราะประมวลเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวเธอแล้ว รู้สึกว่าหลายเรื่องจะบรรจบครบที่เลขหลักศูนย์ เริ่มด้วยปี ๒๕๓๐ เธออายุจะเต็ม ๗๐ ในวันที่ ๖ กรกฎาคม แต่งงานครบ ๔๐ ปี ขึ้นบ้านใหม่ได้ ๑๐ ปี ในที่สุดเราก็สูญเสียเธอไป

ขอให้ "อาจารย์" จงสู่สุคติ อย่าได้เป็นห่วงเรื่องจะส่งลูกชายไปเรียนต่อ จะพยายามทำให้สำเร็จสมความตั้งใจของเธอ.

ด้วยรักคิดถึง และเสียดายที่เธอช่วยควบคุมการก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ไม่เสร็จ

(นางออมสุข มุกตพันธุ์)

เมื่อรู้สึกตัว วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๓๐

วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๐ เมื่อรู้สึกตัว ได้เขียนให้พยาบาลเรียกนายชินะวัฒน์บุตรชาย และเขียนสั่งบุตรชายให้โทรศัพท์ถึง นายสนิท ฉิมโฉม ให้ไปถวายรายงานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่องการก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ระลึกถึง "พ่อ"

คุณพ่อจากไปเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ เวลา ๐๐.๒๓ น. ยังความเสียใจอาลัยอย่างยิ่งแก่ทุกคนในครอบครัว แม่ พี่อ้อย อ้อ และเบญ ปรกติคุณพ่อเป็นคนแข็งแรง ทำงานหนัก นอนดึก ตื่นเช้า แต่เมื่อยามเจ็บป่วยก็หนักเสียเหลือเกิน เช่น เมื่อตอนที่เป็นคณบดี คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณพ่อเข้าโรงพยาบาลเพราะกระเพาะอาหารเป็นแผล ต้องทำการผ่าตัดถึง ๒ ครั้ง และเนื่องจากคุณพ่อเป็นคนแข็งแรงนี่เอง ทำให้เรามีความหวังอยู่ตลอดเวลาว่า ครั้งนี้คุณพ่อก็คงจะรอดพ้นจากวิกฤต-การณ์ได้อีก แต่กลับกลายเป็นว่าความแข็งแรงของคุณพ่อทำให้ท่านต้องทนทุกข์อยู่ถึง ๓๙ วัน

สิ่งที่ได้เกิดขึ้นกับคุณพ่อระหว่างการผ่าตัดนัยน์ตา หากจะคิดว่าเป็นเหตุสุดวิสัย เป็นเรื่องถึงคราวเคราะห์กรรมบันดาล หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่อยากขอฝากให้กับผู้เกี่ยวข้องได้คิดว่า นี่เป็นบทเรียน บทเรียนที่มีราคาแพง เพราะเราทุกคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง มิตรสหายที่เคารพนับถือ ตลอดทั้งหน่วยงานที่คุณพ่อได้มีภาระรับผิดชอบอยู่ ต้องสูญเสียอย่างใหญ่หลวงเพื่อสละเป็นค่าบทเรียนบทนี้

ลูกเชื่อแน่ว่า คุณความดีที่คุณพ่อได้ปฏิบัติรับใช้บ้านเมืองและสังคมมาโดยตลอดชีวิตคุณพ่อ ซึ่งลูกไม่จำเป็นต้องนำมาพรรณนาไว้ ณ ที่นี้ เพราะเป็นสิ่งประจักษ์แจ้งกันอยู่แล้ว จะได้นำดวงวิญญาณของคุณพ่อสู่สุคติภพแล้ว.

ด้วยความอาลัยรักยิ่ง
อ้อย อ้อ เบญ

ประวัติ
ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์
ม.ป.ช. ม.ว.ม. ท.จ.

ครอบครัว

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เป็นบุตร นายจู นางหลิน เกิดเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ที่ตำบลสะพานขาว อำเภอป้อมปราบ จังหวัดพระนคร

สมรสกับนางสาวออมสุข เกตุสิงห์ เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ มีธิดาและบุตร ๒ คน คือ

นางสาวมณฑกานต์ มุกตพันธุ์ สำเร็จปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตร์ รับราชการที่กระทรวงศึกษาธิการ

นายชินะวัฒน์ มุกตพันธุ์ สำเร็จปริญญาโทวิศวกรรมศาสตร์ ทางปฐพีกลศาสตร์ รับราชการเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น สมรสกับนางสาวเบญจา สุธนธัญญากร

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๙	จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนวัดบรมนิวาส
พ.ศ. ๒๔๗๗	จบชั้นมัธยมปีที่ ๘ โรงเรียนเทพศิรินทร์
พ.ศ. ๒๔๘๑	ได้ปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๔๘๙	ได้ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เป็นคนแรกของคณะฯ
พ.ศ. ๒๔๙๑	ได้ปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง
พ.ศ. ๒๔๙๓-๙๖	ศึกษาต่อปริญญาโทและปริญญาเอกที่ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยทุนของคุรุสภา สำเร็จปริญญา M.Eng. จากมหาวิทยาลัยเยล และปริญญา D.Sc. จากมหาวิทยาลัยมิชิแกน
พ.ศ. ๒๕๑๑	ได้ปริญญาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๑๐ ได้รับพระราชทานเข็มรัฏฐาภิรักษ์

การรับราชการ

ขณะที่เป็นนิสิต ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ได้เป็นนิสิตตัวอย่าง ดังนั้นเมื่อสำเร็จการศึกษา ทางคณะฯ จึงเห็นควรให้เชิญเป็นอาจารย์ประจำ ปรากฏประวัติความเจริญก้าวหน้าดังนี้

สิงหาคม	พ.ศ. ๒๔๘๒	อาจารย์ผู้ช่วยตรี
มกราคม	พ.ศ. ๒๔๘๗	อาจารย์โท
กันยายน	พ.ศ. ๒๔๙๗	อาจารย์เอก
ธันวาคม	พ.ศ. ๒๕๐๒	ผู้ช่วยศาสตราจารย์
กรกฎาคม	พ.ศ. ๒๕๐๔	หัวหน้าแผนกวิชาวิศวกรรมโยธา
ตุลาคม	พ.ศ. ๒๕๐๔	ศาสตราจารย์
ตุลาคม	พ.ศ. ๒๕๑๕	คณบดี คณะวิศวกรรมศาสตร์
มกราคม	พ.ศ. ๒๕๑๘	โอนไปรับราชการที่กระทรวงศึกษาธิการ ในตำแหน่งอธิบดีกรมอาชีวศึกษา จนเกษียณอายุ เมื่อ ๓๐ กันยายน ๒๕๒๐

ในระหว่างที่เป็นอาจารย์ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานสำคัญชิ้นหนึ่งของศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ คือ เป็นกำลังสำคัญของผู้แทนฝ่ายไทยในการจัดตั้ง **บัณฑิตวิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ ส.ป.อ.** และได้ร่วมเป็นอาจารย์สอนตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งทางบัณฑิตวิทยาลัยฯ ได้ย้ายไปตั้งที่รังสิตและเปลี่ยนชื่อเป็น **สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเซีย** หรือ **A.I.T.**

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ได้ปฏิบัติงานด้านการสอนแก่ นิสิต นักศึกษา ปริญญาตรีและโท มากกว่า ๔๐ รุ่น เขาเหล่านั้นได้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติในปัจจุบัน

ราชการพิเศษ : ในระหว่างรับราชการ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการและปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญ ๆ เช่น

๑. เลขานุการกรรมการประจำคณะวิศวกรรมศาสตร์
๒. รักษาราชการแทนเลขาธิการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓. อาจารย์พิเศษ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
๔. อาจารย์พิเศษ โรงเรียนนายเรืออากาศ
๕. อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยศิลปากร
๖. กรรมการสอบคัดเลือกผู้รับทุน ก.พ. และคุรุสภา
๗. กรรมการบริหารบัณฑิตวิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ ส.ป.อ.
๘. ประธานกรรมการปกครองนิสิต คณะวิศวกรรมศาสตร์ และกรรมการปกครองของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๙. กรรมการวิชาการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๐. กรรมการสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๑. กรรมการควบคุมการประกอบวิชาชีพวิศวกรรม
๑๒. กรรมการฝ่ายการศึกษา ขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
๑๓. กรรมการฝ่ายวิทยาศาสตร์ ขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
๑๔. กรรมการสภาวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา

ฯลฯ

เกียรติคุณทางวิชาการและอื่น ๆ

พ.ศ. ๒๕๐๙	นายกสโมสรอาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๑๐	ได้รับปริญญา วศ.ด. (กิตติมศักดิ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๓ ธ.ค. ๒๕๑๖-๒๖ ม.ค. ๒๕๑๘	สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
๒๗ ธ.ค. ๒๕๑๘	ผู้ตรวจการลูกเสือ สำนักงานคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ
๒๔ มิ.ย. ๒๕๑๙	ศาสตราจารย์อุปการคุณ วิชาวิศวกรรมโยธา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑ ก.ย. ๒๕๑๙	ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิต ประเภทวิทยาศาสตร์ประยุกต์
๑ ต.ค. ๒๕๒๓-๒๕ พ.ค. ๒๕๓๐	ได้รับเลือกตั้งเป็นเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน ติดต่อกัน ๔ วาระ
พ.ศ. ๒๕๒๙	ได้รับปริญญา D.Sc. (กิตติมศักดิ์) จากสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (A.I.T) โดยทางสถาบันได้ยกย่องให้เป็น **"บิดาแห่งวิชาปฐพีกลศาสตร์แห่งประเทศไทย"**

สมาชิกสมาคมทางวิชาการและอื่น ๆ

วุฒิวิศวกร	สาขาวิศวกรรมโยธา (วย.๕๐)
วุฒิสมาชิก	วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย
สามัญสมาชิก	เนติบัณฑิตยสภา
นายก	สโมสรโรตารี่กรุงเทพ (พ.ศ. ๒๕๒๘)
วุฒิสมาชิก	American Society of Civil Engineers
สมาชิก	American Concrete Institute

สมาชิก International Association for Shell Structures
สมาชิก S.E. Asian of Soil Engineering
อุปนายก The Road Engineering Association of Asia

ฯลฯ

ผลงานทางวิชาการ : ผลงานที่เป็นบทความตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ มากกว่า ๗๐ เรื่อง ที่สำคัญ ๆ เช่น

- Steel Frames for Industrial Buildings ในหนังสือ Building in Atomic Age ของสถาบัน M.I.T.
- Bangkok Subsoils ในหนังสือ Proceedings of a Conference on Architecture and Structural Engineering in Relation to the Construction of Large Buildings, Bangkok.
- Engineering Properties of Bangkok Subsoils ในหนังสือ Proceedings of the South-East Asian Regional Conference on Soil Engineering, A.I.T.
- Stabilization of Lateritic Soil with Sand ในหนังสือ Proceedings Specialty Session on Engineering of Lateritic Soils, Mexico City.

ฯลฯ

- คุณสมบัติของดินบาดาลบริเวณกรุงเทพฯ ในหนังสือวิศวกรรมสาร ฉบับพิเศษครบรอบ ๒๕ ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม จากวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย
- การทรุดตัวของนครหลวง ในการสัมมนาเรื่อง ปัญหานครหลวง ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- การขนส่งมวลชนโดยทางใต้ดิน ในการประชุมทางวิชาการเรื่อง บทบาทวิศวกรไทย

ฯลฯ

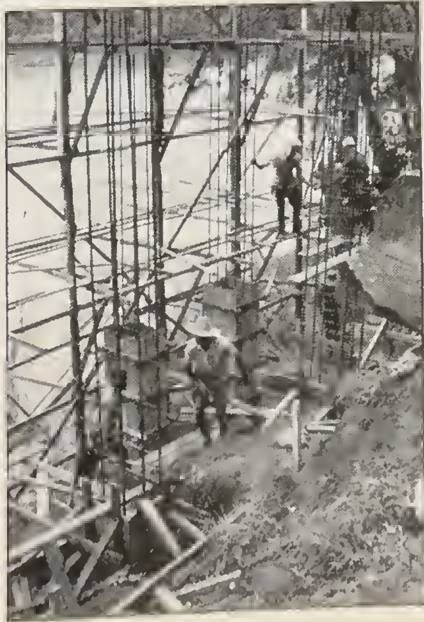
ผลงานการออกแบบทางด้านวิศวกรรม

อาคารทางศาสนา

- การซ่อมพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม
- ปรับปรุงพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร
- ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างฐานรากมณฑปวัดหินหมากเป้ง จ.หนองคาย
- ออกแบบซ่อมฐานรากพระเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล จ.พระนครศรีอยุธยา
- ซ่อมแซมพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร
- ควบคุมการก่อสร้างพระอุโบสถวัดตรีทศเทพ (กำลังก่อสร้าง)

ฯลฯ

งานวางรากฐานมณฑปวัดหินหมากเป้ง
ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์
รับคำนวณพื้นฐานราก

วันรับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากสถาบัน AIT

งานเลี้ยงแสดงความยินดีแก่ราชบัณฑิต
และราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๒๙

งานรับน้องใหม่วิศวฯ พ.ศ. ๒๕๐๔

ร่วมกับโรตารี่ไปแจกของที่เขาค้อ

พานิสิตวิศวฯ ไปดูงานที่ จ.ขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๐๗

น้อง ลูก และหลาน ๆ

ถ่ายที่บ้านกับภรรยา

อาเทียม คุณแม่ ป้าสาลี และน้ากิจ

อาคารสถานศึกษาและโรงพยาบาล

- ตึกสรีรวิทยา คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล
- ตึกคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ตึกทดลองวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ตึกทดลองวิศวกรรมไฟฟ้า คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ตึกออร์โทปิดิกส์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล
- ควบคุมการก่อสร้างตึก "วชิรญาณวงศ์" โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
- ควบคุมการก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (กำลังก่อสร้าง)

ฯลฯ

อุปสมบท

ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ ๖ กรกฎาคม ๒๕๐๐ ได้ฉายา สุชญฺโญ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระพรหมมุนี (ผิน) และพระมงคลรัตนมุนี (แก้ว) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สอบนักธรรมตรี (สนามวัด) ได้ชั้นเอกเป็นที่หนึ่งในธรรมวิภาค

เมื่อศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เกษียณอายุราชการแล้ว ในเดือนตุลาคม ๒๕๒๓ ก็ได้รับเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่ราชบัณฑิต ให้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน และได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งนี้ติดต่อกันถึง ๔ วาระ จนถึงแก่อนิจกรรมก่อนครบกำหนดวาระ

นอกจากงานประจำในตำแหน่งเลขาธิการราชบัณฑิตยสถานแล้ว ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ ยังได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการของหน่วยราชการต่าง ๆ อาทิ

ด้านวิชาชีพวิศวกรรม

๑. ประธานกรรมการฝ่ายควบคุมการก่อสร้างตึก ๗๒ ปี โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (ตึก ภ.ป.ร.)

๒. ประธานกรรมการตรวจการจ้างการก่อสร้างพระอุโบสถวัดตรีทศเทพ

๓. กรรมการอำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง

๔. กรรมการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ปูชนียสถาน และอาคารสถานที่ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๕. อนุกรรมการบูรณะบุษบกทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร

๖. อนุกรรมการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๗. รองประธานกรรมการควบคุมการประกอบวิชาชีพวิศวกรรม กระทรวงมหาดไทย

๘. กรรมการแผ่นดินไหวแห่งชาติ

ฯลฯ

ด้านการศึกษาและวิจัย

๑. ประธานกรรมการ สาขาวิศวกรรมศาสตร์และอุตสาหกรรมวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

๒. กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๓. กรรมการบริหารโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๔. อ.ก.ค.วิสามัญเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการ ของคณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.)

ฯลฯ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญตราที่ได้รับ

พ.ศ. ๒๔๗๖ เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
พ.ศ. ๒๔๙๔ เหรียญบรมราชาภิเษก ร.๙
๕ ธ.ค. ๒๕๐๘ เหรียญจักรพรรดิมาลา
๓ พ.ย. ๒๕๑๕ เหรียญกาชาดสมนาคุณ ชั้น ๑
๕ ธ.ค. ๒๕๑๙ มหาวชิรมงกุฎ
๕ พ.ค. ๒๕๒๔ ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ
๕ ธ.ค. ๒๕๒๗ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
๕ พ.ค. ๒๕๓๐ ทุติยจุลจอมเกล้า

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เข้ารับการผ่าตัดต้อที่นัยน์ตาข้างซ้าย เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๓๐ แต่มีเหตุบางประการระหว่างผ่าตัดทำให้ต้องเข้ารับการรักษาในห้องผู้ป่วยหนัก ในวันแรก ๆ ถึงแม้จะมีอาการไข้สูง ก็ยังมีสติสัมปชัญญะและความรู้สึกตัว ยังจำได้ว่าในวันจันทร์ที่ ๒๐ เมษายน จะต้องถวายรายงานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับความคืบหน้าการก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้เขียนหนังสือสั่งให้บุตรชายโทรศัพท์เรียนคุณสนิท ฉิมโฉม ให้ถวายรายงานแทน หลังจากนั้นอาการก็มีทรงกับทรุดลงเรื่อย ๆ มีโรคแทรกซ้อนทางปอด ไต และสมอง และถึงแก่อนิจกรรมเมื่อเช้าวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ เวลา ๐.๒๓ นาฬิกา.

พ่อชัย

"พ่อชัย" คือ อาจารย์ชัย หรือ ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์ เป็นญาติสนิทของผู้เขียน โดยคุณยายของพ่อชัยเป็นน้องของคุณย่าของผู้เขียน. เมื่อเล็ก ๆ เราค่อนข้างจะต่างคนต่างอยู่ เนื่องจากคุณย่าของผู้เขียนถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังอายุไม่มาก นาน ๆ เราได้พบกันสักครั้งหนึ่งที่บ้าน "คุณย่าจู", คุณยายของพ่อชัยที่เชิงสะพานยศเส (ตรงข้ามกับกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ในปัจจุบัน). เราได้มาติดต่อกันบ่อยอีกครั้ง, เมื่อพ่อชัยเรียนจบวิศวกรรมศาสตร์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทำงานเป็นอาจารย์ในคณะนั้น. พ่อชัยเป็นคนมีความรู้ดีและมีความคิดในเชิงสร้างสรรค์, คิดจะใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงจัดตั้งโรงเรียนกลางคืนสอนวิชาสามัญแก่เด็ก ๆ ที่ไม่มีโอกาสจะเรียนในเวลาปกติ. พอดี *ออม* น้องสาวของผู้เขียนมีความคิดตรงกัน, ทั้งสองคนจึงช่วยกันเปิดโรงเรียนขึ้นที่สามย่าน ตำบลปทุมวัน เรียกชื่อว่า *โรงเรียนไววิทยา.* พ่อชัยรับผิดชอบทางด้านวิชาการ ส่วนออมรับด้านธุรการ. ดำเนินงานอยู่ ๒-๓ ปี โรงเรียนเจริญดีแต่อาจารย์ไม่ค่อยเจริญเพราะเก็บค่าเล่าเรียนถูกมาก. พอดีพ่อชัยมีตำแหน่งหน้าที่ราชการสำคัญมากขึ้น, พบว่างานพิเศษทำให้เหน็ดเหนื่อยมากเกินไป, จึงเซ้งกิจการโรงเรียนให้คนอื่นรับช่วงไป.

ถึงแม้ว่า "โรงเรียน" จะดูเหมือนล้มเหลว, แต่ "เจ้าตัว" ผู้ดำเนินงานได้ประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม. จากความใกล้ชิดสนิทสนมและความเห็นอกเห็นใจกันในการทำงานโรงเรียน, พ่อชัยกับออมก็ได้ตกลงปลงใจที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในฐานะคู่ครองต่อไป. ข่าวนี้ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายได้รับทราบด้วยความปีติยินดีอย่างยิ่ง.

ในตอนนั้นคุณพ่อของผู้เขียน, หลวงศรีนาวาพล (อู่ เกตุสิงห์) ได้มาตั้งหลักฐานมั่นคงแล้วที่ซอยพระราชครู, โดยอพยพมาจากบ้านที่ซอยพุทธโอสถ ถนนนเรศ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง. พี่สาวใหญ่ (เอื้อ เจียมประเสริฐ) และผู้เขียนเอง ก็ได้มาปลูกบ้านชั่วคราวอยู่ใกล้ ๆ. ออมนั้นมีบ้านอยู่ที่ซอยอุรุพงศ์ แต่อยากจะมาอยู่ใกล้คุณพ่อ, จึงขายเสียแล้วมาซื้อที่ใหม่, ติดกับหลังบ้านคุณพ่อ. ตอนที่ย้ายมานั้นการก่อสร้างบ้านยังไม่เรียบร้อย, ผู้เขียนและภรรยาจึงชวนคู่สมรสใหม่มาพักอยู่ในบ้านของเรา, เป็นโอกาสให้เราทั้งสี่คนได้สนิทสนมกันมากกว่าแต่ก่อน. อย่างไรก็ดี, ภรรยาผู้เขียนยังจำได้ว่าระหว่างที่อยู่บ้านเดียวกันร่วมสามเดือนนั้น พ่อชัยเป็นฝ่ายพูดกับเธอก่อนไม่เกินสามครั้ง.

ซอยพระราชครูนั้นบิดาของผู้เขียนเป็นคนตั้งชื่อ, เพื่อให้เกียรติแก่ท่านพระราชครูวามเทพมุนี ซึ่งเป็นผู้จัดสรรที่ดินและตัดถนนเป็นทางเข้าที่จัดสรรของท่าน. ต่อมาเมื่อความเจริญมีมากขึ้น มีรถประจำทางเดินในถนนพหลโยธินผ่านปากซอย, พวกเด็กกระเป๋าขานชื่อซอยสั้น ๆ ว่า "ราชครู ราชครู" ทางการเลยหลงใช้ชื่อ "ซอยราชครู" ซึ่งไม่มีความหมายเหมือน "ซอยพระราชครู". หวังว่าจะมีผู้สนใจแก้ความผิดที่กล่าวนี้เสีย, จะได้เป็นการระลึกถึงท่านพระราชครูวามเทพมุนี ตามที่สมควรจะเป็น.

ในระหว่างเล่าเรียนพ่อชัยได้รับการอุปการะบางส่วนจากคุณน้ากิจและคุณป้าสาลี, เมื่อมีบ้านของตัวเองก็ได้แสดงปฏิการะโดยการนำเอาคุณป้าสาลีมาพำนักอยู่ในบ้านและบำรุงบำเรอตามฐานะจนท่านสิ้นชีวิตเมื่ออายุแปดสิบเศษ. ส่วนน้ากิจนั้นก็เอาใจใส่ดูแลตราบจนสิ้นชีวิตเหมือนกัน.

ในด้านการงาน หลังจากที่ไต่เต้าทางวิชาการขึ้นมาโดยลำดับด้วยความสามารถ, พ่อชัยก็ได้ทุนออกไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา, และสอบได้ดุษฎีบัณฑิตวิศวกรรมศาสตร์. เมื่อพ่อชัยกลับถึงบ้านนั้น, พอดีเป็นเวลาที่ผู้เขียนกำลังจะเดินทางไปดูงานที่อเมริกาเป็นครั้งแรก (พ.ศ. ๒๔๙๘). ในตอนนั้นผู้เขียนกำลังเป็นโรคกระเพาะอยู่ และเป็นห่วงเรื่องอาหาร. เห็นว่าพ่อชัยไปอยู่เมริกาถึงห้าปี คงจะรู้เรื่องอาหารอเมริกันดี, จึงไปหาถึงบ้านเพื่อจะถามว่ามีอาหารอเมริกันอะไรที่จะกินได้ดีบ้าง, แต่ต้องผิดหวังในเมื่อได้รับคำตอบสั้น ๆ ว่า *"เห็นมีแต่แซนด์วิช"*.

ในสมัยหนุ่ม ๆ นั้นพ่อชัยเป็นคนขี้โรค. มีโรคประจำตัวคือแผลเปื่อยในกระเพาะอาหาร, ซึ่งเดี๋ยวนี้รู้กันว่าเป็นผลของความหมกมุ่นเรื่องการงานมากเกินไป. เป็น ๆ หาย ๆ อยู่หลายปี. ในที่สุดเกิดตกเลือดทางกระเพาะอย่างรุนแรง. คุณหมอกษาณ จาติกวนิช แนะนำให้ตัดกระเพาะส่วนที่เป็นแผลทิ้งเสีย, พ่อชัยก็ยอม. แต่ไม่ช้าโรคก็กลับมาอีก เพราะไม่เลิกทำงานหนัก. เมื่อเกิดอาการตกเลือดขึ้นมาอีก, คุณหมอกษาณก็ต้องตัดออกอีกส่วนหนึ่ง. ท่านบอกว่าพ่อชัยเสีย

กระเพาะไปประมาณสี่สิบเปอร์เซ็นต์. หลังจากนั้นพ่อชัยก็ยิ่งเป็นคนอ่อนแอมากขึ้น แต่ไม่ได้ทำงานน้อยลง. ยิ่งตอนที่ได้รับตำแหน่งรักษาราชการแทนเลขาธิการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ยิ่งมีงานหนัก, แต่พ่อชัยก็ทรงตัวและดำรงตำแหน่งหน้าที่มาได้ด้วยดี.

ถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ ปีแห่งการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ, ผู้เขียนตัดสินใจว่าจะอุปสมบท. เมื่อพ่อชัยทราบ ก็ตกลงขอบวชพร้อมกัน. เราทั้งสองขอให้ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ ธรรมประทีป) นำไปถวายตัวกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. ท่านเจ้าคุณแนะนำผู้เขียนว่าเป็นบุตรใคร. สมเด็จมีพระดำรัสว่า "นายอู่เราจำได้" และทรงรับไว้เป็นศิษย์ของพระองค์ท่านโดยไม่มีข้อซักถามใด ๆ , พ่อชัยก็เช่นเดียวกัน. เราได้บวชเป็นนาคคู่กันในวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ เวลา ๑๓.๓๐ น. โดยมีสมเด็จฯ เป็นพระอุปัชฌายะ. ของผู้เขียน เจ้าคุณพระพรหมมุนีเป็นคู่สวด, ของพ่อชัย เจ้าคุณเทพกวี. เจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์ (สมเด็จพระญาณสังวรในปัจจุบัน) เป็นผู้บอกอนุสาสน์. บวชแล้วก็ได้อาศัยอยู่ร่วมกันในห้องข้างห้องท่านเจ้าคุณพระปัญญาภิมณฑ์มุนี (ปัจจุบันเป็นเจ้าคุณพระธรรมดิลก) ผู้เป็นพระพี่เลี้ยง, โดยมีม่านกั้นระหว่างที่นอนของเราทั้งสอง. เวลาฉันก็ฉันร่วมกันกับท่านเจ้าคุณ. นับว่ามีความสะดวกมากเพราะกุฏิอยู่ใกล้กับตึกดำรงธัมมี (ปัจจุบันเป็นตึก ส.ว. ธรรมนิเวศน์) ซึ่งเป็นที่เรียนวิชาของนวกภิกษุ.

การที่ได้บวชด้วยกันและได้อยู่ด้วยกันคราวนั้นเป็นโอกาสที่ทำให้เราทั้งสองสนิทสนมกันมากเป็นพิเศษ. เราอยู่ด้วยกันสามเดือนเศษ. เวลาออกบิณฑบาตก็ออกเดินคู่กันไป. ผู้เขียนนำหน้าเพราะแก่พรรษากว่าประมาณสิบห้านาที. การที่ "หลวงตา" กับ "หลวงน้า" เดินคู่กันไปนั้นอาจชวนให้ผู้ใส่บาตรเกิดศรัทธาเป็นพิเศษ, เราจึงได้อาหารมากแทบทุกวัน และก็ได้ปฏิบัติตามอุปัชฌายวัตรและอาจาริยวัตรโดยเคร่งครัด, คือรับบาตรกลับมาวันแรกก็เอาไปถวายสมเด็จฯ, วันที่สองถวายเจ้าคุณพรหมฯ. สามถวายท่านเจ้าคุณธรรมวราภรณ์ และองค์อื่น ๆ ต่อไปโดยลำดับ.

ผู้ที่ไม่เคยเดินบิณฑบาตคงจะไม่สามารถเข้าใจถึงความรู้สึกของเราในขณะที่ผู้ศรัทธาเอาอาหารหย่อนลงบาตร. ในระยะแรกรู้สึกหน้าชาคิดว่า "เดี๋ยวนี้เราเป็นผู้ขอเขากินเต็มแบบแล้วนะ." ต่อไปก็นึกถึงบรรดาพระอาจารย์ทั้งหลายว่าทุกองค์แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าได้เคยปฏิบัติอย่างนี้มาแล้ว และในตอนท้ายเกิดความเต็มตื้นด้วยความกตัญญูต่อท่านผู้ศรัทธา. สิ่งที่อยู่เหนืออื่นใดในหัวใจของเรา, คือความสำนึกในพระบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. เพราะพระบารมีนี่สินะ เราจึงมาเป็นภิกษุ, มาขอข้าวเขากิน, ทิ้งความไว้ตัว, ความหยิ่ง, ความละอายทั้งปวงไปเสียได้. เพราะพระบารมีนี่สินะ ใคร ๆ ที่ไม่เคยรู้จักเราเลยจึงมาเคารพนบนอบเรา เพื่อจะเอาอาหารให้เรากิน, ซึ่งบางทีเขาอาจต้องเจียดแสนเจียดจากสิ่งที่เขาเองก็อาจมีไม่พอ. อาหารในบาตรจึงเป็นของสูงค่าอย่างยิ่ง. ชาวบ้านเขาเชื่อพระพุทธเจ้าและเชื่อว่าเราเป็นลูกของพระพุทธเจ้าจึงมาใส่บาตรให้เรา. เราจึงต้องปฏิบัติตนมิให้เขาผิดหวัง. อย่างไรก็ดี, สิ่งที่ทำให้เราไม่สบายใจในการออกบิณฑบาตในตอนนั้นมีอยู่สามข้อ คือ :-

ประการแรก **กลัวจีวรหลุด** เพราะยังครองไม่ชำนาญ. มีตัวอย่างจริง ๆ คือเพื่อนนวกของเรารูปหนึ่งเดินอุ้มบาตรไปถึงหน้าวัดตองปุ ก็รู้สึกว่ารัดประคดค่อย ๆ หลวมออกไป. ใจหายกลัวสบงจะหลุด. แต่ไม่ทราบจะทำอย่างไร, เพราะมือทั้งสองต้องอุ้มบาตร และจีวรก็เกะกะ. ต้องตัดสินใจรีบเดินข้ามถนนเข้าไปหลังกำแพงวัด, เอาบาตรวางลงบนฐานเจดีย์องค์หนึ่ง, จึงจัดการกับรัดประคดได้. ถ้าไม่มีวัดอยู่ใกล้ ๆ คงจะเกิดเป็นข่าวใหญ่ขึ้นแน่.

ประการที่สอง ที่ทำให้เป็นห่วงคือ **กลัวทำบาตรตก**. นอกจากบาตรอาจเสียหายแล้ว, ข้อสำคัญคือชาวบ้านถือว่าเป็นลางร้ายอย่างหนักและต้องทำพิธีรีตองแก้ไขกันลำบากมาก. เป็นเรื่องชวนขายหน้าอีกเรื่องหนึ่ง.

ประการที่สาม เป็นเรื่องของความไม่เคยคือ **ความรังเกียจสิ่งสกปรกบนทางเดิน**. เราเดินเท้าเปล่า ถูกกรวดหินตำเท้าก็พออยู่แล้ว. แต่สิ่งโสโครกโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสัตว์ที่เกลื่อนกลาดอยู่ตามตรอกซอยต่าง ๆ , ทำให้เรารังเกียจที่ไปย่ำเหยียบ เพราะเหตุนี้ในตอนต้น ๆ จึงเดินตามทางเท้าในแถบบางลำพูและถนนดินสอรอบวัดเท่านั้น. เมื่อค่อย ๆ คุ้นเข้า, ตัดความรังเกียจได้, จึงข้ามไปฝั่งบางขุนพรหม, เดินตามซอยต่าง ๆ . ในระยะท้ายท่องเที่ยวไปจนถึงสวนมิสกวัน. แล้วจึงกลับมาทางผ่านฟ้าหรือทางเทเวศร์. เป็นการเดินซึ่งใช้เวลาเกือบหนึ่งชั่วโมง, และเป็นการส่งเสริมสุขภาพที่ได้ประโยชน์มาก.

แต่การปฏิบัติที่ให้ประโยชน์แก่สุขภาพของเรายังมีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ กรรมฐาน. ตอนนั้นวัดใหญ่วัดหนึ่งกำลังเผยแพร่เรื่องกรรมฐานอย่างแข็งขันมาก. มีการเปิดเผยถึงผลที่น่ามหัศจรรย์หลายอย่าง ซึ่งกลับทำให้เราหมดความสนใจเพราะไม่เชื่อ. แต่บังเอิญเราพำนักอยู่ในคณะของท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี, ซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายกรรมฐานและท่านสอนภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาทุกวันพระและหลังวันพระ. เราปรึกษากันว่าหากจะทำเพิกเฉย, ไม่สนใจ, ท่านเจ้าคุณท่านจะเสียใจ. สมัยนั้นท่านสอนในพระอุโบสถ ตั้งแต่ ๑๙.๐๐ น. ถึง ๒๐.๐๐ น. วันพระแรกหลังจากบวชเราทั้งสองก็เข้าไปนั่งฟังอยู่แถวหน้าของภิกษุสามเณร. เริ่มด้วยเจ้าคุณเทศน์ในมหาสติปัฏฐานสูตรประมาณ ๓๐ นาที แล้วให้นั่งสมาธิฟังพระอันดับสวดคาถาในพระสูตรเดียวกับที่ท่านเจ้าคุณสอน, อีกประมาณ ๓๐ นาที. แล้วให้นั่งสงบกายและใจอีก ๓๐ นาที. พอครบกำหนดก็กดกริ่งแจ้งเวลาจบการอบรม. ปฏิบัติเช่นนี้ทุกครั้ง.

ในคืนวันแรกทีเดียวผู้เขียนยังไม่มีความรู้อะไร, นอกจากเวลานั่งเข้าสมาธิต้องขัดสมาธิเอาขาขวาทับขาซ้าย, และเอามือขวาทับมือซ้าย. พอท่านเจ้าคุณสอนก็นั่งพับเพียบสงบ. พยายามติดตามคำสอนของท่านอย่างแน่วแน่. พอตอนพระสวดก็นั่งสมาธิและจ่อใจไว้กับคำสวดโดยตลอด. พอพระหยุดสวดก็นั่งสงบกายสงบใจต่อไปอยู่เฉย ๆ . รู้สึกว่าสบายแน่วแน่, จนกระทั่งได้ยินเสียงกริ่งดังขึ้น. พอขยับจะพลิกตัวกลับนั่งพับเพียบ, ก็พบว่าขาขวา "ตาย" คือชาไม่มีความรู้สึกและกระดุกกระดิกไม่ได้. ต้องเอามือทั้งสองช่วยยกจึงนั่งพับเพียบได้. ข้อนี้ทำให้ผู้เขียนเอะใจและประหลาดใจมาก. เพราะธรรมดาผู้เขียนเป็นคน"เป็นเหน็บ"ง่าย. ถ้านั่งงอขานาน ๆ จะเป็นเหน็บรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

จนต้องเหยียดขา. แต่คราวนั้นไม่เป็นเหน็บและนั่งได้นานจนกระทั่ง"ตาย"ไปเลย. เรื่องนี้คงเป็นเพราะการนั่งกรรมฐานนั้นมีอิทธิพลอะไรบางอย่างต่อร่างกาย. ซึ่งไม่อาจอธิบายได้ตามหลักสรีรวิทยา. ผู้เขียนได้เล่าความคิดนี้ให้พ่อชัยฟัง, และตกลงกันว่าเราจะต้องพยายามหัดกรรมฐานให้เต็มที่เพื่อจะได้สามารถอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นได้ถูกต้อง.

นับแต่คืนนั้นผู้เขียนกับพ่อชัยก็ได้ฝึกกัมมัฏฐานกันอย่างขะมักเขม้น. นั่งสมาธิก่อนเข้านอนประมาณหนึ่งชั่วโมง. ตีสี่ตื่นขึ้นมานั่งสมาธิอีกหนึ่งชั่วโมง. แล้วเตรียมตัว. พอตีห้าครึ่งก็ออกบิณฑบาต. เดินไปหนึ่งชั่วโมงเศษจึงกลับวัด. พักเล็กน้อยแล้วเข้าวงฉันเช้ารวมกับท่านเจ้าคุณ. พอสองโมงเช้าก็ลงโบสถ์, ทำวัตรเช้า. เราไม่ยอมขาดเลยทั้งทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็น, เพราะรู้สึกว่าเป็นการปฏิบัติที่กล่อมเกลาใจเราดีมากและช่วยให้เราฝึกสมาธิได้ดีขึ้น. เราปฏิบัติเช่นนี้อยู่ประมาณครึ่งเดือนก็เห็นผล. ผู้เขียนเองมีสมาธิแน่วแน่ขึ้นและได้มีปรากฏการณ์หลายอย่างซึ่งทำให้แน่ใจในความจริงแท้ของพระธรรมและความแน่นอนของตำรับตำราที่เราได้อาศัยเป็นเครื่องนำทางศึกษา. นอกจากผลดีในทางจิตใจแล้ว, ในทางร่างกายก็ปรากฏผลชัดเจน เห็นได้ง่ายที่พ่อชัย. ตามที่เคยเล่าไว้แล้วพ่อชัยเป็นคนขี้โรคและได้ถูกตัดกระเพาะมาแล้วถึงสองครั้ง. เมื่อตอนบวชพ่อชัยผ่ายผอมมาก, จนญาติ ๆ เกรงกันว่าจะอดข้าวเย็นไม่ได้. เปรียบกับผู้เขียนซึ่งแก่กว่าถึงสิบปีพ่อชัยอ่อนแอกว่ามาก. อย่างหนึ่งคือ เรื่องการนอน, พ่อชัยต้องเข้านอนตั้งแต่สองทุ่มเศษทุกวัน. ส่วนผู้เขียนอยู่ถึงสองยามเป็นธรรมดา. ตอนกลางวันไปเรียนธรรมะกลับมาฉันเพลแล้ว, พ่อชัยยังต้องงีบอีกพักหนึ่งก่อนเข้าเรียนในตอนบ่าย. หลังจากมุปฏิบัติสมาธิกันสักสองสามอาทิตย์, ผู้เขียนก็สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงสำคัญในพฤติกรรมของพ่อชัย คืออดนอนได้ดีขึ้น. กลางคืนนั่งเขียนตอบกระทู้ธรรม (การบ้านประจำสัปดาห์) ได้ถึงสองยาม, ดึกพอ ๆ กับผู้เขียน. เช้ามืดตื่นขึ้นมานั่งสมาธิแล้วก็ออกเดินบิณฑบาตได้เหมือน ๆ กับผู้เขียน. กลางวันก็ไม่ต้องนอน. สุขภาพกายโดยทั่ว ๆ ไปดีขึ้นชัดเจน, จนญาติที่ไปส่งอาหารออกปาก, และชมเชยว่าเป็นอานิสงส์ของการบวช. ก็จริงอยู่เหมือนกัน.

เราทั้งสองปฏิบัติกัมมัฏฐานทุกคืนจนติดเป็นนิสัย. ถ้าไม่นั่งสมาธิเสียก่อนแล้วนอนไม่หลับ. อำนาจจิตของเราสูงขึ้นเรื่อย ๆ. ในตอนปลายพรรษานั้นเราชำนาญจนถึงกำหนดจิตได้อย่างค่อนข้างแม่นยำ. เช่นบางวันเราเกิดง่วงหลังฉันอาหาร เพราะคืนก่อนนั้นทำงานดึกผิดเคย, แม้ใกล้จะถึงเวลาเข้าเรียนตอนบ่ายแล้ว, เราก็สามารถเข้าที่จำวัด, โดยกำหนดจิตว่า "นอนสิบนาที". แล้วเราก็หลับ โดยง่ายดาย, และตื่นขึ้นมาเองเมื่อครบสิบนาที.

ออกพรรษาแล้ว, เลิกการเรียน, แต่เราก็ยังปฏิบัติทางจิตอย่างเคยต่อไป. พระนวกะเริ่มพูดกันถึงเรื่องการสึก. หลายคนบ่นว่าใจหายในการที่จะต้องสละผ้ากาสาวพัสตร์ไปเป็น*"คนบ้าน"*ใหม่. ตามธรรมเนียมของวัดบวรฯ พระนวกะจะสึกได้ต่อเมื่อรับกฐินแล้ว. พอวันกฐินกำหนดออกมา, พ่อชัยกับผู้เขียนก็พูดกันถึงเรื่องสึก. ผู้เขียนยังเสียดายการปฏิบัติกัมมัฏฐาน, เพราะรู้สึกว่ากำลังก้าวหน้า, และอ่านตำรา"ทิพยอำนาจ" ของเจ้าคุณพระอริยคุณาธาร (เส็ง) แห่งวัดเขาสวนกวางซึ่งเรายึดเป็นคู่มือการฝึก, เห็นว่ายังมีอะไรสนุก ๆ อีกมาก. เราเห็นว่าการปฏิบัติของเรายังขาดสิ่ง

สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการออกธุดงค์, หรือการจาริกไปฝึกจิตภาวนาในที่วิเวก, ไกลจากหมู่บ้านคน. เราปรึกษากันดูว่าน่าจะลองดูบ้าง. แต่เราไม่รู้จักใครเลยที่จะพาเราไปได้. เห็นมีก็แต่ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี. แต่ท่านก็แก่และไม่ค่อยแข็งแรง. คงจะพาเราไปไม่ไหวแน่. ในที่สุดผู้เขียนนึกได้ว่าญาติทางฝ่ายภรรยา, คือหม่อมขาว เกษมศรี, มีบ้านตากอากาศที่หัวหินอยู่ใกล้เขาตะเกียบ. มีเนื้อที่กว้างใหญ่, และที่ตอนหนึ่งยังไม่ได้ปลูกสร้าง, ยังรกอยู่. ถ้ากลางคืนออกไปกางกลดใต้ต้นไม้, อาจจะพอสมมุติว่าเป็น "ป่า" ได้. เล่าความคิดให้พ่อชัยฟัง, ก็สนับสนุน. จึงรีบติดต่อขออนุญาตท่านเจ้าของที่. ท่านก็ยินดีอนุญาต. เพราะผู้เขียนได้เคยไปเทศน์ "โปรด" ท่านไว้ทีหนึ่งแล้ว. ท่านคงคิดว่าเป็น "ธรรมกถึก" ใหญ่โต. ปรากฏว่าหลังจากกฐินแล้ว, เรายังมีเวลาเหลืออีกสิบสี่วัน, จึงจะสึก. ตกลงเราจะไป "ธุดงค์" ได้สิบวันเต็ม. เรารีบเปิดหนังสือของเจ้าคุณพระอริยฯ มาศึกษาเรื่องระเบียบการธุดงค์และรุกขมูลเท่าที่ท่านบรรยายไว้. ผู้เขียนขอให้ทางบ้านจัด "กลด" ให้สองชุด. โดยซื้อร่มกระดาษอย่างกันฝนได้มาสองคัน, ติดขอเข้าที่ปุ่มหัวร่มไว้สำหรับแขวนเวลากาง (พระธรรมยุตไม่ "ปักกลด" เพราะถือว่าผิดพระวินัย, ต้องใช้ "แขวน"). เอาผ้าดิบหนามาเย็บเป็น "มุ้งกลด", เตรียมเสื่อคนละผืน, กระติกน้ำคนละใบ, ก็พร้อมที่จะออกเดินทาง. เราไปกราบทูลลาสมเด็จพระอุปัชฌาย์, ว่าจะไปธุดงค์ที่หัวหินสิบวัน. ท่านทรงพระสรวลน้อย ๆ อย่างรู้สึกขัน และตรัสอนุญาตและอนุโมทนา. เราไปกราบเรียนท่านเจ้าคุณพรหมมุนี. ท่านพูดสนับสนุนและส่งเสริม. ไปกราบเรียนท่านเจ้าคุณปัญญาฯ พระพี่เลี้ยง. ท่านไม่พูดอะไรได้แต่พยักหน้า, แต่ทำท่าเป็นห่วงอยู่. เช้ามืดวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ เราออกเดินทางจากวัดโดยรถที่บ้านมารับไปส่งที่บ้านมารับไปส่งที่สถานีบางกอกน้อย. เรานั่งรถไฟชั้นที่สามเพื่อให้สมฐานะกับพระลูกวัด. มีญาติผู้ชายคนหนึ่งตามไปเป็นลูกศิษย์ระหว่างเดินทาง. ถึงสถานีหัวหินแล้ว, นั่งรถสองแถวต่อไปถึงบ้านศุภสันติซึ่งเราขออนุญาตใช้เป็นที่พัก. อยู่ท้ายหมู่บ้านตะเกียบ. นับว่าโดดเดี่ยวพอใช้, กลางคืนเงียบสงัดมีแต่เสียงคลื่นจากไกล ๆ. คืนวันนั้นเองพอทำวัตรเย็นเสร็จแล้ว, เราก็หอบเสื่อหมอนและกลดลงไปที่ท้องทุ่งหลังบ้าน. มีต้นมะค่าใหญ่, กิ่งก้านไพศาลอยู่ต้นหนึ่ง. ที่ใต้ต้นไม้นายผินคนเฝ้าบ้านได้สร้างเป็นแคร่ไว้ใหญ่พอนั่งสองคนได้โดยไม่ชิดกันนัก. นับว่าเหมาะมาก. เราเอากลดแขวนเข้ากับกิ่งไม้. ติดมุ้งเข้าไปกับร่ม, ออกมาเดินจงกรมอยู่พักหนึ่งแล้วต่างคนเข้าที่. ผู้เขียนรู้สึกว่าจิตสงบโดยรวดเร็วและนั่งอยู่ได้นานเกินกว่าที่เคย. ออกจากสมาธิเกือบห้าทุ่ม. ออกมาเดินจงกรมจนหายเมื่อย. แล้วกลับเข้าไปนั่งอีก. เข้านอนสองยามกว่า. แล้วตื่นขึ้นตีสี่ตามความเคยชิน. นั่งตอนเช้าแล้วก็เก็บข้าวของเข้าที่พัก. แล้วออกไปบิณฑบาตเลี้ยงตัว. ออกจากเขตบ้านเลี้ยวซ้ายไปไม่ไกลนักก็ถึงหมู่บ้าน. ขาไปเราเดินรับบิณฑบาตทางข้างซ้าย. ไปถึงตอนที่จอแจก็เลี้ยวกลับ, รับบิณฑบาตทางฟากตรงกันข้าม. ที่บ้านสุดท้ายมีหญิงแก่มาคอยใส่บาตร. หลานสาวเล็ก ๆ เป็นคนถือถาดใส่อาหาร. ผู้เขียนตั้งใจอนุโมทนาและให้พร "โยมยาย" ให้ปลอดโรคภัยและอายุยืน. รับบ้านนี้แล้วก็เดินกลับบ้าน. วันแรกนี้รู้สึกกระดากนิดหน่อย. นึกในใจว่าชาวบ้านคงคิดว่าเราเป็นพระอาจารย์มาจากต่างจังหวัดเป็นแน่, จึงมีคนใส่บาตรหลายคน. กลับถึงบ้านก็เจอ

คุณน้าชุณห์ สาธุการ, ญาติฝ่ายหัวหินซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของผู้เขียน. มายืนคอยดักถวายปิ่นโตเถาใหญ่. บอกว่าท่านทราบข่าวเรามาพักที่ตะเกียบ, จึงอุตส่าห์ถีบจักรยานมาจากตลาด ระยะทางเกือบสิบกิโลเมตร, เพื่อเอาอาหารมาถวาย. ผู้เขียนกล่าวอนุโมทนาแล้วขอร้องท่านไม่ให้มาอีก, เพราะทางไกลและท่านก็อายุหกสิบแล้ว, อาจเกิดอันตรายได้. ท่านว่า "ไม่เป็นไร, ไม่เป็นไร". แล้วก็ส่งอาหารเช่นนั้นทุก ๆ วันจนกระทั่งเราเดินทางกลับ. นับว่าท่านได้ทำทั้งบุญและคุณแก่เราอย่างที่จะลืมเสียไม่ได้.

หลังจากพักผ่อนพอหายเมื่อยแล้วเราก็ฉันภัตตาหารเช้า. ฉันได้มากกว่าเคยเพราะท้องว่างจริง ๆ . นั่งพักสนทนากันครู่หนึ่งแล้วก็ทำวัตรเช้า. แล้วแยกย้ายกันไปนั่งคนละห้อง. ต่างคนต่างปฏิบัติจิตภาวนาอย่างเต็มกำลัง. ความตั้งใจช่วยให้ได้ผล ชัดเจนยิ่งขึ้น. บางวันนั่ง พักละตั้งสามสี่ชั่วโมง. แต่ก็ไม่มีปรากฏการณ์อะไร, ตามที่เราศึกษาจากหนังสือ. เราพยายามหนักขึ้นทุก ๆ ทาง. แต่ผลก็ไม่เปลี่ยนแปลง. เดี๋ยวนี้ผู้เขียนรู้ว่า, ความล้มเหลวนั้นเกิดจากโลภกิเลส, ที่กล่อมเกลาจิตใจเราให้พยายามอย่างที่สุดเพื่อให้ได้ผล. ความอยากนั้นแม้แต่"อยากดี", เช่นอยากสำเร็จในธรรมะ, ก็เป็นกิเลส, และขัดขวางความสำเร็จในทางจิตภาวนา, เช่นพระอานนท์เถรเจ้าพยายามอย่างหนักที่จะให้สำเร็จอรหัตตผลทันวันสังคายนา, แต่ก็ไม่สำเร็จ, จนเกือบถึงเวลาสว่างในวันสุดท้าย, พระอานนท์เห็นว่าไม่ทันแน่แล้ว, เลิกคิดที่จะพยายาม, และล้มองค์ลงนอน. พอพระเศียรถึงพระเขนย, ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์, เพราะหมดโลภกิเลส. ตอนที่อยู่หัวหินนั้นเรายังไม่ทราบเรื่องนี้, จึงพยายามแทบตายโดยไม่ได้ผล, เพราะไม่เข้าหลักการ.

กิจวัตรของเราในระหว่างนั้นคือ ตื่นตีสี่, นั่งสมาธิจนสว่าง, แล้วออกบิณฑบาตในหมู่บ้าน, ฉันเช้าแล้วทำวัตรเช้า เดินจงกรม, แล้วนั่งสมาธิสลับกับเดินจงกรมจนเพล. ฉันเพล (อาหารของคุณน้าชุณห์) แล้วพักจนประมาณบ่ายสองโมง. เดินจงกรมครึ่งชั่วโมงและนั่งสมาธิสลับกับเดิน

จงกรมจนบ่ายห้าโมง. ลงเดินพักผ่อนตามชายหาดแถวที่ปลอดคน. แล้วพัก, ฉันน้ำอัฏฐบาน. แล้วนั่งสมาธิ, ทำวัตรเย็น, เดินจงกรมแล้วพักผ่อนด้วยการสนทนา. ประมาณสามทุ่มเข้าที่สมาธิ, โดยมากเลิกประมาณสองยาม. เป็นอันหมดกิจวัตรในหนึ่งวัน.

เราไปอยู่ได้สองวัน, ท่านเจ้าคุณปัญญาฯ อุตส่าห์ตามไปอยู่เป็นพระพี่เลี้ยงให้เจ็ดวันจึงเดินทางกลับ. เราอยู่กันโดยลำพังอีกสามวันก็เดินทางกลับบ้าง. ถึงวัดบวรนิเวศฯ, พักฝึกซ้อมพิธีลาสิกขาอีกสองวัน, โดยพยายามขะมักเขม้นเรื่องจิตภาวนาต่อไป, แล้วก็สึก. พ่อชัยสึกวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐, ผู้เขียนสึกทีหลังหนึ่งวัน. ญาติพี่น้องไปคอยรับกันเต็มที่. รู้สึกทุกคนดีใจ, รวมทั้ง "คุณโยมสีกา" ทั้งสองคน. คงจะเห็นว่าไม่เสียทีที่ยอมให้เราทั้งสองบวช, ได้ปฏิบัติธรรมให้เป็นอานิสงส์ไปถึงเธอด้วยอย่างคุ้มค่า.

ผู้เขียนรู้สึกว่าตัวเราเองก็สังเกตการเปลี่ยนแปลงได้. อย่างน้อยเราใจเย็นขึ้น. โดยเฉพาะผู้เขียนซึ่งเคยเอาจริงจังกับงานทุกอย่าง, ชักจะเห็นว่าเป็นการเกินจำเป็น, เพราะอะไร ๆ ก็อนิจจังทั้งนั้น. แต่ในอีกทางหนึ่งนั้น, การฝึกสมาธิของเราทำให้จิตมีกำลังสูงขึ้น, ไม่หวั่นไหวง่าย และสามารถพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยสายตาที่ลึกซึ้งมากขึ้น. พ่อชัยก็คงเช่นเดียวกัน. เราทั้งสองและภรรยาตัดสินใจเรียนกัมมัฏฐานกับท่านอาจารย์เจ้าคุณพรหมมุนีต่อไป, โดยเข้าเรียนตามกำหนดปกติ, คือคืนวันพระและหลังวันพระ. การเรียนนี้ได้นำให้เราพบและรู้จักกับเพื่อนดีหลายคน ซึ่งบางคนได้กลายเป็นมิตรสนิทต่อมา. พ่อชัยนั้นกลายเป็นคน"กว้าง"ขึ้นอย่างเห็นชัดและได้มีโอกาสรับใช้พระศาสนาอย่างกว้างขวาง, โดยเฉพาะในส่วนของวัดบวรนิเวศวิหารและมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, เป็นการสร้างกุศลต่อไป. เราทั้งสองพยายามระลึกถึงคำสอนของพระอาจารย์ทั้งหลายและปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด, โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระโอวาทของสมเด็จพระอุปัชฌาจารย์. เราพยายามกระทำปฏิการะแก่พระอาจารย์ทุกองค์ตามความสามารถ. ผู้เขียนใช้ความรู้ทางแพทย์. พ่อชัยก็ใช้ในทางช่างก่อสร้างและสถาปัตยกรรม, ได้ฝากฝีมือไว้ในที่สำคัญ ๆ, แม้ในระดับชาติก็หลายแห่ง.

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ผู้เขียนได้เริ่มกิจการโรงเรียนสวนบัวขึ้น, เป็นผลทางอ้อมของการบวช. คือได้เห็นว่าคนเราควรจะทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นให้มากที่สุดที่จะมากได้. แม้มิใช่เป็นหน้าที่โดยตรง, ถ้ามีผู้ที่ควรช่วยและเราช่วยได้, ก็ไม่ควรจะละเลย. การอ้างว่าไม่ใช่หน้าที่นั้นเป็นการไม่สมควร. โดยเหตุผลทางพระพุทธศาสนา, คนเราในโลกนี้ไม่มีใครเลยที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกัน (พระอาจารย์ขาวอนาลโย). แม้คนที่เราคิดว่าไม่รู้จัก, ความจริงในภพใดภพหนึ่งที่ผ่านไปแล้ว, อาจจะเคยเกี่ยวข้องกันอย่างมากก็ได้. การที่เราบังเอิญไป "พบ" เรื่องของเขาเข้า, อาจจะเป็นผลของกรรมที่เคยทำไว้. ดังนั้นเมื่อเราพอช่วยได้ก็ควรช่วย. ผู้เขียนตัดสินใจสร้างโรงเรียนก็เพราะเห็นว่า (สมัยนั้น) บ้านเมืองกำลังขาดโรงเรียน, เด็ก ๆ ไม่มีที่เรียนดี ๆ. ผู้ปกครองก็ต้องกลุ้มใจ. ผู้เขียนตั้งโรงเรียนโดยเกือบจะไม่มีทุนส่วนตัวเลย. และตลอดเวลาสามสิบปีที่ผ่านก็ได้อาศัยพ่อชัยเป็นหลักในการก่อสร้างซึ่งทำมาเป็นระยะ ๆ ตามความจำเป็นและตามกำลังเงิน. ตอนที่พ่อชัยมีอันเป็นไปโดยไม่คาดหมายนั้นก็กำลังควบคุมการก่อสร้างตึกใหม่หลังหนึ่งให้แก่โรงเรียนของผู้เขียน.

การทำงานกับพ่อชัยดำเนินไปโดยสะดวกดายมากที่สุด. นอกจากพ่อชัยจะนับถือผู้เขียนในฐานะเป็นพี่และตามใจเท่าที่จะทำได้, เขายังเป็นคนที่สุภาพกับทุกคนและในทุกโอกาส. ตลอดเวลาที่คบกันจนตายจากไป. ไม่เคยเห็นเขาแสดงอาการโกรธกับผู้ใดเลย, ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน, ลูกศิษย์หรือผู้ที่ด้อยกว่า. อาการที่แสดงความไม่พอใจอย่างมากก็คือ"บ่น". เพราะเหตุนี้ไม่ว่าวงการไหนที่พ่อชัยได้ทำงาน, จุฬาฯ, คณะวิศวฯ, สำนักเลขาธิการ จุฬาฯ, กรมอาชีวศึกษา, หรือมหามกุฏราชวิทยาลัย, จึงมีแต่คน"รักเท่าผืนเสื่อ"และการจากไปอย่างฉับพลันของพ่อชัยจึงเป็นเหตุกระทบกระเทือนแก่คนจำนวนมาก, ทั้งในวงญาติ, มิตร, ลูกศิษย์และผู้ร่วมงานในระดับต่าง ๆ. ความละอุ้มอล่วยและความเสียสละอย่างชั้นยอดของพ่อชัยช่วยให้งานสาธารณะในที่หลายแห่งดำเนินไปราบเรียบอย่างที่ไม่น่าจะเป็นไปได้. พอขาดพ่อชัยและความเป็น"ตัวกันกระทบ"ของพ่อชัย, วงการหลายแห่งก็เริ่มจะเดินตะกุกตะกัก, ทำให้เพื่อนร่วมงานบ่นถึง"สมัยที่อาจารย์ชัยอยู่"กันระงม.

พ่อชัยกำลังรับหน้าที่สำคัญ ๆ หลายอย่างและกำลังพางานดำเนินไปด้วยดี, ก็มาถึงวาระ"หมดกรรม"อย่างกระทันหัน. พ่อชัยกำลังสุขภาพสมบูรณ์, กำลังรับงานหลวง งานราษฎร์ที่เป็นหน้าเป็นตาและเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลหลายอย่าง, กำลังจะไปประชุมเรื่องสำคัญที่ต่างประเทศ, ฉวยโอกาสสามวันก่อนกำหนดออกเดินทางไปเข้าสถานพยาบาลเพื่อให้หมอผู้ชำนาญและเชื่อมือกันอยู่, ทำการผ่าตัดง่าย ๆ อย่างหนึ่งให้, โดยคาดการว่าอีกสองวันก็จะออกเดินทางไปประชุมได้. แต่แล้ว"กรรม"ซึ่งไม่มีมนุษย์ผู้ใดจะสามารถรู้เท่าทันก็บันดาลให้มีเหตุการณ์เกิดขึ้น, ซึ่งพอผู้เขียนได้รับบอกเล่าจากลูกชายคนเดียวของพ่อชัยที่ไปเป็นเพื่อนพ่อในวันผ่าตัด, ผู้เขียนก็ตัวชาเพราะรู้ในใจว่า"ตายแน่". ในฐานที่เป็นแพทย์ ผู้เขียนรู้อยู่แก่ใจว่าพ่อชัยนั้นต้องตายแน่. จะรอดได้ก็ด้วยเหตุปาฏิหาริย์เท่านั้น. เพราะสงสารลูกเมียของพ่อชัยผู้เขียนจึงพูดไม่ออก, ได้แต่ไปเยี่ยมที่โรงพยาบาลทุกวัน ๆ, เป็นการยืดเวลาที่จะได้เห็นเขาออกไปให้มากที่สุด. และเพราะมัวหวังแต่เรื่องปาฏิหาริย์เท่านั้น, มีช่องทางอะไรที่จะทำให้เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นได้, ผู้เขียนก็ช่วยทำหรือยุให้ลูกเมียพ่อชัยทำทุกอย่าง. แม้แต่ทรงเจ้าเข้าผีก็เอา. เพราะเห็นว่าพ่อชัยเป็นคนสำคัญของบ้านเมือง, จึงได้พยายามแม้แต่บนบานกับพระสยามเทวาธิราช. แต่ปาฏิหาริย์ก็มิได้เกิดขึ้น.

หลังจากเหตุร้ายอุบัติขึ้น, ประกอบกับความพยายามของแพทย์ที่จะช่วย, พ่อชัยอยู่ในสภาพไม่รู้สึกตัวไประยะหนึ่ง. พอภาวะนั้นคลายลงชั่วคราว. พ่อชัย (ซึ่งพูดไม่ได้เพราะแพทย์เจาะคอไว้) ก็เรียกกระดาษดินสอมาเขียนสั่งลูกชายให้ติดต่อผู้ร่วมงานให้ไปเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนฯ เพื่อถวายรายงานเรื่องการก่อสร้างตึก ภ.ป.ร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, ซึ่งพ่อชัยเป็นประธานกรรมการ. นั่นเป็น "ข่าวสาร" ครั้งสุดท้ายจากพ่อชัย, ผู้ห่วงแต่งาน, ไม่ได้ห่วงตัว.

ตัวพ่อชัยจะต้องถูกเผาเป็นเถ้าถ่านไปในไม่ช้านี้แล้ว. แต่"งาน"ของพ่อชัยยังจะยืนตระหง่านอยู่ต่อไปในที่ต่าง ๆ . แต่สิ่งที่จะยืนยงที่สุดก็คือ **คุณธรรมของพ่อชัย**, *ซึ่งจะฝังแน่นอยู่ในใจของบุตรภรรยา, ลูกศิษย์ลูกหา, และผู้ร่วมงานทั้งหลาย, อย่างไม่เลือนราง.*

"**พ่อชัย**"มี"**ชัย**"สมชื่อ.

อวย เกตุสิงห์

ความเป็นมาของ
มณฑปแห่งวัดหินหมากเป้ง

ประมาณต้นปี **๒๕๒๐** ข้าพเจ้าได้ขึ้นไปกราบนมัสการท่านอาจารย์พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ที่วัดหินหมากเป้ง ท่านอาจารย์ได้ปรารภว่าคิดอยากจะสร้างมณฑปสักหลังหนึ่ง ดังนั้นข้าพเจ้าจึงกราบเรียนปวารณาโดยขออนุญาตเป็นผู้ออกแบบอาคารหลังนั้น ท่านอาจารย์ได้เมตตาอนุญาต และชี้ให้ดูสถานที่ที่ท่านได้กำหนดไว้ พร้อมทั้งอธิบายความประสงค์คร่าว ๆ ว่า ต้องการอาคารสามชั้น มีลักษณะเป็นรูปทรงมณฑป ตัวอาคารยื่นออกไปจากฝั่งแม่น้ำโขง พื้นของชั้นบนสูงกว่าระดับพื้นดินเล็กน้อย จัดเป็นโถงโล่ง ๆ ทางด้านริมน้ำกั้นให้พระสงฆ์อยู่ได้สักองค์หนึ่ง ชั้นต่ำลงไปทำเป็นโถงโล่งทั้งสองชั้น

ด้วยเหตุนี้แนวความคิดในการออกแบบจึงทำเป็นอาคารสามชั้น ตามความประสงค์ที่ท่านอาจารย์ปรารภไว้ ข้าพเจ้าได้ร่างแบบ sketch design ขึ้นมาหลายรูปแบบแต่ก็ยังไม่เป็นที่ถูกใจของข้าพเจ้าเลย คงเป็นเพราะตั้งใจทำมากเกินไปก็ได้ ข้าพเจ้าจึงไปปรึกษา คุณ**ประเวศ ลิมปรังษี** เพื่อนร่วมรุ่นที่ศึกษามาพร้อมกัน และเป็นผู้ชำนาญงานด้านสถาปัตยกรรมไทยมากว่า **๒๐** ปี ในที่สุดเราก็ได้แบบแปลนของมณฑปที่งดงาม ได้สัดส่วน มีรูปลักษณะแสดงเอกลักษณ์ของศิลปกรรมลุ่มแม่น้ำโขงหลังหนึ่ง แล้วจึงได้นำไปถวายท่านอาจารย์เพื่อพิจารณารูปทรงของมณฑป ซึ่งก็เป็นที่พอใจของท่าน เนื่องจากว่ายังไม่เสร็จสมบูรณ์จึงได้นำแบบแปลนกลับไปทำต่อ

เกี่ยวกับโครงสร้างคอนกรีตของมณฑป นับตั้งแต่ส่วนยอดเรื่อยลงมาจนถึงเสาตอม่อ **เรือเอกชัยชาญ ภิญญาวัธน์** ได้เป็นผู้คำนวณให้ แต่ส่วนที่เป็นฐานราก ข้าพเจ้าได้เพียรหาวิศวกรหลายท่านให้ช่วยคำนวณให้ เมื่อวิศวกรเหล่านั้นได้มาเห็นสถานที่ที่จะก่อสร้างแล้ว ก็ไม่มีใครยอมรับ

คำนวณให้เลย ด้วยเหตุผลที่ว่า กลัวพื้นดินบริเวณนั้นจะรับน้ำหนักอาคารไม่ได้ เสียเวลาไปประมาณปีกว่า ที่ข้าพเจ้าไม่อาจหาวิศวกรมาช่วยคำนวณส่วนที่เป็นฐานรากได้ ระหว่างนั้นท่านอาจารย์ก็ได้แจ้งให้ทราบว่า ของดโครงการที่จะสร้างมณฑปไว้ก่อน

ถึงแม้จะทราบข่าวว่า ท่านอาจารย์เลิกล้มที่จะก่อสร้างอาคารหลังนี้แล้วก็ตาม แต่ข้าพเจ้าเองก็ไม่เลิกล้มความคิดที่จะทำต่อไป เพราะคิดว่ามณฑปที่ท่านอาจารย์ดำริจะสร้างนี้มีประโยชน์และมีคุณค่ามากสำหรับชาวพุทธ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่ลดละความพยายามที่จะให้ท่านอาจารย์สร้างมณฑป ในเช้าวันหนึ่งที่ข้าพเจ้ามีโอกาสขึ้นไปกราบนมัสการท่านอาจารย์ที่วัดหินหมากเป้ง จึงได้กราบขออนุญาตท่านอาจารย์ดำเนินงานเรื่องมณฑปต่ออีกครั้งหนึ่ง ท่านอาจารย์ก็ได้กรุณาอนุญาต ข้าพเจ้ามีความปีติยินดีอย่างยิ่ง

ต่อมา ด้วยเมตตาบารมีของท่านอาจารย์ ข้าพเจ้ามีโชคดีได้รับความกรุณาจาก **ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์** ผู้ซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนวิชาโครงสร้างให้แก่ข้าพเจ้าในสมัยที่ข้าพเจ้าศึกษาอยู่ในคณะสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อท่านทราบว่ามีอุปสรรคเรื่องการคำนวณฐานรากของมณฑป ท่านจึงรับหน้าที่นี้ด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง เนื่องจากท่านมีความเคารพนับถือท่านอาจารย์อยู่แล้ว ท่านและครอบครัวเคยมาทำบุญที่วัดนี้หลายครั้ง อันที่จริงข้าพเจ้าเองตระหนักดีว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในเรื่องนี้ ท่านสามารถคำนวณให้ได้อย่างแน่นอน แต่ข้าพเจ้าไม่กล้าพอที่จะไปขอรบกวนท่านตั้งแต่แรก เพราะท่านมีภารกิจมากมาย ถึงแม้ว่าจะเกษียณจากราชการแล้วก็ตาม เมื่ออับจนเข้าจริง ๆ ข้าพเจ้าก็ต้องไปเรียนขอความกรุณา ขอให้ท่านช่วยคำนวณให้ ซึ่งนับเป็นบุญกุศลอย่างเหลือหลายที่ท่านช่วยรับภาระหน้าที่อันนี้ และมิใช่แต่เพียงคำนวณฐานรากให้เท่านั้น ในเวลาต่อมา ขณะที่ก่อสร้างพื้นฐาน ยังได้กรุณาสละเวลาเดินทางไปตรวจดูให้ เป็นระยะ ๆ หลายครั้ง ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่ค่อยมีเวลาว่าง

ขออธิบายถึงสภาพของพื้นดินบริเวณที่จะสร้างอาคารหลังนี้สักเล็กน้อย พื้นเป็นก้อนหินที่เกิดจากการลื่นไถลลงมาจากที่สูง หินแต่ละก้อนมีขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้างเกาะเกยกันอยู่ ดังจะสังเกตได้จากบริเวณแถบนั้นทั้งสองฝั่งแม่โขง ตัวอาคารจะยื่นออกไปจากฝั่งโขงกว่าครึ่ง น้ำหนักของอาคารส่วนใหญ่กดอยู่บนพื้นหินเหล่านี้ ดังนั้นบรรดาวิศวกรทั้งหลายจึงไม่กล้ารับรองโดยที่ไม่ได้รับการพิสูจน์ความมั่นคงของพื้นหินด้วยวิธีการทางเทคนิคเสียก่อน ด้วยเกรงว่าก้อนหินเหล่านี้จะรองรับน้ำหนักของอาคารไม่ได้ การพิสูจน์พื้นหินทางเทคนิคนั้น ต้องใช้อุปกรณ์พิเศษ ซึ่งยุ่งยากและสิ้นเปลืองมาก อันนี้คือความยากลำบากของการคำนวณฐานราก

ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงรายละเอียดของการดำเนินงานที่เราได้กระทำกันในขั้นตอนนี้สักเล็กน้อย เพราะนับว่าเป็นจุดสำคัญอันหนึ่ง เป็นขั้นเริ่มต้นที่ทำให้อาคารหลังนี้สำเร็จขึ้นมาได้ กล่าวคือ เมื่อ **อาจารย์ ดร.ชัย** รับที่จะคำนวณให้แล้ว ท่านก็ได้สั่งให้ข้าพเจ้าดำเนินการเป็นขั้น ๆ นับตั้งแต่ไปปักหมุดเพื่อแสดงจุดที่เสาของอาคารทั้งสามชั้นจะปักลงในบริเวณนั้นทุก ๆ ต้น เสาต้นใด

จะวางลงตรงจุดใดของพื้นที่นั้น ถ้าเสาต้นใดวางอยู่บนที่ซึ่งที่ดินกลบอยู่ก็ให้ขุดดินตรงนั้นและรอบ ๆ ออกให้หมด จนกระทั่งพบชั้นที่เป็นหิน ข้าพเจ้าได้รับช่วงไปดำเนินการตามที่อาจารย์ ดร.ชัยสั่งอย่างเคร่งครัด ต้องทำเป็นเรือนไม้นั่งร้าน ทำเป็นโครงโดยรอบอาคาร ซึ่งส่วนริมนอกจะต้องยื่นออกไปในลำแม่น้ำโขง จากนั้นได้หาแนวปักหมุดที่เสาแต่ละต้นจะลง และชักแนวขีดเส้นเป็นเครื่องหมายบอกเอาไว้ว่าชั้นที่หนึ่งอยู่แนวใด ชั้นที่สองและชั้นที่สามอยู่แนวใด เสร็จแล้วจึงได้เชิญอาจารย์ ดร.ชัยไปดูสถานที่ ให้ท่านพิจารณาเพื่อคำนวณพื้นฐานราก และสั่งการขั้นต่อไปอย่างรอบคอบเพื่อความมั่นคง การดำเนินงานในขั้นนี้เราไม่ต้องเสียเงินค่าวัสดุเลย เนื่องจากไม้สำหรับทำนั่งร้านมีอยู่ครบบริบูรณ์แล้วในวัด

อย่างไรก็ตามความเป็นมาแห่งมณฑปหลังนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงบุคคลสำคัญที่สุดอีกท่านหนึ่งผู้ซึ่งสนับสนุนการสร้างมณฑปมาตั้งแต่ริเริ่ม และเป็นผู้หนึ่งซึ่งไม่เคยละความตั้งใจเกี่ยวกับการสร้างมณฑปหลังนี้เลย แล้วยังได้ออกทุนเป็นคนแรก จำนวนสองแสนบาท ท่านผู้นี้คือ **น.พ.วันชัย พงศ์พิพัฒน์** แห่งโรงพยาบาลพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี คุณหมอมีความเคารพนับถือท่านอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง เคยบวชจำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ ถึงแม้ว่าจะลาสิกขาบทออกไปแล้ว ก็ยังมีจิตศรัทธาช่วยเหลือกิจการของวัดตลอดมา คุณหมอรับอาสาเป็นคู่สัญญาทำการก่อสร้างอาคารนี้แทนทางวัด และยังออกเงินเพิ่มอีกหนึ่งแสนบาทในเวลาต่อมา

อนึ่ง ข้าพเจ้ารู้สึกขอบคุณ **ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.ว.ช.ลิขิตการสร้างและบรรดานายช่างทุกคน** ที่ได้ดำเนินงานด้วยความละเอียดรอบคอบ โดยมีจิตศรัทธาต่อท่านอาจารย์เป็นที่ตั้ง สำหรับความประณีตและรายละเอียดต่าง ๆ อันปรากฏเป็นรูปทรงงดงามสะดุดตาทั้งภายนอกและภายในอาคารนั้น ก็ด้วยความสามารถและความตั้งใจกระทำอย่างแรงกล้าของ **คุณประเวศ ลิมปรังษี** ผู้อำนวยการกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร

มณฑปหลังนี้นับว่าแปลกมากที่ไม่ต้องมีคณะกรรมการตรวจการก่อสร้าง แต่ทุกคนที่มีชื่อดังกล่าวไว้ข้างต้น ต่างก็รับผิดชอบในหน้าที่ของตน ๆ ด้วยกันทั้งนั้น

การก่อสร้างมณฑปใช้เวลา ๒๐ เดือนจึงแล้วเสร็จ เป็นอาคารสามชั้น ถ้ามองดูจากด้านหน้าทางบันไดขึ้น จะเห็นเป็นมณฑปชั้นเดียว ซึ่งพื้นของอาคารสูงจากระดับพื้นดินประมาณ ๒ เมตร มีหลังคาเป็นชั้น ๆ สามชั้นลดหลั่นกัน จากหลังคาชั้นบนมียอดต่อขึ้นไปอีก รูปลักษณะคล้ายยอดของเจดีย์แถบลุ่มแม่น้ำโขงโดยเฉพาะ ที่ปลายมนติดตั้งโลหะหล่อสูง ๔ เมตร ตรงยอดทำเป็นรูปพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ และเป็นสายล่อฟ้าไปในตัว

เนื่องจากสร้างอาคารให้ยื่นล้ำออกไปจากฝั่งแม่น้ำโขง ดังนั้นชั้นที่หนึ่งและที่สองจึงอยู่ต่ำกว่าระดับฝั่งมาก ทำให้มองไม่เห็นทางด้านหน้า ถ้ามองดูทางด้านแม่น้ำโขงหรือทางด้านข้างทั้งสองข้างแล้ว จะเห็นเป็นตึกใหญ่เบ้อเร่อสามชั้น ขนาดกว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๑๓ เมตร ความสูงจากพื้นชั้นที่หนึ่งถึงขอบหลังคาอันล่างวัดได้ ๑๓ เมตร ถ้าวัดขึ้นไปถึงยอดสุด จะสูงประมาณ ๓๖ เมตร

ฝาผนังของตัวอาคารกั้นด้วยกระจกโดยรอบทั้งสามชั้น มองดูโปร่งตา เมื่อเข้าไปข้างในสามารถเห็นวิวภายนอกได้หมดทุกด้าน ตัวอาคารด้านริมน้ำมีระเบียงยื่นออกไปทั้งสามชั้น กว้างประมาณ ๒ เมตร ยาวตลอด พื้นระเบียงปูด้วยหินอ่อนเทียม ส่วนพื้นภายในห้องปูด้วยปาเก้ไม้แดงทั้งหมด

บันไดติดต่อระหว่างชั้นอยู่ชิดผนังด้านตะวันตก ใต้บันไดชั้นที่หนึ่งและสอง มีห้องน้ำห้องส้วมพร้อม ทั้งสองชั้นนี้ทำเป็นห้องโถงโล่ง ๆ กว้างขวางและโปร่งสบาย มองเห็นทิวทัศน์อันสวยงามและสงบริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่ง จึงจัดเป็นที่สำหรับอบรมภาวนากัมมัฏฐาน ส่วนมุมทางด้านเหนือชิดด้านตะวันตก กั้นเป็นที่สำหรับพระภิกษุอาศัยทั้งสองชั้น เพื่อดูแลรักษาความสะอาด ในชั้นที่สองนั้น ผนังด้านหนึ่งได้ทำเป็นตู้ฝังในผนัง สำหรับเก็บพัสดุที่สำคัญของวัด

ชั้นบนหรือชั้นที่สาม เป็นชั้นที่ตกแต่งภายในอย่างประณีตและสวยงามกว่าชั้นอื่น ๆ ตรงกลางยกพื้นสูงประมาณ ๑๕ เซนติเมตร กว้าง × ยาว ๗ × ๗ เมตร ด้านตะวันตกชิดผนังจัดตั้งชุกชีที่สร้างขึ้นอย่างพิเศษ สำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิองค์งาม ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอกเศษ ซึ่งปั้นโดยปฏิมากรของกรมศิลปากร และการหล่อก็ได้จัดทำที่นั่น พระพุทธรูปผินพระพักตร์สู่ทิศตะวันออก ด้านข้างทั้งสองของพระพุทธรูป ตั้งตู้สำหรับบรรจุเครื่องบริขาร พัดยศ และรูปปั้นของท่านอาจารย์ พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ ด้านหลังชุกชีตั้งตู้เก็บพระไตรปิฎก และหนังสือธรรมเทศนาของท่านอาจารย์ ที่ได้จัดพิมพ์แล้ว

เลยจากยกพื้นออกไปทางด้านริมแม่น้ำ เป็นส่วนของโถงที่ติดต่อกับระเบียง ได้กั้นทำเป็นที่อยู่พิเศษ

บนเพดานตรงกลาง ประดับด้วยช่อไฟระย้าทำด้วยแก้วผลึกพวงใหญ่ ตรงมุมทั้งสี่ห้อยช่อไฟระย้าขนาดย่อม ทำด้วยแก้วผลึกเช่นกัน ที่บริเวณตรงกลางผนังทั้งสี่ด้านประดับด้วยโคมไฟกิ่ง มองดูงดงามมาก

สำหรับชั้นพื้นของหลังคาชั้นที่หนึ่ง สร้างเป็นคอนกรีตมั่นคง จัดเป็นที่สำหรับประดิษฐานวัตถุมงคลต่าง ๆ

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอกล่าวย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า มณฑปหลังนี้มีคุณค่ามหาศาลจริง ๆ คือ **เป็นศูนย์รวมแรงศรัทธา** ของบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องในการก่อสร้างโดยตรง และแรงศรัทธาของสานุศิษย์ทั้งหมด (ทั้งในและนอกประเทศ) รวมทั้งของพุทธศาสนิกชนทั่วไปจากทุกสารทิศ ผู้ซึ่งมีโอกาสอันดีได้มากราบนมัสการท่านอาจารย์ ณ วัดหินหมากเป้งนี้ด้วย และยังเป็นเครื่องแสดงให้ประจักษ์ถึงความเคารพบูชาพระคุณของท่านอาจารย์ จากเหล่าศิษย์อีกด้วย

ประพัฒน์ เกษสอาด

การบวช

พระโอวาทสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

ประทานนวกภิกษุ
เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๐๐

การบวชนั้นมีมาก่อนพุทธกาล. เคยมีเรื่องเล่ามาว่า กษัตริย์บ้าง, พราหมณ์บ้างออกบวชเป็นฤาษีก็มี. แม้ในสมัยพระพุทธเจ้ายังไม่ได้ตรัสรู้ก็มีอาฬารดาบส, อุททกดาบส, และชฎิล ๑,๐๐๐ องค์ได้ไปบวชอยู่แล้ว. พวกที่ถือพระเป็นเจ้าบางคนก็เห็นว่าการเป็นฆราวาส คือ ผู้ครองเรือนห่างจากพระเจ้าของเขาด้วยใจ. เพราะฉะนั้นจึงหาเวลาไปบวช, ไปอยู่ในทับกระท่อมที่ทำขึ้นในป่า, มุงด้วยใบไม้, มีไม้เป็นฝาเป็นพื้น, เพื่อให้ใจไปอยู่กับพระเจ้า. ในลัทธิของพราหมณ์เขาสอนกันไว้ว่าเมื่ออายุยังน้อยให้เล่าเรียน, อายุพอสมควรให้มีเรือน, เมื่ออายุมากก็ให้บวช, คือ ตั้งใจนึกถึงพระเจ้าอยู่เสมอ ๆ. แต่ในทางพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นเช่นนั้น. พระพุทธเจ้าเกิดในตระกูลกษัตริย์, มีลักษณะสะสวยงดงามจนได้รับคำทำนายไว้ว่า หากท่านอยู่ครองสมบัติฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิในโลก. ถ้าทรงผนวชจะได้เป็นศาสดาเอกในโลก. เพราะฉะนั้นจึงได้รับทำนุบำรุงให้เป็นสุขตั้งแต่เด็ก. พระบิดาจัดสถานที่เล่น, ของเล่น, การเล่น ด้วยให้สนุกสนานตั้งแต่เด็ก ๆ. แต่พระพุทธเจ้าแม้ก่อนตรัสรู้ก็เป็นผู้ไม่จมอยู่ในความเป็นอยู่อย่างเดิม, มุ่งการตรัสรู้ก้าวหน้าเสมอ. เพราะฉะนั้นเมื่อมีพระชนมายุสมควร, พระบิดาจัดครูสอนก็ทรงเล่าเรียนได้ดี. ในครั้งนั้นยังไม่มีการสอบไล่, แต่ก็มีการแสดงให้ปรากฏในที่ประชุมชนได้ คือ ผู้ที่เรียนดีมีความรู้และความสามารถพอก็แสดงศิลปวิทยาให้ปรากฏในที่ประชุมชน. พระพุทธเจ้า(ตอนนั้นเรียกว่าโพธิสัตว์)ก็ได้แสดงความรู้ของพระองค์ให้ปรากฏอย่างยอดเยี่ยมจนได้รับสรรเสริญ. เมื่อเจริญวัยสมควรอภิเษกสมรสก็ได้อภิเษกสมรสกับพระชายา. พระบิดาจัดสร้างปราสาทให้สำหรับสามฤดู คือ ฤดูหนาว, ฤดูร้อน, ฤดูฝน. มีคนบำรุงทั้งกลางวันกลางคืนไม่ให้บกพร่อง. แม้กระนั้นพระองค์ก็ไม่ได้ทรงลุ่มหลงอย่างคนหนุ่มอื่น ๆ. ทรงเจริญราชสมบัติโดยไม่มีข้อติเตียนได้. แม้กระนั้นก็ทรงมุ่งหาความรู้ให้ก้าวหน้าขึ้นไปไม่หยุดยั้ง, จนกระทั่งมีพระโอรสสำหรับสืบสายต่อไปซึ่งน่าจะทำให้ทรงยินดี. แต่พระองค์ก็ไม่ได้ทรงหลงใหลในพระโอรสและในการที่จะเป็นจักรพรรดิ, ทรงพิจารณาเห็นว่าคนที่เกิดมาจะต้องแก่

เจ็บตายเหมือนกันหมด ไม่มีใครว่างเว้น. ความแก่, เจ็บ, ตาย เป็นทุกข์. แต่ไม่มีใครนึกไปถึงการเกิด. นึกแต่จะแก้แก่, เจ็บ, ตาย ทั้งนั้น. เมื่อพระองค์ทรงหาทางแก้แก่, เจ็บ, ตาย ในระหว่างครองราชสมบัติไม่ได้, จึงทรงสละทั้งหมดออกไปบรรพชา, ที่เรียกว่า**มหาภิเนษกรมณ์**, เพื่อแสวงหาทางแก้. ในขั้นต้นเรียนในสำนักอาฬารดาบสและอุททกดาบสจนรู้เท่าทัน. อาจารย์ทั้งสองชวนให้อยู่ด้วยเพื่อช่วยสอนต่อไป. แต่พระองค์เห็นว่ายังรู้ไม่พอที่จะแก้ความทุกข์ได้, จึงไม่อยู่. เสด็จไปศึกษาตามลำพังด้วยพระองค์เอง. ในเวลานั้นยังไม่มีใครสามารถแก้ไขได้. พระองค์ต้องศึกษาเอง. เมื่อใครว่าอะไรเป็นดีก็ทรงปฏิบัติจนถึงที่สุด. เมื่อเห็นว่าไม่ได้ผลจริงก็ทรงเลิกแล้วไปหาทางปฏิบัติใหม่ จนถึงอดอาหาร, กลั้นลมหายใจ, จนพระกายเศร้าหมองซูบซีดไม่มีกำลัง, แต่ก็ไม่ตรัสรู้ได้. ทรงพิจารณาเห็นว่าการบำเพ็ญเพียรทางกายอย่างเดียวจะไม่เป็นทางให้ตรัสรู้พ้นจากความแก่เจ็บตาย, จึงได้เลิกอดอาหารและเสวยอาหารใหม่, ทำนุบำรุงร่างกายจนบริบูรณ์. จึงได้ทรงนึกถึงในเวลาที่ล่วงไปแล้ว, เมื่อพระบิดาทรงแรกนา, พระองค์ทรงประทับอยู่โดยลำพัง, ได้ความสงบระงับ ที่เรียกว่าได้ฌาน แต่ยังเป็นโลกียะ คือ ของโลก, ยังเกิดดับได้, แล้วก็ทรงเลิกเสีย. จึงกลับทรงปฏิบัติให้จิตสงบระงับไม่หวั่นไหว. หากพิจารณาถึงใจของเราเองจะเห็นได้ว่าใจเราฟุ้งซ่านส่ายไปหาอารมณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ. อารมณ์บางอย่างยั่วให้เกิดความยินดีชอบใจ, รักใคร่, อยากได้. บางอย่างก็ให้โกรธแค้นถึงมุ่งล้างผลาญ. บางอย่างทำให้หลงงมงาย. นี่เป็นตามธรรมดา. ถ้าสงบระงับอารมณ์ต่าง ๆ เสียได้, ให้จิตมุ่งอยู่ในอารมณ์อันเดียวเป็นหนึ่งแน่วแน่, ก็พิจารณาได้ลึกซึ้ง ตามพุทธประวัติแสดงว่ากำหนดลมหายใจเข้าออกจนจิตแน่วแน่มั่นคง, ประกอบด้วยญาณที่ ๑,๒,๓,๔ จนจิตมั่นคงดีแล้วก็ใช้ปัญญาตรวจดูพระองค์เองให้เห็นตามเป็นจริงว่าพระองค์เป็นอย่างไร. ตอนนี้เป็นการยากที่คนสามัญที่ไม่มีความอุตสาหะจะทำสำเร็จได้. แต่พระพุทธเจ้าทำจิตให้สงบระงับมั่นคงมีอารมณ์อันเดียวได้แล้ว ทรงพิจารณาดูพระองค์เอง, ตรวจดูพระองค์เองว่าเป็นมาอย่างไร. ท่านได้บรรลุถึงบุพเพนิวาสานุสติญาณ, คือ ระลึกร่างกายหรือปัญจขันธ์ที่เคยอาศัยมาก่อนจนถึงนับไม่ถ้วน. นี่เป็นเหตุให้บรรเทาความยึดมั่นในกาย เพราะเห็นว่าเกิดขึ้นแล้วก็แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็แตกสลาย, เช่น เราเมื่อเกิดก็เป็นเด็กเล็กนอนเบาะ แล้วก็โตขึ้นมาเป็นลำดับ, ได้เล่าเรียนความรู้ต่าง ๆ จนบัดนี้แหละ. จึงเห็นได้ว่าร่างกายและปัญจขันธ์นั้นเกิดและดับอยู่เสมอ ๆ . เมื่อพิจารณาเห็นเป็นจริงเช่นนี้แล้วจึงบรรเทาการยึดมั่นถือมั่นในกายตนและผู้อื่นเสียได้. นี้เป็นทางที่ดี. ต่อไปได้พิจารณาเห็นสัตว์ที่เกิดมา, บางคนเกิดมาในตระกูลสูง, บางคนเกิดในตระกูลต่ำ, บางคนรูปร่างงดงาม, บางคนรูปร่างน่าเกลียด, บางคนฉลาด, บางคนโง่. นี่ต่างกันเพราะอะไร. ทรงพิจารณาเห็นว่าเป็นเพราะเหตุ. เหตุที่ทำดีก็ให้ผลดี. เหตุที่ทำชั่วก็ให้ผลชั่ว เช่น คนที่มีโทสะเสมอ ๆ ร่างกายผิวหน้าก็ไม่งดงาม. ถ้าตายลงก็ไปได้รูปใหม่ที่ไม่งดงาม, ที่เศร้าหมอง, ไม่เปล่งปลั่ง. คือ มีรูปชั่ว. บางคนเป็นกลาง ๆ , ไม่โกรธแค้นขัดเคืองแต่ไม่ผ่องใสแช่มชื่น, ก็ไปเกิดใหม่คือเอารูปที่เป็นปานกลาง. บางคนทำจิตใจแช่มชื่นผ่องใส, เมื่อตายลงไปเกิดใหม่ก็จะมีรูปร่างรูปพรรณสัณฐานงดงาม. ในทางอื่น ๆ ก็ดุจเดียวกัน. เมื่อทรงเห็นเหตุที่ทำให้คนต่างกันเช่นนี้ก็ทำให้หายสงสัย. ต่อแต่นั้นทรงพิจารณาดูอาสวะ (อาสวะ แปลว่า

ดอง, หมายความว่าหมักหมม, อย่างเช่นผักดอง) ได้แก่ โลภะคือความโลภ, ละเอียดลงไปได้แก่ราคะคือความยินดีอย่างหนึ่ง โทสะคือความโกรธแค้นขัดเคือง, เบาลงไปก็เป็นปฏิฆะคือความหงุดหงิด, ใจมัวหมองเพราะความโกรธที่ยังหมักหมมในจิต. อีกอย่างหนึ่งคือโมหะ, ความหลง, ละเอียดลงไปคืออวิชชา, รวมเรียกว่าอวิชชาสวะ, อาสวะ คือ อวิชชา ภวาสวะ อาสวะเกี่ยวกับภพ คือ ความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นคนอยู่, นอนจมอยู่กับจิต. กามาสวะ อาสวะคือกาม, กามแปลว่าใคร่, คือการที่ใคร่จะได้สิ่งของ, อย่างละเอียดจมอยู่กับจิต. นี่ท่านเรียกว่าอาสวะ, ตรงกันข้ามกับบารมี. บารมีก็สะสมหรือดองเหมือนกัน, แต่เป็นส่วนที่ดี. พระพุทธเจ้าได้ทรงรู้จักอาสวะและเหตุเกิดอาสวะ, ความดับอาสวะ, ทางที่จะดำเนินไปสู่การดับอาสวะ, แล้วก็ดำเนินไปตามทางนั้นจนดับอาสวะเสียได้. อาสวะก็ไม่มีในพระองค์. ดังนั้นจึงได้เป็นพุทโธ, คือผู้ตรัสรู้หรือตื่น, ตื่นจากอารมณ์เพราะไม่หลงไปในทางอารมณ์ต่าง ๆ . เปรียบเช่นคนหลับไม่สนิทก็ฝัน. ระหว่างฝันก็นึกว่าเรื่องนั้น ๆ เป็นจริง. พอตื่นก็รู้ว่าเรื่องนั้น ๆ ไม่จริง. ที่จริงนั้นคือการตื่นอยู่. พระพุทธเจ้าตื่นจากอารมณ์และจากโลกทั้งหมด, เพราะทรงเห็นว่าอารมณ์ต่าง ๆ นั้นมีอยู่ในโลก. คนไปยึดถืออารมณ์ที่ชอบ, คืออุปาทานก็เป็นไปตามนั้น เช่น อารมณ์โกรธ, หลง, จึงได้ชื่อว่าไม่ตื่นหรือหลับ, หลับเพราะกิเลส. พระพุทธเจ้าตื่นจากกิเลส. จึงได้ชื่อว่าผู้ตื่น. นี่ได้ชื่อว่าอาสวักขยญาณ.

เราตรวจดูตัวเราเองในเวลานี้ว่ามีอาสวะอะไรที่นอนจมอยู่กับจิตบ้าง. ตรวจดูให้ดีจะเห็นได้. แต่ว่าส่วนที่ละเอียดเห็นได้ยาก เห็นได้แต่ส่วนหยาบที่ฟุ้งขึ้นมาก เช่น อวิชชา, เราตรวจดูตัวเราไม่เห็นอวิชชา. แต่ถ้าหยาบจนถึงโมหะ คือ หลง, อาจเห็นได้ว่าเราหลงไป. ถ้าแรงมากขึ้นอีกก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ, ความหลงผิด. ปฏิฆะ หรือความกลุ้มรุมใจเพราะอำนาจโทสะ. ใจที่หงุดหงิดเรียกว่ามีปฏิฆาสวะ. โทสะที่นอนเนื่องอยู่เรียกว่าโทสาสวะ แปลว่าใจหงุดหงิด. ถ้าแรงมากเป็นโกธะ, ความโกรธ, ซึ่งกำเริบและแสดงออกมาทางกายบ้าง, วาจาบ้าง. ถ้าแรงขึ้นอีกก็เป็นโทสะอันทำใจให้เดือดร้อน, ไม่เป็นสุข, แล้วใช้โทสะนั้นไปประหัตประหารผู้อื่นให้รับโทษตกระกำลำบากต่าง ๆ . แรงออกไปอีกจนถึงมุ่งล้างผลาญท่านเรียกว่าพยาบาท. อีกสายหนึ่งความยินดี เรียกว่าราคะ. ติดอยู่ในสิ่งที่ชอบพอ, ที่มีอยู่ในจิตเป็นอนุสัย. ออกมายินดีกับสิ่งที่ชอบใจ, เป็นราคะที่หยาบ. ถ้าแรงหนักขึ้นก็เป็นอภิชฌา คือมุ่งจะให้ได้ท่าเดียว, ไม่ว่าดีหรือชั่วเรียกว่าอวิชชา. พระพุทธเจ้าทรงกำจัดอาสวะเสียได้ด้วยวิชชา, จึงไม่มีอาสวะ, เรียกว่าอาสวักขยญาณ. พระพุทธเจ้าไม่ได้บวชกับใครแต่ได้ศึกษาด้วยพระองค์เองจนเห็นแจ้งและดับกิเลสทั้งปวงเสียได้ด้วยพระองค์เอง, และสามารถตรัสได้ว่านั่นไม่เป็นของเรา, เราไม่เป็นนั่น, นั่นไม่เป็นตัวตนของเรา.

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วมีความเมตตาต่อคนทั่วไปจึงทรงสั่งสอนแก่คนทั้งหลาย เรียกว่า **สาสนธรรม**. สาสนธรรมสั่งสอนสัจธรรม, คือความจริงเช่นการแก่, เจ็บ, ตาย. เราพยายามจะไม่ให้มันเป็นไปตามเป็นจริง, จึงลำบาก. ถ้าตัดเสียได้ก็พ้นจากความลำบาก. แต่จะเป็นเช่นนั้นได้ต้องอาศัยการปฏิบัติส่วนหยาบ ๆ มาก่อน. ก็การบวชนี้แหละ. การบวชมีบวชดี, บวชปานกลาง และบวชเลว. บวชดีท่านเรียกว่าบวชบำรุงพระพุทธศาสนาสืบอายุศาสนา ความสุขของชีวิตบวช เรียกว่า

สุชีวิตะ เป็นชีวิตดี ถ้าบวชไม่มีประโยชน์, ไม่ได้ศึกษา, เรียกว่าโมฆชีวิตะ, คือ ชีวิตเปล่า, ไม่ดี, แต่ไม่ถึงกับชั่ว. คือบวชไม่สืบอายุพระศาสนา, แต่ก็ยังทำให้หมู่สงฆ์มีมากขึ้น, เรียกว่าคณะ. บวชอีกอย่างหนึ่งทำความชั่ว, คือไม่เรียนหรือเรียนแล้วก็ไม่ปฏิบัติ, เรียกว่าบวชเป็นโจรปล้นพระศาสนา. **ชีวิตบวชอย่างนี้ เรียกว่า ทุชีวิตะ, คือชีวิตชั่ว.** *การที่จะทำให้ชีวิตบวชดีนั้นคือต้องเรียนพระวินัยให้รู้และปฏิบัติตาม, เป็นส่วนศีล, สำหรับฝึกหัดกายวาจาให้เรียบร้อยตามสมควรแก่ฐานะของผู้บวช. นี่เป็นขั้นต้น. ขั้นที่สองต้องทำจิตให้สงบระงับ. จิตจะระงับได้ต้องอาศัยเพ่งอยู่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง. อารมณ์มีดี, ปานกลางและชั่ว. ท่านให้กำหนดอารมณ์ที่ดี, เช่นการหายใจ. เพ่งจนจิตแน่วแน่, จนถึงลืมกาย, ลืมความยึดถือตัวตน. นั่นก็เป็นสมถะหรือสมาธิ. เพียงเท่านี้ก็ยากอยู่แล้ว. แต่พระพุทธศาสนายังสอนให้บำเพ็ญปัญญาต่อไปด้วย.* บางท่านแสดงว่าให้สมาทานศีล, แล้วพิจารณาดูตัวเองเห็นว่าข้องอยู่ในโทษอันใดก็ปลงเสียให้เป็นผู้บริสุทธิ์. แล้วก็ตั้งใจพิจารณาอย่างใดอย่างหนึ่ง, เช่นการหายใจให้แน่วแน่. ใจจะสบายปลอดโปร่งผิดกว่าคนปกติ. สมาธิทำให้ได้ดี ๆ ก็อาจเกิดความสว่างทางตาทางหูใช้งานได้เกินกว่าธรรมดา. ส่วนที่จะพิจารณาให้ละเอียดขึ้นไปอีกนั้นเป็นอันยาก. ยากกว่าคนสามัญจะทำได้. แต่จะหาว่าไม่มีใครทำได้นั้นก็ไม่ถูกเพราะเราไม่รู้จักคนทั่วโลก. คนที่ทำได้อาจมีอยู่. *การใช้ปัญญาพิจารณาให้ทำจนถึงขีดไม่ยึดถือ.* ขั้นต้นก็ไม่ยึดถือขันธ์ห้า, ว่าไม่ใช่ตัวตน. แต่ก็ยังมีตัวตนอีกชั้นหนึ่งที่ไม่ใช่ขันธ์ห้า. ต้องพิจารณาไม่ยึดต่อขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงเป็นผู้รู้หรือผู้ตื่น. นี่แหละเรียกว่าเป็นพุทธะ, ผู้ตื่นเพราะรู้ตามเป็นจริง. เปรียบกับคนนอนหลับแล้วฝัน, ตื่นขึ้นแล้วรู้ที่ฝันว่าไม่จริง. นี่เป็นขั้นที่สูงสุด.

พุทธศาสนวงศ์

โดย

พระธรรมวราภรณ์*

ในการอบรมนวกภิกษุ ณ ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
เวลา ๑๙.๐๐ น.

ท่านสหธรรมมิกทั้งหลาย วันนี้กำหนดแสดงเรื่องพุทธศาสนวงศ์. เรื่องนี้เป็นเรื่องยาว เพราะความเป็นมาของพระพุทธศาสนาได้เป็นมาตลอดช้านาน และได้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นมาเป็นอันมาก. เพราะฉะนั้นการแสดงในวันนี้ จะกล่าวแต่ประการที่สำคัญ ที่เห็นว่าควรจะกล่าวให้จบได้ในการแสดงครั้งเดียว. ส่วนประวัติรายละเอียดนั้น ผู้ที่ประสงค์จะทราบก็อาจที่จะหาอ่านได้จากหนังสือต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นอันมาก. ก่อนอื่น ก็พึงทำความเข้าใจในคำว่า **พุทธศาสนวงศ์ ที่แปลว่า วงศ์ของพระพุทธศาสนา. คำนี้มีเนื้อความกว้าง เพราะพุทธศาสนานั้นก็กินความถึงเรื่องราวและทุก ๆ ส่วนทุก ๆ สิ่งที่รวมกันเป็นพระพุทธศาสนาทั้งหมด.** วงศ์ของพระพุทธศาสนาจะมีความหมายในที่มุ่งในที่นี้เพียงใด. คำว่า วงศ์ นั้นก็คือภาวะ ที่สืบสายกันมาอย่างวงศ์สกุล. คราวนี้วงศ์ของพระพุทธศาสนานั้น ก็มีความหมายถึงภาวะที่สืบกันมา หรือเรียกว่า **สืบเชื้อสายกันมาอย่าง**คำว่า วงศ์สกุลนั้น . คราวนี้มาจับประเด็นสำคัญว่า ในทุก ๆ ส่วนของพระพุทธศาสนานั้น, มีอะไรที่ควรเรียกว่า วงศ์ คือที่สืบเชื้อสายกันมาโดยลำดับ. **ส่วนที่เรียกว่าเป็นวงศ์นั้น ก็คือการบรรพชาอุปสมบท** เพราะการบรรพชาอุปสมบทนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยให้ปฏิบัติให้ถูกต้องสืบต่อกันมา เพราะฉะนั้น ในตอนนี้จะได้ขอกล่าวถึงความสำคัญของการบรรพชาอุปสมบทโดยเฉพาะ คือการอุปสมบทเสียก่อน ว่ามีข้อบัญญัติที่สำคัญของการอุปสมบท. นั้นก็คือสมบัติที่โดยย่อ คำแสดงไว้ในวินัยมุขเล่ม ๑ มี ๔ ได้แก่ หนึ่ง **วัตถุสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยวัตถุ คือ **หมายความว่า** ผู้อุปสมบทต้องเป็นเพศชาย และมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เป็นต้น. สอง **ปริสัทสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยบริษัท คือสงฆ์ที่เข้าประชุมต้องมีจำนวนที่บัญญัติไว้ว่า ในมัชฌิมชนบทตั้งแต่ ๑๐ รูปขึ้นไป, ในปัจจุบันชนบทตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไปและภิกษุที่จะเข้ารวมเป็นสงฆ์นั้นจะต้องเป็นภิกษุ ปกตัตตะ คือเป็นภิกษุที่ไม่ถูกสงฆ์ยกวัตร หรือว่าไม่ต้อง อันติมวัตถุ เป็นต้น และต้องเข้าหัตถบาศกัน. สาม

---

* สมเด็จพระญาณสังวร ในปัจจุบัน

สีมาสมบัติ ถึงพร้อมด้วยสีมา. สีมาคือเขตชุมชน แบ่งออกโดยย่อเป็นสอง ได้แก่ พัทธสีมา สีมาที่สงฆ์ผูก อพัทธสีมา สีมาที่สงฆ์ไม่ได้ผูก. เขตชุมนุมที่เรียกว่า พัทธสีมา คือที่สงฆ์ผูกนั้น ก็ได้แก่ที่ซึ่งผู้ปกครองบ้านเมืองได้มอบให้สำหรับเป็นสีมา และสงฆ์ก็ประชุมกันสวดผูกให้ถูกต้องตามวินัยบัญญัติในที่นั้น ดังเช่นในวัดนี้ก็มีพัทธสีมา ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถในบัดนี้. ส่วนอพัทธสีมา สีมาที่สงฆ์ไม่ได้ผูกนั้น ก็หมายถึงถิ่นประเทศที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เช่น ป่า แม่น้ำ หรือว่าที่หมู่ชนได้กำหนดขึ้นเป็นตำบล เป็นอำเภอ เป็นจังหวัด จนถึงเป็นเมือง. คราวนี้ถ้าไม่ผูกสีมา จะประชุมกันทำสังฆกรรมในเขตดังกล่าวก็ได้, แต่ว่า ภิกษุที่อยู่ในเขตนั้นทั้งหมดต้องมาร่วมประชุมกันเข้าหัตถบาศในที่เดียวกัน. ดังเช่นสมมุติว่า จะใช้ตำบลวัดบวรฯ นี้เป็นสีมาก็ได้ ก็เอาตำบลที่ทางบ้านเมืองกำหนดไว้ว่า เอาแค่ไหนโดยทิศโดยรอบ แล้วก็ประชุมกันทำสังฆกรรมในตำบลนี้, แต่ว่าพระทั้งหมดในตำบลนี้จะต้องมาประชุมเข้าหัตถบาศกัน (เว้นไว้แต่จะให้ฉันทะ). ซึ่งในที่นี้มีพระมาก เช่นในประเทศเรานี้เป็นการที่ทำยาก แต่ว่าถ้าในถิ่นที่มีพระน้อยก็สามารถที่จะใช้ทำได้ที่เหล่านี้ทั้งหมดเรียกว่า อพัทธสีมา (สีมาที่สงฆ์ไม่ได้ผูก). การที่กำหนดเขตสีมาดังกล่าวมานี้เพื่อให้เป็นความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน เพราะการทำสังฆกรรมนั้นท่านมุ่งความสามัคคี คือความพร้อมเพรียงกัน. ความสามัคคีคือความพร้อมเพรียงกันนั้นจะพึงกำหนดได้ด้วยมีเขตของสถานที่ประชุม นั่นเป็นส่วนหนึ่ง. เขตนี้แหละเรียกว่า สีมา ไม่ใช่แผ่นสีมาที่ติดเป็นเครื่องหมาย แผ่นสีมาที่ติดเป็นเครื่องหมายนั้นที่จริงติดเพื่อให้รู้ว่าเขตประชุมอยู่ภายในแผ่นสีมานั้น, แต่ความเป็นสีมานั้นไม่ใช่หมายถึงใบสีมานั้น แต่หมายความถึงเขต คือว่าสถานที่ภายในนั้นทั้งหมด. ข้อสี่ **กรรมวาจาสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยกรรมวาจา คือว่าต้องสวดกรรมวาจาได้ถูกต้อง, เช่นว่า ว่าอักขรวิธีถูกต้อง และมีการระบุว่า ใครเป็นผู้บวช ใครเป็นอุปัชฌาย์ แล้วระบุสงฆ์ซึ่งเป็นเจ้ากรรมหรือเจ้าของกรรม. และต้องมีการเสนอญัตติ คือคำเผดียงสงฆ์ แล้วก็มีการสวด. แสดงว่าสงฆ์รับเข้าหมู่ ที่เรียกว่า อนุสาวนาญัติจบ ๑ อนุสาวนา ๓ จบ โดยถูกต้อง ก็รวมเป็นสมบัติ ๔. แต่เมื่อแยกโดยพิสดารก็แยกกรรมวาจาสมบัติออกเป็น ๒ เป็นญัตติสมบัติ ถึงพร้อมด้วยญัตติหนึ่ง อนุสาวนาสมบัติ ถึงพร้อมด้วยอนุสาวนาหนึ่ง ก็เป็นสมบัติ ๕ ด้วยกัน. รวมความว่า การอุปสมบทจะต้องประกอบด้วยสมบัติทั้ง ๕ ประการนี้, และต้องปฏิบัติให้ติดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล. เพราะว่าผู้บวชนั้นเมื่อกล่าวโดยสมบัติดังกล่าวมานี้ ก็ต้องมีอุปัชฌาย์ ต้องมีสงฆ์ อุปัชฌาย์ และสงฆ์ก็ต้องบวชจากอุปัชฌาย์และสงฆ์โดยถูกต้อง สืบต่อกันขึ้นไปจนถึงพระพุทธเจ้า หรือจะนับลงมาก็แต่พระพุทธเจ้าจนถึงปัจจุบันนี้ไม่ขาดสาย. เพราะฉะนั้น *พุทธศาสนวงศ์ที่กล่าวมานี้โดยตรงจึงหมายถึงวงศ์ของการอุปสมบท ที่สืบต่อกันมาแต่ครั้งพระพุทธเจ้าโดยลำดับ.*

พระพุทธศาสนานั้นเดิมก็ตั้งมั่นและแผ่อยู่เฉพาะในประเทศอินเดีย และต่อมาก็แผ่ออกมาในต่างประเทศ และการแผ่ของพระพุทธศาสนานั้นที่จะนับว่าการแผ่มีหลักฐานก็ต้องหมายความว่าได้มีการอุปสมบทสืบมาถึงในประเทศถิ่นนั้น ๆ ด้วย. โดยตรงก็คือว่า ต้องมีภิกษุบริษัทขึ้นประจำอยู่ในถิ่นนั้น ๆ นั่นแหละจึงจะชื่อว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาถึง. คราวนี้สำหรับในประเทศไทยเรา,

ตามที่นักโบราณคดีได้กล่าวไว้โดยมาก ก็กล่าวไว้ว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามา ๔ ยุค แต่ว่าสำหรับในที่นี้จะขอกล่าวว่า แผ่เข้ามา ๕ ยุค. เพราะเหตุไรจึงได้กล่าวอย่างนั้น ก็จะได้แสดงต่อไป กล่าวคือ

ยุคที่ ๑ เป็นสายเถรวาท หรือสายหีนยาน สายกรุงปาฏลีบุตร คือเมื่อได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่กรุงปาฏลีบุตร มีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นหัวหน้า, มีพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นศาสนูปถัมภก อุปถัมภ์ในการทำสังคายนา. เมื่อเสร็จแล้วพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พร้อมด้วยพระเจ้าอโศก ก็ได้ส่งพระเถระออกไปประกาศพระศาสนาในนานาประเทศ. ที่นี้กล่าวว่า ได้ส่งพระเถระ ๒ รูป คงจะหมายถึงว่า เป็นหัวหน้า และจะต้องมีคณะมาด้วย มายังสุวรรณภูมิ, ประเทศถิ่นที่เรียกว่าสุวรรณภูมินี้ก็สันนิษฐานตรงกันโดยมากว่า อยู่ในถิ่นที่เรียกว่า แหลมอินโดจีนทั้งหมด กล่าวคือ รวมทั้งประเทศ มอญ พม่า ไทย เขมร รวมเรียกว่า เป็นถิ่นสุวรรณภูมิ. นี่เป็นการกล่าวรวม ๆ. แต่ว่าถิ่นสำคัญของสุวรรณภูมิจะอยู่ที่ใดในเวลานั้น ๆ ทางพม่าก็ว่าอยู่ทางโน้น ส่วนทางไทยเราก็ว่าอยู่ที่นครปฐม ด้วยอ้างเอาโบราณวัตถุ เช่นองค์พระเจดีย์ที่เป็นของเก่าและสิ่งที่ขุดได้ เช่นศิลาทำเป็นรูปธรรมจักร, อักษรที่จารึกพระธรรมก็เป็นอักษรอย่างเดียวกันกับที่พระเจ้าอโศกใช้จารึกในสมัยนั้น ยุคนี้สันนิษฐานกันว่า ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๕๐๐ ซึ่งไทยเราก็ยังไม่ได้อพยพมาอยู่ คงเป็นถิ่นของพวกเก่า.

ยุคที่ ๒ อาจริยวาท ฝ่ายมหายาน สายกรุงศรีวิชัย. มีเรื่องแสดงว่า ราว พ.ศ. ๑๓๐๐ กษัตริย์ซึ่งครองกรุงศรีวิชัยมีอานุภาพมาก แผ่อาณาเขตมาถึงแหลมมลายูตั้งแต่มณฑลสุราษฎร์ลงไปจนถึงมลฑลปัตตานี, ได้นำพระพุทธศาสนาลัทธิมหายานที่ชาวศรีวิชัยนับถือมาด้วย. ยังมีพุทธเจดีย์ตามอย่างลัทธินี้ เช่นพระธาตุเมืองไชยา พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชองค์เดิม เป็นต้นปรากฏอยู่.

ยุคที่ ๓ เถรวาทสายพุกาม พม่า คือ เมื่อพ.ศ. ๑๕๘๗, พระเจ้าอนุรุทธมหาราช มีอานุภาพมาก ปราบประเทศรามัญไว้ในอำนาจ แล้วแผ่อาณาเขตเข้ามาจนถึงประเทศลานนา คือมณฑลภาคพายัพบัดนี้ลงมาจนถึงเมืองลพบุรี และทวาราวดี. พระเจ้าอนุรุทธมหาราชได้เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท และได้นำพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนั้นมาเผยแพร่ด้วย จนเจริญแพร่หลายทางภาคเหนือคือมณฑลภาคพายัพเป็นส่วนมาก.

ยุคที่ ๔ เถรวาทสายลังกา ได้เข้ามาหลังจากสังคายนาครั้งที่ ๗ นับต่อจากในชมพูทวีป (แต่ว่านับเป็นครั้งที่ ๔ ในลังกา) สมัยพระเจ้าปรักกมพาหุครองราชย์. เมื่อพ.ศ. ๑๖๙๖ พระภิกษุในประเทศนี้เองได้ยินกิตติศัพท์เรื่องพระพุทธศาสนาในลังกา จึงออกไปบวชแปลงกลับมาตั้งลังกาวงศ์ขึ้นบ้าง, นิมนต์พระสงฆ์ลังกาวงศ์มาตั้งลังกาวงศ์ในประเทศนี้บ้าง, เมื่อรวมเข้าแล้วก็หลายคราวสำหรับในยุคที่ ๔ นี้ คือ :-

คราวที่ ๑ ได้มีพระสงฆ์ลังกาวงศ์มาตั้งคณะอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชก่อน แล้วก็ได้รับนิมนต์ให้เข้ามาในกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นราชธานีของไทยในสมัยแรกนั้น, เพราะมีปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๐ เศษ ว่า *"พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา"*.

คราวที่ ๒ มีกล่าวไว้ในตำนานโยนกว่า มีพระเถระรามัญชาวเมืองเมาะตะมะ ได้ไปอุปสมบทแต่เมืองลังกา แล้วกลับมาตั้งพระสงฆ์คณะลังกาวงศ์ในเมืองเมาะตะมะ, ในครั้งนั้นก็ได้มีพระชาวเมืองสุโขทัยทราบกิตติศัพท์ จึงได้ไปบวชแปลงในสำนักของท่าน แล้วก็กลับมาตั้งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์เมืองเมาะตะมะนั้นขึ้นในเมืองสุโขทัย และเมืองอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกัน. ในสมัยกรุงสุโขทัยนี้ก็ยังมีกล่าวว่า พระมหาธรรมราชา (ลิไท) พระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหง มีพระราชศรัทธาจะทรงผนวชเป็นพระภิกษุ, โปรดให้อาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชมาแต่ลังกาทวีป แล้วทรงผนวชคราวหนึ่งเมื่อพ.ศ. ๑๙๐๔. นี่เป็นข้อสังเกตอันหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ไทยองค์แรกที่ทรงผนวชในพระพุทธศาสนานั้น ซึ่งปรากฏในประวัติศาสตร์ก็คือ พระมหาธรรมราชา (ลิไท) ของกรุงสุโขทัย. ในประวัติยังกล่าวว่า เมื่อทรงผนวชนั้น ได้อาราธนาอุปัชฌาย์มาจากลังกาทวีป ทรงผนวชในพระสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์.

คราวที่ ๓ มาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็มีกล่าวไว้ในหนังสือตำนานโยนกเหมือนกันว่า มีพระชาวเชียงใหม่หลายรูป และยังได้ไปชวนพระเมืองเขมรออกไปเกาะลังกา ไปอุปสมบทบวชแปลงใหม่ในอุทกักเขปสีมา (สีมาน้ำ) ในแม่น้ำกัลยาณี แล้วก็กลับเข้ามาตั้งลังกาวงศ์ขึ้น.

คราวที่ ๔ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอีกเหมือนกัน เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจะทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งนับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ไทยองค์ที่ ๒ ที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ. เมื่อเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ก็ได้มีแสดงว่าไปนิมนต์คณะสงฆ์มาจากลังกาทวีปเหมือนกัน มาเป็นคณะสงฆ์ในการอุปสมบทเมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๘, เมื่อทรงผนวชแล้วก็ไปประทับอยู่ ณ วัดจุฬามณีข้างใต้เมืองพิษณุโลก.

ตามที่กล่าวมานี้ก็รวมเป็น ๔ ยุค ที่พุทธศาสนวงศ์ได้เข้ามาสู่ประเทศไทย โดยมากก็กล่าวกันไว้ ๔ ยุคเท่านี้. แต่ในที่นี้จะขอเพิ่มอีกยุคหนึ่ง คือ

ยุคที่ ๕ ได้แก่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในสมัยรัชกาลที่ ๓ และได้ทรงตั้งวงศ์ธรรมยุตขึ้นในรัชกาลนั้น. ในการตั้งวงศ์ธรรมยุตขึ้นนั้น ก็ด้วยทรงบวชแปลงใหม่ในคณะสงฆ์รามัญที่ได้รับบวชมาจากสีมากัลยาณี ใกล้กรุงหงสาวดีในประเทศพม่า. ในเวลานั้นเป็นประเทศรามัญ แล้วก็ได้ประดิษฐานวงศ์ธรรมยุตขึ้นต่อมา นี่เป็นยุคที่ ๕.

คราวนี้ปัญหาว่า ทำไมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าจึงต้องไปทรงบวชแปลงในพระสงฆ์รามัญคณะสีมากัลยาณีนั้น, ก็เพราะการพระศาสนาในสมัยนั้นย่อหย่อนและสับสน. เพราะเหตุที่เนื่องมาจากบ้านเมืองเป็นจลาจลตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า. พม่าได้ทำลายล้างให้เสียหายมากดังที่ปรากฏอยู่ในประวัติแล้ว. คราวนี้พระมหากษัตริย์เมื่อทรงกอบกู้ประเทศชาติขึ้นแล้ว ก็มีพระราชภาระในอันที่จะทะนุบำรุงบ้านเมืองให้ดีขึ้นก่อน. ส่วนทางคณะสงฆ์นั้นก็ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงมาโดยลำดับ. ตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ ก็ปรากฏว่า, ได้ให้มีการทำสังคายนา คือว่ารวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกที่กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ แล้วก็มาจัดการชำระ แล้วก็จารลงใบลานกันใหม่ ซึ่งเรียกว่า สังคายนา. อย่างที่พม่าเมื่อได้เอกราชมาก็ทำสังคายนากันเมื่อเร็ว ๆ นี้. ของเรานั้นได้มานานก็ทำมานานแล้ว

ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มาถึงบัดนี้. ก็ไม่จำเป็นเหมือนอย่างพม่า. แต่ว่าในการกระทำนั้นก็กระทำในด้านชำระสะสางตำรับตำราเป็นส่วนมาก. ส่วนในการปฏิบัติของคณะสงฆ์นั้น ยังไม่อาจจะแก้ไขให้ดีขึ้นได้ตามสมควร. ประกอบด้วยสิ่งทั้งหลายที่ย่อหย่อนลงไปแล้ว การที่จะฟื้นให้ดีนั้นเป็นการยากนี่ประการหนึ่ง. ข้อสำคัญก็คือว่า อย่างวงศ์อุปสมบทซึ่งจะต้องประกอบด้วยสมบัติ ๔ หรือ ๕ ดังกล่าวมานั้น, ถ้าขาดตอนกันไปเสีย การที่จะมาต่อกันเข้าใหม่นั้นก็จำที่จะต้องไปหาวงศ์ที่เห็นว่าบริสุทธิ์มาใหม่. แต่ว่าสำหรับในประเทศไทยเรานั้นการจะปฏิบัติอะไรรุนแรงก็เป็นสิ่งที่ไม่นิยมจะทำ. ประกอบด้วยคนก็มีศรัทธาในพระอยู่, การที่จะปฏิบัติต่อพระรุนแรงอย่างพม่ารามัญ ก็เป็นสิ่งที่คนไทยไม่ทำ. คือว่า จะให้สึกแล้วก็แปลงกันเป็นการใหญ่ อย่างนี้ก็เป็นสิ่งที่คนไทยเราไม่ทำ. เพราะฉะนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงผนวช ได้ทรงพิจารณาเห็นความประพฤติของพระในสมัยนั้นแล้วก็มาพิจารณาถึงวิธีปฏิบัติในอุปสมบทกรรม อันเกี่ยวด้วยสมบัติดังกล่าวมานั้น, ก็เป็นที่น่ารังเกียจสงสัย, และทั้งยังแถมมีความเชื่อในคติศาสนอันตรธาน คือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาประกอบอยู่อีกด้วย. คือว่าที่นับถือว่า เมื่อพระพุทธศาสนาล่วงแล้วได้เท่านั้นปี สิ่งนั้นก็จะเสื่อมไปโดยลำดับ. จนถึงในสมัยบัดนั้นก็แปลว่า ถึงคราวเสื่อมที่จะแก้ให้ดีขึ้นอีกไม่ได้. ฉะนั้นความคิดที่จะมารื้อฟื้นให้ดีขึ้นก็ไม่เกิด เพราะฉะนั้นจึงได้ทรงสังเวชพระทัย ก็ตั้งพระราชหฤทัยว่าถ้าไม่ได้ทรงพบสมณวงศ์ คือวงศ์ของผู้บวชที่สืบกันมาแต่พระสุคตทศพล ก็จะลาผนวชออกไปเป็นคฤหัสถ์และรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ตามเรื่องของคฤหัสถ์. แต่ก็ให้ได้ทรงพบพระเถระรามัญที่ชื่อว่า พุทธวังสะในภาษามคธ และชื่อตัวว่า ทราย, ซึ่งเวลานั้นมาอยู่ที่วัดบวรมงคล มาแสดงศาสนวงศ์และพระธรรมวินัยให้ทรงสดับว่า ได้บวชสืบเนื่องมาแต่เดิม. ทำให้ทรงเลื่อมใส, จึงได้ทรงอุปสมบทบวชแปลงใหม่ในพระเถระรามัญรูปนั้น แต่ก็ไม่ได้ทรงบวชแปลงใหม่ที่เรียกว่า ทำทัฬหิกรรมเพียงครั้งเดียว. ผู้ใหญ่เล่าว่า ได้ทรงทำถึง ๖-๗ ครั้ง. ว่าถึงว่าการอุปสมบทในหมู่สงฆ์ครั้งสุดท้ายก็คือ ได้ทรงหาคณะสงฆ์ที่อุปสมบทมาจากสีมากัลยาณี ในประเทศพม่า ใกล้กรุงหงสาวดีมา ๑๘ รูป. แล้วก็ทรงทำทัฬหิกรรมอุปสมบทใหม่อีกครั้งหนึ่ง. และในครั้งสุดท้ายได้ไปทรงทำอุทิศบรรพชาที่พระปฐมเจดีย์ เพราะได้ทรงพิจารณาเห็นว่า พระพุทธศาสนาได้ล่วงมานาน. การที่เชื่อว่าสมณวงศ์สืบมาโดยถูกต้องนั้น ก็โดยอาศัยหลักเท่าที่จะสืบได้ และเท่าที่รู้อาจจะบกพร่องเสียประการใดประการหนึ่งก็ได้. ในครั้งพุทธกาลก็ปรากฏว่า มีพระสาวกบางรูปในทีแรกได้ทราบว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก มีความเลื่อมใสก็บวชตนเองอุทิศพระพุทธเจ้าก่อน ดังเช่น ปุกกุสาติกุลบุตร หรือดังเช่นพระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาดเองก่อนแต่จะได้รับประทานพระพุทธานุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุณี. เพราะฉะนั้น จึงได้เสด็จไปที่พระปฐมเจดีย์แล้วก็ทรงอธิษฐาน กระทำอุทิศบรรพชาว่าบวชอุทิศเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. นี่เป็นครั้งที่สุดและเมื่อได้ทรงบวชแปลงในพระสงฆ์สายสีมากัลยาณีนี้ขึ้นแล้ว ก็ไม่ได้เพียงแต่ทรงบวชเท่านั้น, แต่ว่าได้ทรงประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยให้ถูกต้องบริบูรณ์ด้วย และก็ได้มีผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในแบบปฏิบัติของพระองค์ก็มาอุปสมบทในคณะสงฆ์สายสีมากัลยาณีนี้มากขึ้นโดยลำดับ. สำหรับในสมัยเดิมที่เป็นศิษย์หลวงเดิม ก็เช่นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริ) วัดโสมนัสวิหาร เป็นต้นมา. ซึ่งเมื่อรวมทั้งหมดทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ด้วย พระเถระในสมัยต้นนั้นก็มี ๑๓ รูป (ซึ่งเมื่อก่อนกรรมการมหามกุฏฯ มีจำนวน ๑๓ รูป เพราะถือตามเกณฑ์นี้) และก็ได้มีขยายมากออกไปโดยลำดับก็เกิดเป็นคณะธรรมยุตขึ้น.

คราวนี้ก็มีปัญหาว่า สายสีมากัลยาณีนั้น มีหลักฐานมาอย่างไร จึงได้ทรงเลื่อมใส. เรื่องนี้มีประวัติโดยย่อว่า เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์มหาปิฏกธร ได้เป็นเจ้าแผ่นดินหงสาขึ้นในสมัยเดียวกันกับพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยา ก็ได้ทรงเกิดรังเกียจขึ้นในคณะสงฆ์มอญ คล้าย ๆ กับที่เล่ามานั้น โดยได้ทรงสอบดูวิธีอุปสมบทว่า ถูกต้องเป็นสมบัติทุกประการหรือไม่. ก็ปรากฏว่า, วัตถุสมบัตินั้นก็ได้ กรรมวาจาสมบัตินั้นก็ได้ แต่ว่าปริสสมบัติ คือว่าสงฆ์ที่มาเข้าหมู่ และสีมาสมบัติการสมมุติสีมานั้น เป็นที่น่ารังเกียจ. แล้วก็เป็นประชุมสงฆ์หารือกันดู โดยยกวินัยขึ้นมากล่าวกัน. พระสงฆ์มอญเองก็รับรองว่าน่ารังเกียจ. เพราะฉะนั้น จึงได้ตกลงขอให้จัดพระสงฆ์มอญหมู่หนึ่งไปอุปสมบทมาจากลังกาทวีป ซึ่งมีกิตติศัพท์ว่า พระเจ้ากรุงลังกาในเวลานั้นได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนามาเป็นอันดี เป็นที่นับถือของประเทศใกล้เคียง. พระสงฆ์รามัญหมู่นั้นก็ไปลังกา, สึกแล้วก็บวชแปลงใหม่ในคณะสงฆ์ลังกา ที่เรียกว่าเป็นสายมหาวิหาร. บวชแปลงกันในแม่น้ำกัลยาณี. เมื่อบวชแปลงแล้วก็กลับมา. พระเจ้าธรรมเจดีย์ก็เลือกที่ที่ใกล้กับกรุงหงสาวดีในบัดนี้ ทางทิศตะวันตกของพระมุเตาที่เรียกในที่โน้นว่า โมะโธะ (แต่ว่าไทยเรามาเรียก มุเตา). เป็นเจดีย์ใหญ่ขนาดเดียวกับพระเจดีย์ชเวดากองในร่างกุ้ง. แล้วให้พระสงฆ์หมู่ที่ไปบวชแปลงมานั้นผูกสีมาขึ้น ตั้งชื่อว่า สีมากัลยาณี. คราวนี้เมื่อผูกสีมาขึ้นแล้ว ก็ออกพระราชกฤษฎีกาประกาศว่าถ้าพระสงฆ์มอญประสงค์จะบวชแปลงใหม่ ก็ให้ทำได้, จึงมีพระสงฆ์มอญมาสึกแล้วก็บวชแปลงในสีมากัลยาณีนั้นมากมาย. ในการนี้ได้โปรดให้สืบหาพระเถระที่ได้ไปบวชแปลงมาก่อนแล้วรูปหนึ่ง ซึ่งมีพรรษาเป็นอุปัชฌาย์ได้ ชื่อสุวรรณโสภณ มาเป็นอุปัชฌาย์, เริ่มเมื่อพ.ศ. ๒๐๑๙ บวชแปลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๑๙ ถึง พ.ศ. ๒๐๒๒ จึงสำเร็จทั่วกัน, ในศิลาจารึกจดไว้ว่าเป็นจำนวนถึง ๑๕,๖๖๖ รูป. พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระราชทานอุปถัมภ์ในการนั้นทั้งหมด, จะเรียกว่าสึกแล้วมาบวชกันทั่วประเทศก็ได้. ในพม่าก่อนแต่นี้ก็มีเหตุการณ์เช่นนี้ คือว่าพระเจ้าแผ่นดินพม่าก็บังคับให้พระพม่าสึกแล้วก็มาบวชแปลงกันใหม่ยกใหญ่. พระเจ้าธรรมเจดีย์ประสงค์ทำเช่นนี้ก็เพื่อจะให้เป็นนิกายเดียวกัน แต่ก็ไม่สำเร็จ. ต่อมาไม่นานก็แตกกันไปอีกหลายนิกายมากมาย. เพราะฉะนั้นมาถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เมื่อทรงรับเอาวงศ์อุปสมบทสายสีมากัลยาณีนี้เข้ามาแล้ว จึงไม่ทรงปฏิบัติอย่างพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นหรือตามพระเจ้าแผ่นดินพม่าแต่ก่อน แต่ว่าได้ทรงปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างชักจูงผู้ที่เลื่อมใสเข้ามาโดยลำดับ ต่อมาเมื่อถึงสมัยพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรับมหาสมณุตตมาภิเษกเป็นสกลมหาสังฆปรินายก, ก็ทรงจัดการศึกษา ให้การศึกษาแก่คณะสงฆ์โดยทั่วถึง คือว่าให้เรียนให้รู้พระธรรมวินัยขึ้น, และเมื่อเป็นเช่นนี้ การพระศาสนาจึงได้ดีขึ้นมาโดยลำดับ จนถึงอย่างในบัดนี้. ทางฝ่ายคณะสงฆ์มหานิกาย ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมตามตำรับตำราหรือตามระเบียบที่ได้

ทรงวางไว้ จึงได้แก้ไขความประพฤติให้ดีขึ้นมาได้โดยลำดับจนถึงในบัดนี้ นับว่าดีกว่าแต่ก่อนขึ้นเป็นอันมาก, เป็นวิธีแก้โดยวิธีให้การศึกษา และด้วยวิธีจัดการปกครองคณะสงฆ์เข้าช่วย. ทั้งนี้ด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส คณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ก็ยังรับทำตาม.

ตามที่เล่านี้ เป็นอันแก้ปรัปปวาท คือว่าข้อกล่าวหาว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงตั้งธรรมยุตขึ้นเอง. ธรรมยุตนี้ไม่ใช่เป็นพระของพระพุทธเจ้า หรือพระในพระพุทธศาสนา. ข้อที่กล่าวนี้ก็เป็นข้อที่กล่าวหาของผู้ที่มุ่งจะหา. แต่ว่าเมื่อมาศึกษาดูในประวัติจะทราบว่า ท่านตั้งด้วยเหตุผลและด้วยหลักฐาน เพราะฉะนั้นจึงได้จัดเข้าว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาในประเทศไทยเป็นยุคที่ ๕, คือยุคที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงรับเอาสมณวงศ์สายสีมากัลยาณีของมอญเข้ามา ซึ่งมอญก็รับมาจากลังกา และถ้าหากว่าปล่อยไว้จนบัดนี้ก็จะไปหาสายลังกาวงศ์ หรือสายมหาวิหารไม่ได้อีกแล้ว. เพราะต่อจากที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ส่งพระมอญไปบวชแปลงมาตั้งคณะสีมา-กัลยาณีขึ้นนั้น ลังกาก็ประสบกับเหตุร้าย, ถูกพวกโปรตุเกสย่ำยีจนถึงสายสมณวงศ์สิ้นสูญจนต้องมาขอคณะสงฆ์ไทยไปตั้งขึ้นใหม่ เมื่อสมัยพระเจ้าบรมโกศ กรุงศรีอยุธยา ตั้งชื่อว่า เป็นสยามวงศ์ หรือว่าอุบาลีวงศ์ และมียั่งยืนมาจนบัดนี้. เราพบว่าสายเดิมสิ้นสูญ เพราะถูกข้าศึกศัตรูเบียดเบียนแล้วก็เกิดจลาจลภายใน. เพราะฉะนั้น สายเดิมคือสายมหาวิหารจึงมาเหลืออยู่ที่ประเทศไทย คือในคณะธรรมยุติกนิกายในบัดนี้ และสายเดิมคือสายมหาวิหาร สายลังกาวงศ์นี้เองที่พระเจ้าลิไทเมื่อจะทรงผนวชก็ไปอาราธนาเข้ามาในสมัยสุโขทัย. เมื่อพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจะทรงผนวช ก็ไปอาราธนาเข้ามา. นี่ก็เป็นอันว่า สายธรรมยุตที่ตั้งอยู่นี้เอง คือสายลังกาวงศ์ หรือสายมหาวิหาร ซึ่งยังเหลืออยู่ในบัดนี้. ส่วนในรามัญเองนั้น ก็สับสนเต็มทีแล้ว เพราะได้เสียเอกราชไปเป็นเวลานาน, และรามัญเองก็ไม่มีประเทศ เพราะรวมอยู่ในสหภาพพม่า. พระพม่าเองนั้นไม่ใช่เป็นผู้ที่หนักในวินัย, แต่พระรามัญนั้นหนักในวินัย แต่ก็ไม่มีกำลังของตัวเองที่จะรักษาไว้ แต่ก็ได้มาสืบตั้งอยู่ที่ประเทศไทยและไทยยังรักษาไว้จนบัดนี้. นี่จึงเป็นข้อที่ควรยินดีในด้านความบริสุทธิ์เท่าที่จะสืบได้ของประวัติพุทธศาสนวงศ์ของเรา, และเป็นที่น่าสังเกตว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยมา ได้ทรงผนวชในสมณวงศ์สายเดียวกันทั้งหมดคือ สุโขทัยองค์หนึ่ง คือพระเจ้าลิไท, กรุงศรีอยุธยาองค์หนึ่ง คือ พระบรมไตรโลกนาถ, ในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีไม่นับเพราะว่าท่านทรงผนวชหน่อยหนึ่ง เมื่อจะสิ้นรัชกาล, มาถึงรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงผนวชในคณะธรรมยุต, รัชกาลที่ ๙ ก็ทรงผนวชในคณะธรรมยุต นับว่าเป็นสายลังกาวงศ์ หรือสายมหาวิหารสายเดียวกันทั้งนั้น.

อันนี้แหละ จึงเป็นข้อที่เราควรยินดีในสายสมณวงศ์ที่นับว่ามีเหตุผลและหลักฐานในทางประวัติศาสตร์และควรช่วยกันรักษาไว้. เพราะว่าสำหรับในประเทศเรานี้ เมื่อว่าถึงธรรมยุตก็มีผู้นิยมบวชกันมาก. สำหรับผู้ที่ได้รับการศึกษามาดี ประสงค์จะอบรม ก็เพราะอะไร ก็เพราะว่ามีเกียรติ ชื่อเสียงในทางว่า เป็นสำนักที่ดี, เช่นนี้จึงได้คนดีเข้ามา เมื่อมีคนดีเข้ามาสืบต่อกันตลอดไปก็แสดงว่าเจริญ จึงควรรักษาความดีนี่ไว้ให้ตลอดไป.

พ้นจากความเป็นศพ

แสดงโดย

พระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๐๐

ณ บัดนี้ จะได้เริ่มอบรมกัมมัฏฐานตามลำดับแห่งวันธรรมสวนะที่เวียนมาถึง. ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ จะพูดธรรมะพอเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติในเบื้องต้นบ้างเล็กน้อย. เราจะสังเกตว่ากัมมัฏฐานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ปฏิบัตินั้น สอนเป็นระยะ ๆ กัน. ในเบื้องต้นทรงสอนให้ผู้ปฏิบัติทำสติสัมปชัญญะความเพียรให้มีขึ้น. ครั้นแล้วจึงหัดให้พิจารณาดูที่ใกล้ ๆ ที่เห็นได้ง่าย คือ ที่ร่างกายเรานี่เอง, ให้พิจารณาเป็นอาการ ๓๑ หรือ ๓๒ บ้าง, ให้เห็นปฏิกูลหรือแยกธาตุ ๔ บ้าง. ส่วนวันนี้ทรงสอนให้พิจารณาร่างกายเราโดยเปรียบกับทรากศพ, ให้พิจารณาเห็นแจ้งรู้จริง.

ตามธรรมดาเรามักเพลิดเพลินเมาในชีวิตยังไม่ระลึกถึงความตายเลย, แต่ความตายนั้นจะมีแก่เราแน่นอน แต่จะเมื่อไรไม่รู้, อาจมีในวันนี้ เดี๋ยวนี้ก็ได้. เมื่อความตายมาเฉพาะหน้า เราจะขอผลัดขอรอทุเลาเพื่อสั่งการงาน หรือทำกิจบางอย่างไม่ได้เลย. พิจารณาความตายอันมีแก่ชีวิตเราให้เห็นว่า ความตายนี้เป็นของแน่นอน แต่เวลาตายไม่แน่นอน. ที่ว่าเวลาตายไม่แน่นอนนั้นสำหรับเราเพราะเราไม่ทราบว่าจะมีเมื่อไร, แต่เวลาของความตายเป็นของแน่นอน. ฉะนั้น เราเข้ามาอยู่กับร่างกายก็เข้ามาอยู่กับสิ่งที่ไม่แน่นอน, ไม่รู้จะพรากเมื่อไร จึงประมาทไม่ได้. พระสัมมาสัมพุทธเจ้ารับสั่งถามพระอานนท์ว่า "อานนท์เจริญมรณสติ วันละกี่ครั้ง", ทูลตอบว่า "๗ ครั้ง". พระองค์รับสั่งว่า "ยังประมาทนัก ตถาคตเจริญทุกชั่วลมหายใจ". จึงเห็นได้ว่าผู้มีญาณสูงขึ้น เช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, พระองค์ทรงระลึกถึงความตาย อันเป็นความไม่ประมาทเสมอ. อันนี้เพื่อไม่ประมาท จะได้รู้ว่า

เมื่อตายแล้วมีอะไรตามไป. ทรัพย์สมบัติที่มีไว้ ก็เป็นเหมือนของเล่นชั่วครู่ชั่วคราว ตายแล้วไม่มีอะไรติดไปด้วย. วกไปดูร่างกายเมื่อลมหายใจหมด มีอาการเปลี่ยนเกิดให้แข็งแล้วขึ้นอืด มีอาการต่าง ๆ น้ำเหลืองไหลเฟอะ. ถ้าเราเองพิจารณาเห็นก็จะเห็นปฏิกูลน่าเกลียดโสโครก.

เมื่อพิจารณาดังนี้, ก็จะเห็นว่าทุกวันนี้เราอยู่กับศพ ไปกับศพ กินนอนกับศพนั่นเอง. เป็นไปด้วยศพทั้งนั้น ต่างแต่ว่าเป็นศพที่ยังมีชีวิต. เมื่อเห็นร่างกายปฏิกูลน่าเกลียดจะบรรเทาสุภสัญญาความเห็นร่างกายว่าสวยงามเสียได้. เมื่อจิตเข้ามาพิจารณาดูเห็นร่างกายเป็นศพเป็นผีเช่นนี้แล้ว, จิตจึงบังเกิดความเบื่อหน่ายในร่างกายนั้น, สะอิดสะเอียนขยะแขยงหันออกจากร่างกาย, กิริยาที่จิตออกเรียกว่า จิตเข้าสู่ธรรม, หาธรรม, จิตถึงธรรม. เมื่อถึงธรรมแล้วจิตจะพ้นจากโลก คือ ร่างกายไปได้. ตามธรรมดาจิตเรามักมี อภิชฌาความยินดี โทมนัสความยินร้าย โลเก ในโลกคือร่างกายนี้, เห็นร่างกายนี้ว่าเป็น “เอตํ มม” นั่นเป็นของเรา, “เอโสหมสฺมิ” นั่นเป็นเรา, “เอโส เม อตฺตา” นั้นเป็นอัตตาตัวตนของเรา. นี่เป็นพื้นที่เคยถือกันมา. ฉะนั้น ใครจะมาแตะต้องล่วงเกินร่างกายนี้ไม่ได้, ถือมาก. แต่ครั้นถึงคราวอวสานแล้ว เป็นศพทั่วกันหมด ไม่มีอะไรเลย, เป็นเหยื่อของปาณกชาติต่าง ๆ. เมื่อมากำหนดพิจารณาอยู่อย่างนี้, ผู้พิจารณานั้นต้องทำความสำคัญในใจ คือ เพ่ง ด้วยใจที่แรงให้เห็นร่างกายเป็นศพเป็นผีขึ้นอืด, บางทีศพจะลอยเป็นภาพมาให้เห็น, หลับตาลืมตาก็เห็นยืน ฯลฯ ก็เห็นเรื่อยไป. ถ้าผู้ปฏิบัติได้ประสบอย่างนี้ก็อย่าตกใจเลย, อย่าเข้าใจว่าผีหลอก. พึงเข้าใจว่ากัมมัฏฐานเข้าระดับแล้ว นั่นเรียกว่า “อุคฺคหนิมิตฺต” นิมิตติดตา. มองศพพิจารณาดูศพ ๆ ก็จะลอยขึ้นมาให้แลเห็นที่หน้า, เป็นแต่ร่างโครงกระดูกบ้าง. ถ้าเรามีสติไม่กลัวก็รู้ว่า นี่เกิดเพราะเราเพ่ง. เราเพ่งอะไร ภโว ก็ปรากฏขึ้นมา. เมื่อปรากฏขึ้นมาก็พิจารณาง่าย มองดูผีเห็นผี ก็เห็นได้ง่าย. เมื่อพิจารณาเช่นนั้นแล้วนึกขยายให้ใหญ่ให้เล็ก ให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้. เมื่อมองดูเห็นอย่างนี้ อย่าได้ตกใจสะดุ้ง กลัว เสียสติ, ให้ดูอยู่แล้วน้อมเข้ามาที่เราว่า ผีที่เข้ามามีอาการน่าเกลียด น่ากลัวฉันใด, ร่างกายเราก็เป็นผีเหมือนกัน. ผีอยู่กับเราเราไม่กลัว ผีโน้นเรากลัว คือ โมหะนั่นเอง, จงนำออกจากจิตอย่าให้ติดภายใน อย่าให้โมหะบังปัญญาจักษุได้.

เมื่อพิจารณาเห็นร่างกายแล้ว, เกิดสะดุ้งกลัวก็ไม่ชอบแก่การปฏิบัติในกัมมัฏฐานเหมือนกัน. เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าจะให้เกิดผลดีก็ต้องปล่อย ต้องวาง ทำความรู้สึกว่าบัดนี้เราเห็นชัดแล้ว. ร่างกายกับเราไม่ใช่อันเดียวกัน. กายเป็นผีชัด ๆ แต่เราไม่ใช่ ร่างกายเราก็ไม่ใช่ผี ร่างกายเป็นศพ. เราไม่ใช่ร่างกาย เราก็พ้นจากความเป็นศพ. เมื่อเราเข้ามาอยู่กับร่างกาย คือ เข้าอยู่กับศพกับผี ถ้าเราปล่อยวางร่างกายเสียได้ ก็จะพ้นจากศพจากผี ไม่ต้องเกิด ฯลฯ อีก. อาการของร่างกายที่เคยมีอย่างไรทุกอย่างหมด. เมื่อเราออกจากร่างกายได้แล้ว อาการเหล่านั้นก็ไม่เข้าครอบงำ, จิตก็หลุดจากอาการเหล่านั้น พ้นยึดถือ พ้นจากความเป็นผีเป็นศพด้วยประการฉะนี้.

ให้ผู้ปฏิบัติพิจารณา หมั่นคำนึง และน้อมซึ่งภาวนาเช่นนั้นเข้ามาสู่ตัว. เราจะต้องเป็นเช่นนั้นไม่ล่วงพ้นไปได้. จะถึงเมื่อไรไม่รู้ แล้วไม่ประมาทรีบชำระจิต ปฏิบัติในทางที่ถูกที่ชอบ, ชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนของพระบรมศาสดา. ข้อสำคัญให้ผู้ปฏิบัติถอนความยินดียินร้ายที่เข้าติดในโลก คือ ร่างกายนี้เสีย,

ถอนอัตตาตัวตน ที่เข้าไปตั้งยึดถือว่านั่นเป็นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นอัตตาตัวตนของเรา, ให้เห็นตามความเป็นจริงว่า "เนตํมม" นั่นไม่ใช่ของเรา "เนโสหมสฺมิ" นั่นไม่ใช่เรา "น เอโส เม อตฺตา" นั่นไม่ใช่อัตตาตัวตนของเรา, ถอนอัตตานุทิฏฐิให้ได้ดังนี้.

เมื่อผู้ปฏิบัติมาทำความรู้สึกอยู่กับรู้ด้วยปล่อยวางเสีย, อัตตาตัวตนที่เข้าไปตั้งอยู่ในรูปกายนั้นก็ย่อมละลายหายไป. เมื่ออัตตาตัวตนละลายหายไป ทุกข์ภายในก็ตกหมด, กล่าวเฉพาะโสกะ ฯลฯ ซึ่งเป็นไฟนรกขุมหนึ่ง ๆ สุมอยู่ในอกก็ดับจากจิตไป. จิตก็ปลอดโปร่งจากไฟนรกเหล่านี้, เป็นจิตชุ่มชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส เบิกบาน. ในทางจิตก็หมดภัยที่จะมารังควานรบกวน. ส่วนภัยทางโลก คือร่างกายก็เป็นไปตามสภาพของมัน เพราะว่าร่างกายนี้เป็นสังขารเกิดขึ้นเพราะกรรมเก่าตกแต่งให้มีขึ้น. เมื่อเกิดแล้วจะเป็นอยู่ได้เพียงใดก็สุดแล้วแต่กรรมเก่า ๆ ตามเลี้ยง, เหมือนดวงประทีปที่โพลงได้นานเพราะน้ำมันในดวงประทีป ถ้าน้ำมันมากก็โพลงได้นาน, ถ้าน้อยก็โพลงได้น้อย. ร่างกายของเราก็เช่นเดียวกันเหมือนดวงประทีปนั่นแหละ จะดีชั่วอยู่นานไม่นานเพราะกรรมเก่าเลี้ยงดูอยู่และกรรมเก่าได้ส่งผลมาแล้ว. มาให้เกิดเป็นชายก็เป็นชาย, เกิดเป็นหญิงก็เป็นหญิง แก้ไม่ได้. ส่วนจะให้ได้ผลดีในปัจจุบันอย่างไรต้องอาศัยอุปถัมภกกรรม หรืออุปฆาตกกรรม หรืออุปปีฬกกรรม และอุปถัมภกกรรม เหมือนพายเรือตามน้ำ. ถ้ากรรมเก่าทำไว้ไม่ดีใหม่ดี เหมือนพายเรือทวนน้ำพอไปได้เรียกว่า ชนกกรรม หรืออุปปีฬกกรรม พยายามต่อไปต้องอาศัยกรรมดั่งนี้. แต่ถึงอย่างไรก็ตามผลที่สุดเหมือนกันหมด คือ กายต้องแก่เจ็บตาย, เป็น "โรคนิทฺ" เป็นรังของโรค, "ปภงฺคุณํ" เป็นที่เปื่อยเน่าผุพัง. เมื่อเรายึดในร่างกาย เราก็อยู่กับศพเปื่อยเน่า, ไปอยู่กับร่างกายที่เป็นผีก็เป็นผี, ไปอยู่กับร่างกายที่เป็นศพก็เป็นศพ เราก็ไม่พ้นเป็นผีเป็นศพไปได้. แต่ถ้าเราเป็นผู้รู้ปล่อยวางร่างกายเสียได้, หัดแยกแบ่งออกเป็นคนละส่วน, พยายามหัดแบ่งแยก ชื่อว่าดำเนินในมรรค. ถึงอย่างไรก็ยังอยู่ในการปฏิบัติ ถ้าแยกได้ นิโรธก็แจ้งแก่ผู้นั้น, แยกวางได้ วิมุตติก็โผล่ขึ้นมาเกิดแก่ผู้นั้น ผู้นั้นก็พ้นจากการเป็นผีเป็นศพ. ร่างกายเกิดผู้นั้นไม่ได้เกิดด้วย. พ้นดั่งนี้ ถ้าปฏิบัติได้ ผลแห่งกัมมัฏฐานก็ปรากฏขึ้น. เราตั้งแต่อ้อนแต่ออกมาเคยยึดถือจนชินเคยตัวแล้ว, ไม่เคยพิจารณาปล่อยวางเลย, ครั้นพิจารณาดังนี้เข้าแล้วก็พิจารณายาก, พิจารณาไม่ใคร่เห็น เป็นการทวนกระแส แต่ให้หมั่นพิจารณาเถิด, ให้ถือเอาว่าหมั่นพิจารณาดีกว่าไม่ทำ ทำจนปรากฏบ่อยก็เกิดอานิสงส์มากมายดังนี้.

เมื่อได้อธิบายธรรมพอเป็นแนวทางให้ทราบโดยควรแล้ว, แต่นี้จะเริ่มให้สวดในเอกายนมรรคสัมมาสติ, ให้พิจารณาร่างกายเป็นทรากศพและปกิณณกคาถาเป็นลำดับไป. ขอให้เราทุกคนจงอธิษฐานจิตว่า บัดนี้ถึงวาระที่เราจะเข้าเฝ้าซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, เรียนพระกัมมัฏฐานจากพระโอษฐ์, และพระองค์จะทรงแสดงพระกัมมัฏฐานโปรดแก่พวกเราโดยตรง. เราจงน้อมจิตรับพระพุทโธวาทมาพิจารณาในภายใน, ให้รู้แจ้งเห็นจริง, ให้เห็นซึ่งร่างกายนี้เป็นทรากศพ, เป็นผีแล้วปล่อยซึ่งร่างกายนั้น เมื่อปล่อยร่างกายนั้นได้จักเข้าถึงธรรม ได้ชื่อว่าได้เฝ้าพระบรมศาสดาโดยพุทธวจนะแสดงว่า *"จักประโยชน์อันใดที่มานั่งแลดูกายที่เป็นของเปื่อยเน่าผุพังนี้, ผู้ใดเห็นธรรมชื่อว่าเห็นเราผู้ตถาคตผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม"* ดังพระจะสวดต่อไป ณ กาลบัดนี้.

อภิชาตบุตรกถา

แสดงโดย

พระโสภณคณาภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร

ในการบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร

ดร.ชัย มุกตพันธุ์

ณ ศาลาเจนชัย วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๓๐

เวลา ๑๙.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

โย โหติ พฺยตฺโต จ วิสารโท จ โหติ

พหุสฺสุโต ธมฺมธโร จ โหติ

ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารี

ส ตาทิโส วุจฺจติ สงฺฆโสภโณติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาศาสนธรรม, ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องอนุโมทนาในกุศลจริยาทักษิณานุปทานกิจ, ซึ่งครอบครัวของอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ พร้อมด้วยญาติสนิทมิตรสหาย ได้ปรารภถึงการทำกาลกิริยาของอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ที่มาบรรจบครบรอบ ๕๐ วัน อันเรียกว่า ปัญญาสมวาร จึงได้พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศล เพื่ออุทิศผลอันเกิดจากกัลยาณกรรมส่วนนี้ เป็นบุพพเปตพลีแด่ท่านอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ตามประเพณีนิยม.

การบำเพ็ญกุศลส่วนนี้ เป็นไปตามหลักที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ เพราะหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าจะทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นประการสำคัญ. การใดก็ตามเมื่อทำไปแล้วไม่เกิดประโยชน์ จะทรงสั่งสอนให้งดเว้นไม่กระทำ. ในกรณีของความตายที่เกิดขึ้นแก่ปิยชน คือคนอันเป็นที่รักของตนก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน. มีการกระทำเป็นอันมาก ที่ทำไปแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไร เช่น เมื่อปิยชนของตนต้องตายจากไป, การร้องไห้เสียใจ เพราะการพลัดพรากจากไปของคนอันเป็นที่รัก ที่มีคนเป็นจำนวนมากนิยมกระทำกัน, พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้กระทำ เพราะทำไปแล้วก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่ใคร มิหนำซ้ำยังเกิดโทษแก่ผู้กระทำอย่างน้อยถึง ๔ ประการ คือ :-

๑. ญาติมิตรที่ตายจากไป ไม่รับรู้ถึงการร้องไห้เสียใจของญาติที่ยังมีชีวิตอยู่.
๒. สุขภาพกายจิตของผู้ร้องไห้เพราะเหตุนี้ย่อมทรุดโทรมลงไป.
๓. ญาติมิตรทั้งหลายจะพลอยไม่สบายใจตามไปด้วย เพราะมีทั้งญาติที่ตาย และญาติที่เศร้าโศก
๔. คนที่เป็นศัตรูจะมีความชื่นชมยินดี ที่เห็นความพิบัติซ้ำซ้อนของเขา.

ในขณะเดียวกันทรงสอนหลักปฏิบัติ ที่ทำไปแล้วเกิดประโยชน์แก่บุคคลทุกฝ่าย ทรงใช้คำว่า **บุพพเปตพลี** หรือ **ทักษิณานุปทาน** คือ การตามเพิ่มให้ส่วนแห่งบุญแก่ปิยชนคนอันเป็นที่รักของตนที่ได้จากไป, โดยทรงแสดงผลหรืออานิสงส์ของทักษิณานุปทานไว้ว่า

- เป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรม คือธรรมที่ญาติจะต้องปฏิบัติต่อญาติของตนที่จากไป ตามหลักที่ทรงแสดงไว้ว่า ทำบุญอุทิศกุศลส่งไปให้.

- เป็นการบูชาต่อคุณธรรมความดีของท่านผู้จากไป, อาจอาศัยความรัก ความเคารพ ความเมตตา หรือความกตัญญูกตเวทีเป็นปัจจัยก็ได้ ตามสมควรแก่ฐานะของตนที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่จากไป.

- เป็นการให้กำลังแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ด้วยการบริจาคทานถวายพระสงฆ์, ในฐานะที่เป็นผู้ควรแก่การรับทักษิณานุปทาน.

- ทุกคนที่เข้าร่วมในกุศลกรรมเหล่านี้ ชื่อว่าได้ประสบสิ่งที่เป็นบุญมิใช่น้อยเลย เพราะบุญที่กระทำนั้นมีลักษณะเกื้อกูล อำนวยประโยชน์สุขให้แก่ตนเอง ญาติสนิทมิตรสหาย และผู้ที่วายชนม์จากไป.

ด้วยเหตุนี้ การบำเพ็ญกุศลที่เรียกว่า ทักษิณานุปทาน จึงเป็นกิจที่วิญญูชนทั้งหลาย, มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นได้ประพฤติกระทำมาแล้วแต่โบราณกาล.

ฉะนั้น การที่ท่านเจ้าภาพ พร้อมด้วยญาติสนิทมิตรสหาย ได้พร้อมใจกันประกอบการกุศลปัญญาสมวารในครั้งนี้ ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตามปฏิปทาของบัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น, ทั้งได้ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงเป็นทั้งอามิสบูชา คือ

การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปในคราวเดียวกัน.

คนที่เกิดมาในโลกนั้นจะเป็นใครก็ตาม, พระพุทธศาสนาได้จำแนกประเภทของลูกไว้ ๓ ประเภทคือ :-

๑. **อวชาตบุตร** บุตรธิดาที่เกิดมาผลาญตระกูล ทำตระกูลของตน ครอบครัวให้ตกต่ำเสื่อมทรามไปจากฐานะเดิม

๒. **อนุชาตบุตร** คือบุตรธิดาที่เกิดมาแล้ว สามารถสืบต่อ ดำรงวงศ์ตระกูลไว้ได้

๓. **อภิชาตบุตร** คือบุตรธิดาที่เกิดมาแล้ว สามารถพัฒนา สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นภายในชีวิตของตน จนทำให้ตระกูลของตนเป็นที่ยอมรับนับถือ ยกย่องของคนอื่น, ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงในทางสูงขึ้น ดีขึ้นภายในตระกูลของตน. ถ้าเรามองในแง่ของความเป็นจริงแล้วจะพบว่า บุคคลแต่ละคนที่เกิดมาในโลกนั้น หาได้เป็นลูกของพ่อแม่เพียงอย่างเดียวไม่, แต่เขายังได้เป็นหลานของสกุลวงศ์, เป็นสมาชิกของสังคม, เป็นประชาชนภายในชาติ, เป็นศาสนิกในศาสนา, จนถึงเป็นประชากรโลก. เมื่อเรามองจากกลุ่มนี้ก็จะพบว่า บุคคลแต่ละคนที่บังเกิดมาก็จะมีสถานะเป็น ๓ ประการเช่นเดียวกัน เช่น

เมื่อมองจากระดับชาติ, คนบางคนเกิดมาทำชาติบ้านเมืองให้เสื่อมทรามตกต่ำ ซึ่งก็เป็นอวชาตบุตร คือ บุตรที่เกิดมาผลาญตระกูล. บางคนสามารถดำรง รักษาตน ให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติบ้านเมือง, เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนา, ซึ่งหมายความว่าบุคคลเหล่านั้นคือ ลูกที่ดีของสกุล, สมาชิกที่ดีของสังคมนั่นเอง. แม้จะไม่สามารถสร้างสรรค์ พัฒนาอะไรได้ แต่ก็สามารถธำรงรักษาความดีเอาไว้ จึงได้ชื่อว่าเป็นอนุชาตบุตรของสกุล, ของสังคม, ของประเทศชาติ, ของพระศาสนา.

แต่สำหรับคนบางคน มีความรู้, มีความสามารถ, มีฝีมือ, มีผลงานดีเด่น จนผลงานเหล่านั้นนอกจากจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ตัวท่านเองแล้ว ยังสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นเป็นอันมาก, จนถึงประเทศชาติ, ศาสนา, ตลอดถึงโลกอันเป็นส่วนรวม. คนเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าเป็น อภิชาตบุตรของครอบครัว, สกุล, สังคม, ประเทศชาติ, ศาสนา, จนถึงโลกในที่สุด เช่นบางคนผลงานของท่านขยายกว้างขวางออกไปยิ่งใหญ่ไพศาล เป็นประโยชน์ เกื้อกูล และอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ชาวโลกอันเป็นส่วนรวม, ดังที่ท่านอดีตนายกรัฐมนตรีของอินเดีย คือ "เนรูห์" ได้กล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้ว่า

"พระพุทธเจ้าทรงเป็นอภิชาตบุตรของอินเดีย ซึ่งในแง่ของความเป็นจริงแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเป็นอภิชาตบุตรของโลก เพราะตลอดกาลอันยาวนาน นอกจากพระพุทธเจ้าแล้ว โลกยังไม่เคยมีบุตรระดับเดียวกับพระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น เหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่าทรงเป็นอภิชาตบุตรของโลก"

พระพุทธศาสนายกย่องสรรเสริญบุตร ๒ ประเภทหลัง คือ อนุชาตบุตร คือบุตรที่สามารถสืบต่อรักษาตระกูลวงศ์ไว้ได้ กับ อภิชาตบุตร คือบุตรที่สามารถสร้างสรรค์พัฒนา

นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตระกูลวงศ์ของตนได้ เพราะคนประเภทนี้เกิดมาประดับตระกูลจนเป็นที่ยอมรับ นับถือยกย่องของคนทั้งหลาย, และผลงานของท่านเหล่านั้น ก็กระจายออกไปเป็นประโยชน์แก่ชาติ, ศาสนา และโลกอันเป็นส่วนรวม. ผลงานที่จะทำให้บุคคลกลายเป็นอนุชาตบุตร และ อภิชาตบุตรได้นั้น ล้วนต้องอาศัยความเพียรพยายามเสริมสร้างตนเอง พัฒนาตนเองให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ . ข้อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงคุณสมบัติของบุคคลที่อย่างน้อยที่สุดก็สามารถดำรงรักษาสกุลวงศ์เอาไว้ได้, เป็นผู้เกิดมามีการกระทำเป็นการประดับครอบครัวสกุลวงศ์ ชาติ ศาสนาให้มีความงดงาม, โดยอาศัยคุณธรรมดังต่อไปนี้ คือ

พฺยตฺโต เป็นผู้ฉลาด คือมีความรอบรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคดีโลกและคดีธรรม, ในลักษณะที่ทรงแสดงว่าเป็น ทวิจกฺขุ คือมีตาสองข้างจนสามารถพัฒนาความฉลาดของตนให้เป็นคนที่รู้ทางเสื่อม รู้ทางเจริญ, จนมีอุบายวิธีในการหลีกหนีทางเสื่อม มาดำเนินชีวิตในทางเจริญ, จนมีพัฒนาการในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ และความประพฤติ ซึ่งคนประเภทนี้จะพบว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยาก. ตามปกติแล้ว คนที่ฉลาดในทางเสื่อมและทางเจริญนั้นหาได้ไม่ยากนัก แต่ใครที่สามารถมีอุบายวิธีหลีกหนีทางเสื่อม มาดำเนินชีวิตในทางเจริญหาได้ยากมาก. เพราะอะไร.

เพราะในทางปฏิบัติแล้ว คนเป็นอันมากแม้จะรู้ว่าอะไรเป็นทางเสื่อม แต่ยังคงประพฤติกระทำตนในทางเสื่อมอยู่นั่นเอง. แม้จะรู้ว่าสิ่งนั้น การกระทำเช่นนั้นเป็นทางแห่งความเจริญ แต่กลับขาดอุบายวิธีในการหลีกหนีทางเสื่อม มาดำเนินชีวิตในทางเจริญ. ผลจากความรู้เหล่านั้นจึงช่วยอะไรเขาไม่ได้ อย่างที่มักพูดกันว่า "ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" เพราะความรู้ในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น จะต้องเป็นความรู้ที่สามารถรักษาตน คุ้มครองตน ให้ประสบความสวัสดีได้เป็นประการสำคัญ.

วิสารโท ความแกล้วกล้า, องอาจ, กล้าหาญ

ประการแรก ความเป็นผู้องอาจ, แกล้วกล้า, กล้าหาญนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากพื้นฐานภายในจิตของเขาที่ทางศาสนาเรียกว่าเป็นผู้มีธาตุแห่งความกล้าหาญอยู่ภายในจิต ไม่ค่อยครั่นคร้ามขามเกรง อุปสรรค อันตรายทั้งหลาย ไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบใดก็ตาม.

ประการที่ ๒ เกิดจากความรู้ ความสามารถ ฝีมือ ความคิดอ่านของตน ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของคนอื่น.

ประการที่ ๓ เกิดจากตนเองไม่มีความบกพร่องทางความประพฤติ เช่นไม่มีปัญหาในเรื่องศีลธรรม, เป็นผู้มีศีลธรรม, มีคุณธรรม, พร้อมที่จะพิสูจน์ตนเอง โดยไม่หวาดหวั่นต่อข้อกล่าวหา ติฉินนินทาของบุคคลอื่น. คุณธรรมที่จะนำให้บุคคลมีความองอาจกล้าหาญนั้นทรงแสดงไว้เป็นอันมาก เช่น ทรงแสดงเวสารัชชกรณธรรม คือ ธรรมที่ทำให้คนมีความกล้าหาญ ๕ ประการ คือ

๑. *สัทธา* ความเชื่อในสิ่งที่ควรแก่การเชื่อ เช่นเชื่อในพระคุณพระพุทธเจ้า.

๒. *สีล* การสำรวมระวังรักษาอาการทางกาย วาจาให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ.

๓. *พาหุสัจจะ* มีการศึกษาสดับตรับฟังมามาก.

๔. *วิริยารัมภะ* ปรารภความเพียร คือมีความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง.

๕. *ปัญญา* ความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้.

คุณธรรมเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด ย่อมสร้างความมั่นใจให้แก่คนนั้น จนมีความกล้าหาญองอาจไม่ครั่นคร้ามขามเกรงการทักท้วง ตำหนิ ใส่ร้ายจากคนอื่น.

พหุสฺสุโต เป็นพหุสูต คือมีการศึกษา เล่าเรียนมามาก

ความเป็นพหุสูตนั้น ทรงแสดงเป็นรูปของสูตร ที่จะนำคนเหล่านั้นให้เป็นนักปราชญ์, บัณฑิต ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาที่ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ถึง ๕ ขั้น คือ

๑. *สุตะ* ได้สดับตรับฟังมามาก คือมีประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัสมาก.

๒. *ธตา* สามารถจดจำเรื่องที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาได้.

๓. *วจสา ปริจิตา* ท่องจำเรื่องที่เป็นหลักเกณฑ์สำคัญ ๆ ได้.

๔. *มนสานุเปกขิตา* นำเอาประสบการณ์ของตนมาคิดพินิจพิจารณาหาประโยชน์.

๕. *ทิฏฐิยาสุปฏิวิทธา* มีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ เป็นความรู้ระดับที่เรียกว่า ทิฏฐิบ้าง, ปัญญาบ้าง, ญาณบ้าง, ซึ่งความรู้ในระดับนี้จะไม่มีความวิปริตในตัวของความรู้ เพราะเป็นความรู้ตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ .

ธมฺมธโร เป็นผู้ทรงธรรม

คำว่า ทรงธรรมนั้น หมายถึง การทรงธรรมคือความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ไว้ได้, ทั้งส่วนคดีโลกและคดีธรรม. ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ทรงธรรมด้วยการปฏิบัติตามธรรม, ดังที่พระพุทธเจ้าจะทรงใช้ข้อความว่า "เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม" อยู่เสมอ. ข้อนี้พึงสังเกตว่าพระธรรม, โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายที่เป็นกุศลธรรมนั้นมีลักษณะเหมือนยา. ยานั้นมีความดีในตัวของยาขนานนั้น ๆ ตามที่ได้แสดงคุณสมบัติของยานั้น ๆ เอาไว้, แต่ในขั้นของการใช้ยานั้น ถ้าต้องการจะให้ยาสามารถขจัดโรคได้จริง ก็ต้องใช้ให้เหมาะสมแก่สมุฏฐานของโรค และอาการของโรค. การปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ธรรมข้อใดทรงสอนให้ใช้ในกรณีใด ก็ต้องใช้ให้เหมาะสมแก่กรณีนั้น ๆ . คำว่าเหมาะสมนั้นเองยังกระจายออกไปในด้านต่าง ๆ เช่น ความเหมาะสมแก่กาล สถานที่ บุคคล กรณี ปริมาณการใช้ เพราะในการปฏิบัติธรรมนั้น จะต้องปฏิบัติเป็นสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป. นี่ชื่อว่าเป็นผู้ทรงธรรม เพราะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, ปฏิบัติชอบยิ่ง, ปฏิบัติตามธรรม, เมื่อทำได้เช่นนี้พระธรรมก็จะอำนวยผลแก่ผู้ปฏิบัติให้ประสบความสุข,

ความสงบ, ความก้าวหน้า, ความเกษมเปรมปรีดิ์แห่งชีวิต. การเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในชีวิตของคนนั้น จึงเป็นการเคลื่อนไหวของธรรม และตามธรรม.

ดังนั้น จึงทรงเน้นไว้ในข้อสุดท้ายว่า ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารี คือเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, ซึ่งมีลักษณะดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ ในการปฏิบัติธรรมนั้น บุคคลจะต้องรู้ว่าธรรมข้อนี้จะใช้ในกรณีเช่นไร, ในกาลใด, สถานที่ใด, ใช้กับใคร, ใช้อย่างไร, ใช้มากน้อยแค่ไหนเพียงไร เป็นต้น. เมื่อทำได้เช่นนี้ผลดีงามดังกล่าวจึงจะเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้น.

ใครก็ตามประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง ๕ ประการดังกล่าว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ว่า **ส ตาทิโส วุจฺจติ สงฺฆโสภโณ**, บุคคลเช่นนั้นวิญญูชนกล่าวว่า เป็นผู้ทำหมู่คณะที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ให้งาม คือ ผู้ที่เกิดมาประดับเชิดชูตระกูลวงศ์ของตนให้เป็นที่ยอมรับ นับถือยกย่องของคนทั้งหลาย.

อาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เป็นผู้มีความฉลาดสามารถในหลายเรื่องด้วยกัน. แม้ท่านจะศึกษามาทางสายช่าง แต่เพราะความเป็นผู้สนใจศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ในสาขาวิชาการต่าง ๆ เป็นอันมาก จนได้รับยกย่องแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งราชบัณฑิต, ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ยากสำหรับคนที่ไม่มีความรอบรู้จริง. จากตำแหน่งราชบัณฑิตนั้นเอง, ท่านได้แสดงความรู้ความสามารถให้ปรากฏแก่ราชบัณฑิตทั้งหลาย, ตลอดจนผู้บังคับบัญชาชั้นสูง จนได้รับยกย่องแต่งตั้งในตำแหน่ง เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน และได้อยู่ในตำแหน่งนี้หลายปีจนถึงวันทำกาลกิริยาจากไป. ความรู้, ตำแหน่งงาน, ผลงาน ที่ได้รับการยอมรับ, นับถือ, ยกย่องจากคนทั่วไป, ผู้ใหญ่, ผู้น้อยนั้น ย่อมเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงความฉลาดรอบรู้ของอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ได้เป็นอย่างดี.

อาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ เป็นผู้มีความกล้าหาญ เพราะไม่มีปัญหาด้านความรู้ ความประพฤติและความสามารถ ทำให้เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง, กล้าคิด, กล้าทำ, กล้าตัดสินใจในการงานต่าง ๆ โดยอาศัยความรอบรู้ หลักแหลมในกิจการงานเหล่านั้น. งานใดที่ท่านได้ตัดสินใจทำไปแล้ว, งาน และผลงานเหล่านั้น สามารถพิสูจน์ความถูกต้องดีงามและเป็นประโยชน์ได้จากการที่ท่านได้เลื่อนยศ, ชั้นตำแหน่ง ในทางบริหารราชการแผ่นดิน ที่ก้าวหน้าขึ้นโดยลำดับ. แม้ท่านจะปลดเกษียณออกมาแล้ว แต่ยังได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งงาน ที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล แก่ชาติบ้านเมืองอีกเป็นอันมาก.

ท่านเป็นผู้มีความรอบรู้ในวิชาการสาขาต่าง ๆ ในระดับที่เรียกว่าเป็นพหูสูต. ความรอบรู้ของท่านหาได้ขีดวงอยู่เฉพาะสายคดีโลกไม่, แต่กลับมีความรู้ในทางคดีธรรมอย่างแตกฉานจนได้รับการยกย่องแต่งตั้งในตำแหน่งกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. ท่านได้ทุ่มเทเวลาชีวิตช่วยกิจพระพุทธศาสนาไว้เป็นอันมาก จนถึงวันจากโลกนี้ไป.

ความเป็นพหูสูตของท่านไม่ได้มีเฉพาะความรู้, แต่ท่านยังเป็นผู้ทรงธรรม อันเป็นการทรงธรรมทั้งส่วนที่เป็นปริยัติ คือ เนื้อหาวิชาการ, และทรงไว้ทั้งส่วนแห่งการปฏิบัติธรรม

ด้วยการดำรงตนเป็นคนดี, เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี, เป็นหัวหน้าหน่วยงานที่ดี, มีความรับผิดชอบในกิจการงานอันเป็นภาระหน้าที่สูง. ไม่ว่างานอันเป็นหน้าที่ประจำ หรืองานที่ได้รับมอบหมายให้กระทำ ท่านจะดูแลเอาใจใส่ตั้งใจทำงานเหล่านั้นอย่างเอาจริงเอาจัง, ทำให้ผลงานและความดีของท่านเป็นตราประดับใจของบุคคลผู้สนิทสนมคุ้นเคยกับท่าน. แม้คนที่ไม่ได้รู้จักสนิทสนมคุ้นเคยกับท่าน ก็ได้ประโยชน์จากผลงานของท่านเป็นอันมากทั้งโดยตรงและโดยอ้อม, และท่านได้ทรงไว้ซึ่งผลแห่งธรรมนั่นคือ ความสุข, ความสงบ, ความเย็นใจ. เมื่อย้อนมองกลับไปสู่ชีวิตในอดีต ไม่พบปัญหาที่ก่อให้เกิดความคับข้องใจ, ความไม่สบายใจ. มองดูในปัจจุบันก็มีแต่เรื่องที่ควรแก่การภาคภูมิใจ. คนที่รู้จักคุ้นเคยกับท่าน ต่างก็มีความหวังว่า หากชีวิตของท่านยังดำรงอยู่ต่อไป ประเทศชาติ, พระพุทธศาสนา จะได้รับประโยชน์จากความรู้, ความสามารถและผลงานของท่านอีกมาก.

ยิ่งไปกว่านั้น ท่านยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม, สมควรแก่ธรรม, ปฏิบัติชอบยิ่ง, ปฏิบัติตามธรรม ไม่ว่าท่านจะอยู่ในจุดใด, ในฐานะใด และเกี่ยวข้องกับใครในขณะใดก็ตาม. การดำเนินชีวิตของท่านได้เป็นไปตามโครงสร้างแห่งพุทธจริยา คือ

ในฐานะที่ท่านเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม, ชาติบ้านเมือง, พระพุทธศาสนา ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคม ประเทศชาติบ้านเมืองไว้เป็นอันมาก, ทั้งในด้านวิชาการและถาวรวัตถุทั้งหลาย.

ในฐานะเป็นลูกของตระกูล, สกุลมุกตพันธุ์นั้น คงมีคนอยู่เป็นอันมาก แต่ว่าคนที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ยอมรับ นับถือของคนเป็นอันมาก เคยได้ยินเฉพาะอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์เท่านั้น, ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นอภิชาตบุตรของสกุล ที่เกิดขึ้นมาเพื่อเชิดชูสกุล "มุกตพันธุ์" ขึ้น จนเป็นที่ยอมรับนับถือ ยกย่องของคนทั้งหลาย

ในฐานะที่เป็นข้าราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, อาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ ได้สร้างสรรค์งานอันเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง, พระพุทธศาสนาอันเป็นส่วนรวม. ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นอภิชาตบุตรของชาติ, ศาสนา.

ในด้านการปฏิบัติตนของท่าน, ตามฐานะที่ท่านได้เป็น, ได้รับการมอบหมายให้รับผิดชอบ, ได้รับการแต่งตั้ง. แม้ว่าจะมีฐานะ ตำแหน่งงานเป็นอันมากก็ตาม, แต่ท่านก็ได้ทุ่มเทเวลาของชีวิตลงไปในการงานเหล่านั้น ด้วยความเพียรพยายาม, เสียสละ, อดทนเป็นอย่างสูง, ทำให้สามารถสร้างผลงานที่เป็นถาวรกรรมไว้เป็นอันมาก.

ดังนั้น ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เกิดมาแล้ว ทำครอบครัว สกุลให้งดงาม, ทำสังคม ศาสนาประเทศชาติให้งดงาม, สมนามแห่งอภิชาตบุตร คือ บุตรที่เกิดมาเชิดชูสกุลดังกล่าว.

การแตกทำลายของชีวิตร่างกายนั้นเป็นคติธรรมของชีวิต. การเกิดมาในโลกนั้น บัณฑิตไม่ได้สนใจว่า ตนจะมีอายุยืนนานเท่าไร, แต่พยายามแสวงหาคำตอบว่า เราเกิดมาแล้วจะทำอะไร ทำอย่างไร. สิ่งที่ทำนั้นจะมีประโยชน์อย่างไรเป็นสำคัญ. การที่อาจารย์ชัย มุกตพันธุ์

ได้ใช้เวลาแห่งชีวิตถึง ๖๐ กว่าปี ได้กระทำสิ่งที่เรียกว่า เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนและเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่นไว้เป็นอันมากนั้น ชีวิตในลักษณะนี้ ท่านเรียกว่าเป็น "สุชีวิต คือชีวิตที่ดี" ท่านจึงได้ชื่อว่า "เป็นผู้มาดี อยู่ดี"

การจากไปของท่าน จึงเป็นการจากไปเฉพาะร่างกาย แต่คุณงามความดีของท่าน ยังคงเป็นตราจารึกอยู่ภายในใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องรู้จักกับท่าน, ทั้งที่เป็นคนภายในครอบครัวสกุล ญาติสนิทมิตรสหาย, ดังที่ท่านพรรณนาไว้เป็นคำโคลงว่า

อยู่ดีมีธรรมค้ำชูจิต ดีจะติดตนตั้งเมื่อยังอยู่
ไปดีมีธรรมช่วยค้ำชู ดีจะอยู่ยามพรากเมื่อจากไกล

ผู้ที่มีความเคารพนับถือในตัวอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์, เมื่อปรารถนาที่จะบูชาคุณธรรมความดีของท่าน ย่อมสามารถทำได้ด้วยการน้อมนำเอาคุณความดี ที่ช่วยให้ท่านสร้างผลงานเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และสังคมไว้นั้น มาเป็นแนวในการดำเนินชีวิต ก็จะได้ชื่อว่าเป็นการบูชาต่อบุพการีของตน ทั้งโดยรูปแบบพิธีกรรม และด้วยการธำรงรักษาคุณความดีเอาไว้ ตามสมควรแก่ฐานะของผู้สืบสกุล. สำหรับคนที่เกี่ยวข้องในฐานะอื่น, เมื่อทำได้เช่นนั้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เข้าถึงธรรมของคนดี ที่เรียกว่า สาธุนรธรรม โดยเฉพาะข้อแรกที่ท่านกล่าวไว้ว่า

"ให้เดินไปตามหนทางที่ท่านได้เคยเดินมาแล้ว"

เมื่อทำได้เช่นนี้, การบำเพ็ญกุศลส่วนที่เรียกว่า ทักษิณานุปทาน ก็จะอำนวยประโยชน์ทั้งแก่ผู้ที่จากไป และผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่.

ในอวสานกาลแห่งพระธรรมเทศนานี้, ขออานุภาพแห่งบุญกุศลที่ครอบครัวอาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ พร้อมด้วยญาติสนิทมิตรสหาย ได้กระทำในครั้งนี้ ได้รวบรวมกันเป็นปัจจัยมีกำลังส่งเสริมให้อาจารย์ชัย มุกตพันธุ์ หยั่งทราบด้วยญาณวิถีอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วอนุโมทนาในกุศลจริยาส่วนนี้, และขอให้ได้มีความสุขตามสมควรแก่คติภพอันได้อุบัติแล้ว.

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดดลบันดาล อภิบาลรักษาทุกท่านในที่ประชุมนี้, ให้ประสบความสุขกาย สบายใจ ปราศจากทุกข์ โศก โรค ภัย, มีความก้าวหน้า ความสำเร็จในชีวิต การงาน การศึกษา และในการปฏิบัติธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศแสดงไว้ดีแล้วโดยทั่วกัน.

พระธรรมเทศนา มีนัยดังได้สังวรรณนามาก็พอสมควรแก่กาลเวลา ด้วยประการฉะนี้.

พุทธศาสนา กับ วิทยาศาสตร์

สุชญฺโญภิกฺขุ (ชัย มุกตพันธุ์)

พุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์จะเข้ากันได้เพียงใด, เป็นปัญหาที่น่าคิด. ในเบื้องต้นน่าจะพิจารณาถึงหลักการศึกษาทางพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับทางวิทยาศาสตร์เสียก่อน. ในการศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์, เช่น วิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น, นั้นประกอบด้วย :-

๑. ภาคทฤษฎี คือ การเรียนหลักวิชาในสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง.

๒. ภาคปฏิบัติ ได้แก่ การทดลองในห้องทดลองให้เห็นจริงตามหลักวิชานั้น ๆ และ

๓. ผลการทดลอง แสดงได้ด้วยรายงานผลที่ได้จากการทดลองตลอดจนความเห็นอื่น ๆ .

เมื่อพิจารณาทางพุทธศาสนาก็จะเห็นได้ว่ามีหลักการอย่างเดียวกัน คือมี

๑. ภาคทฤษฎี ซึ่งมีชื่อว่า ปริยัติ. มีหลักธรรมทั้งหมดถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์.

๒. ภาคปฏิบัติ ซึ่งมีชื่อว่า ปฏิบัติ, ได้แก่ กัมมัฏฐาน หรือ การงานของจิตเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายให้สิ้นไป, และ

๓. ผลการปฏิบัติ ซึ่งมีชื่อว่า ปฏิเวธ, อันปรากฏขึ้นที่จิตของผู้ปฏิบัตินั้น.

ในภาคปฏิบัติทางพุทธศาสนานั้น ปรากฏว่าในสมัยพุทธกาลได้กระทำกันแพร่หลาย. แต่เป็นขั้นสมถภาวนา คือมี รูปฌาน ๔, และอรูปฌาน ๔, ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ทรงศึกษามาแล้วกับอาฬารดาบสและอุทกดาบส. การได้ฌานสมาบัติ ๘ นั้นทำให้เกิดผลพลอยได้ คือ วิชา ๘ ประการ, มีอิทธิวิธี และทิพพจักขุ, เป็นอาทิ. ในเรื่องนี้มีหลายอย่างที่วิทยาศาสตร์อธิบายไม่ได้และโยนให้เป็นเรื่องของจิตศาสตร์ไปก็มาก. แต่มีบางเรื่องที่พอจะอธิบายเปรียบเทียบกับทางวิทยาศาสตร์ได้ จึงขอยกมากล่าวแต่เพียง ๒ เรื่อง, คือ

๑. อิทธิบาท ในหนังสือพุทธประวัติเล่ม ๓ ได้กล่าวว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงอานุภาพแห่งอิทธิบาทภาวนาว่า สามารถจะให้ผู้เจริญดำรงอายุอยู่กัปป์หนึ่งหรือเกินกว่าได้. เรื่องนี้ถ้าพิจารณาตามธรรมดาดูไม่น่าจะเป็นไปได้, เพราะว่าของทุกชนิดย่อมมีกำหนดอายุของมัน เช่น หลอดไฟฟ้า, เครื่องยนต์, หม้อน้ำ เป็นต้น. แต่เป็นที่รับรองกันว่าการเจริญอิทธิบาทนั้นเป็นเหตุให้เกิดสมาธิและสติ, เจริญฌาณได้ฌาณสมาบัติ ๘ และสัญญาเวทยิตนิโรธ เวลาที่อยู่ในสมาบัติชั้นนี้, ร่างกายจะหยุดเจริญเติบโตและเสื่อมโทรม, ดำรงอยู่ในสภาพเดิมจนกว่าจะออก, ร่างกายจึงจะทำหน้าที่ต่อไป. มีตัวอย่างที่คล้าย ๆ กันแสดงไว้ในหนังสือ "เชื่อหรือไม่" ของนายริปเลย์, ว่ามีโยคีชื่อหริทัส เจริญสมาธิ, แล้วให้ฝังในดินเป็นเวลา ๔๐ วัน, การทดลองทำต่อหน้ามหาราชาแคว้นลาโฮร์. มีทหารยามยืนเฝ้าหลุมที่ฝังนั้น. พอครบ ๔๐ วัน, ขุดขึ้นมาก็ยังมีชีวิตอยู่. แสดงให้เห็นว่าระยะเวลาที่ใช้ไปในการเจริญฌานนี้ไม่เปลืองสังขารเลย. ไม่นับเข้าอยู่ในอายุขัยของบุคคลผู้นั้น. เหมือนหลอดไฟฟ้าแทนที่จะจุดตลอดกลางวันกลางคืน, ก็ใช้แต่เพียงเวลากลางคืนที่จำเป็น หลอดไฟฟ้านั้นก็จะมีอายุได้นานกว่าปกติ นี่ก็เป็นการถูกต้องตามหลักธรรมดาอยู่แล้ว.

๒. กฎแห่งกรรม พุทธศาสนาได้แสดงว่าสัตว์โลกเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน. สัตว์เกิดตามกรรมที่ทำไว้. ถ้าจะเปรียบตามหลักวิทยาศาสตร์ก็ได้แก่คลื่นวิทยุและเครื่องรับวิทยุ. คนที่ทำกรรมดีไว้, จิตก็สั่งสมความดี ทำให้จิตประณีตละเอียดอ่อนมีสภาพคล้ายคลื่นชนิดหนึ่ง, ซึ่งอาจเรียกในภาษาธรรมดาว่าคลื่นสั้น. คนที่ทำความชั่ว จิตก็สั่งสมความชั่วเป็นจิตหยาบกระด้าง, มีกรรมคลื่นที่สมมติว่าเป็นคลื่นยาว. เวลาจิตจุติหรือหลุดพ้นออกไปจากร่าง จะไปปฏิสนธิในร่างใหม่, จิตซึ่งมีลักษณะเป็นคลื่นนั้นก็ย่อมไปสู่เครื่องรับที่เหมาะกับกระแสคลื่น. จิตที่มีกระแสคลื่นสั้นก็จะไปสู่เครื่องรับคลื่นสั้น. ถ้าเครื่องรับยังไม่พร้อมจิตก็ยังคงล่องลอยอยู่, จนกว่ามีเครื่องรับ คือครรภ์ของผู้ให้กำเนิดที่พอเหมาะ, ก็เข้าปฏิสนธิในครรภ์นั้น. ส่วนผู้ที่ทำกรรมชั่วไว้มาก, จิตมีกระแสคลื่นยาวก็จะไปสู่เครื่องรับคลื่นยาว, ซึ่งมีอยู่กลาดเกลื่อนในครรภ์มนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน. การเปรียบเทียบอย่างนี้เข้าได้กับหลักวิทยาศาสตร์และสมจริง. เวลานี้นักวิทยาศาสตร์ได้พยายามใช้เครื่องเรดาร์จับภาพจิต, โดยใช้ความถี่พิเศษ. ถ้าเป็นผลสำเร็จก็จะเป็นการสนับสนุนหลักธรรมของพุทธศาสนายิ่งขึ้น. เป็นที่ประจักษ์ว่ากาลเวลายิ่งเนิ่นนานเข้า, พัฒนาการทางวิทยาศาสตร์จะยืนยันความจริงแท้ของพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นพระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทุกกาลสมัย.

ทางสู่อายุวัฒนะ

อวย เกตุสิงห์
อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวก โกมารภัจจ์)

ความมีอายุยืนเป็นที่ปรารถนาของแทบทุกคน. ตั้งแต่สมัยบุรมบุราณมาแล้ว, ได้มีผู้พยายามหาวิธีต่าง ๆ ที่จะให้ผลที่ต้องการนี้. ส่วนมากเป็นการบำเพ็ญตบะ, ใช้คาถาอาคม หรือเสาะหาวัตถุที่มีสรรพคุณ, โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาอายุวัฒนะเป็นสิ่งที่หมายมั่นกันมาก. น่าจะต้องเข้าใจว่า ความพยายามทั้งหลายยังไม่ประสบผล, เพราะผู้ที่ตายในอายุเกินกว่าเฉลี่ยยังมีส่วนน้อย. นอกจากนั้น "ยา" บางอย่างที่มีผู้กล่าวอ้างสรรพคุณ, ในบางครั้งก็กลับให้โทษ, เช่น "ยาหัวกวาว" เป็นต้น.

อนึ่ง, การมีอายุยืนนานโดยสุขภาพเสื่อมโทรมหรือร่างกายวิกลวิการ, ย่อมจะเป็นที่ไม่พึงประสงค์ยิ่งกว่าอายุสั้นแต่สุขภาพสมบูรณ์เสียอีก. เพราะฉะนั้นยาอายุวัฒนะที่ต้องการนั้นจะต้องมีสรรพคุณในการรักษาสุขภาพ, และส่งเสริมสมรรถภาพให้อยู่ในเกณฑ์ดีพอสมควรอีกด้วย.

ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มานี้ ปรากฏว่าอายุขัยเฉลี่ยของคนในประเทศส่วนมากได้เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน, รวมทั้งในประเทศไทยด้วย. ข้อนี้อธิบายว่าเป็นผลของความก้าวหน้าในวิชาแพทย์และวิทยาศาสตร์แพทย์. มีการค้นพบสาเหตุของโรคซึ่งนำไปสู่วิธีป้องกัน, และการค้นพบยาและวิธีรักษาโรคที่มีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น. ปัจจัยประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ความรู้จักประโยชน์และความจำเป็นของอาหารต่าง ๆ ดีขึ้นกว่าเดิม. ทั้งหมดนี้ร่วมกันทำให้คนมีอายุยืนขึ้น, จนในบางประเทศนักเศรษฐกิจและนักการทหารมีความร้อนใจว่าประชากรที่มีอายุมากมีสัดส่วนมากเกินไป, เป็นเหตุให้สมรรถภาพของประเทศลดน้อยลง.

จากข้อเท็จจริงนี้เห็นได้ว่า "อายุวัฒนะ" นั้นมีได้จริง, โดยอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน. ผู้ที่ประสงค์อายุยืนยาวจะเพียงแต่อาศัยยากินอย่างเดียวนั้นคงไม่ได้ผล, จะต้องอาศัยการปฏิบัติในทางต่าง ๆ ร่วมไปด้วย. วิธีการที่จะช่วยให้อายุยืนอาจแยกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ดังต่อไปนี้ : –

๑. การรักษาอนามัยทั่วไป

๒. การบริโภค

๓. การบริหารกาย

๔. การบริหารจิต

ต่อไปนี้จะได้บรรยายตามหัวข้อทั้งสี่โดยสังเขป, ส่วนใหญ่เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติ. อนึ่ง, พึงสังเกตว่า "ทางสู่อายุวัฒนะ" นี้จะให้ผลดีที่สุดก็ต่อเมื่อการปฏิบัติเริ่มต้นไปตั้งแต่อายุยังน้อยอยู่, มิใช่คอยไปลงมือเอาเมื่อสังขารทรุดโทรมมากเสียแล้ว แต่ในอีกทางหนึ่ง ผู้ที่อายุมากแล้วหากไม่มีความพิการหรือมีโรคที่ไม่มีทางจะหยุดยั้งได้ ก็ยังอาจได้รับผลดี ถึงแม้จะเป็นแต่เพียงการยืดเวลา อย่างน้อยที่สุดการปฏิบัติโดยถูกต้องก็อาจจะช่วยให้บั้นปลายของชีวิตดำเนินไปด้วยความผาสุกพอประมาณ ดังนั้นบทความนี้จึงสมควรได้รับความเอาใจใส่จากทุก ๆ คน

๑. การรักษาอนามัยทั่วไป

อนามัยดีเป็นพื้นฐานสำหรับการที่จะมีสุขภาพดี, และเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุก ๆ คน, ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด. โดยเฉพาะผู้ที่สูงอายุ (เช่นเดียวกับผู้ที่อยู่ในวัยเด็ก) ต้องเอาใจใส่ในเรื่องอนามัยส่วนตัวมากเพราะผู้ชรามีความโน้มเอียงที่จะเกิดความผิดปกติต่าง ๆ ได้ง่าย การปฏิบัติในหัวข้อนี้เป็นเรื่องที่รู้กันอยู่แล้วเป็นส่วนมาก, เช่น ความสะอาดส่วนตัว, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัย, อากาศบริสุทธิ์ ฯลฯ. ไม่จำเป็นจะต้องขยายความในที่นี้. ส่วนข้อที่มีแง่พิเศษออกไปจะบรรยายโดยละเอียดในตอนต่อ ๆ ไป.

ข้อที่สมควรเน้นเกี่ยวกับการรักษาอนามัยคือผู้ที่มีโรคประจำตัวอยู่, จะต้องเอาใจใส่รักษาโรคนั้น ๆ เสียให้หาย, หรือถ้าทำไม่ได้, ก็ต้องพยายามรักษาให้โรคสงบ, มิใช่ปล่อยให้ลุกลามไปเรื่อย ๆ, มิฉะนั้นอาจขัดขวางต่อการที่จะปฏิบัติตัวในแง่อื่น ๆ ได้.

๒. การบริโภค

ความรู้และความเห็นเกี่ยวกับการบริโภคได้เปลี่ยนไปมากในระยะ ๒๐ ปีที่ผ่านไปนี้, เนื่องจากเหตุผลแวดล้อมที่สำคัญประการหนึ่ง, คือการที่มีคนเป็นโรค "หัวใจเสื่อมสภาพ" หรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าโรค "หัวใจวาย" มากขึ้นและบ่อยขึ้น. แต่เดิมเชื่อกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศทางตะวันออก, ว่าผู้ที่อายุเลยกลางคนไปแล้วนั้นถ้าอ้วนไว้ก็ดีกว่าผอม, เพราะความอ้วนหมายถึงความสมบูรณ์พูนสุข. แต่ในปัจจุบันนี้ผู้ที่มีความรู้ทันสมัยกลับกลัวความอ้วน, เพราะพบว่าคนอ้วนมักเป็นโรคหัวใจเสื่อมสภาพบ่อย. สถิติของประเทศเยอรมนีตะวันตกแสดงว่าโรคหัวใจ

เสื่อมสภาพเป็นแก่คนอ้วนมากกว่าคนผอม. ใครยิ่งอ้วนมากก็ยิ่งมีความเสี่ยงภัยมากขึ้นไปตามส่วน, ดังแสดงในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑

จำนวนคนที่ตายเพราะโรคหัวใจเสื่อมสภาพ เทียบกับน้ำหนักตัว

น้ำหนักตัว "ปกติ"	ตาย ๑๐๐
น้ำหนักตัวเกินไป ๕-๑๔ เปอร์เซ็นต์	ตาย ๑๒๒
น้ำหนักตัวเกินไป ๑๕-๒๔ เปอร์เซ็นต์	ตาย ๑๔๔
น้ำหนักตัวเกินไป ๒๕ เปอร์เซ็นต์	ตาย ๑๗๒

(หมายเหตุ. "น้ำหนักตัวปกติ" คำนวณได้สำหรับแต่ละคน (คร่าว ๆ) โดยเอาความสูงที่วัดเป็นเซนติเมตร, ลบด้วย ๑๐๐, เศษที่เหลือเป็นน้ำหนักตัวปกติคิดเป็นกิโลกรัม วิธีนี้ให้ผลมากไปเล็กน้อยสำหรับคนไทย. แต่พออาศัยเป็นหลักได้.)

นอกจากนี้ผู้ที่อ้วนเกินสมควรยังมีอันตรายจากเหตุอื่น ๆ อีก. เช่น โรคความดันเลือดสูง, โรคเบาหวาน ฯลฯ. การเคลื่อนไหวทุกอย่างต้องใช้พลังงานมากขึ้น. ถ้าหนักมากไป ๒๐ กิโลกรัม ก็เท่ากับไปไหน ๆ หิ้วน้ำไปด้วย ๑ ปี๊บ. ถ้าน้ำหนักมากไป ๔๐ กิโลกรัม ก็เท่ากับแบกน้ำไปด้วย ๒ ปี๊บ. เห็นได้ง่ายว่าร่างกายต้องทำงานเพิ่มขึ้น. ภาระของหัวใจและหลอดเลือดก็เพิ่มไปด้วย. ความสึกหรอก็มีมากไปตามส่วน. ผู้ที่อ้วนมากจึงมีโอกาสน้อยที่จะอายุยืน.

เป็นที่รู้กันอยู่ว่าคนอ้วนก็เพราะกินมาก. แต่ที่จริงนั้นมีปัจจัยเกี่ยวข้องร่วมกันอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. *ปริมาณของอาหาร*

๒. *คุณภาพ (หรือลักษณะ) ของอาหาร และ*

๓. *ปริมาณของการใช้อาหารหรือพลังงาน.*

ผู้ที่กินมาก, แต่กินอาหารมีคุณค่า (ในเชิงให้พลังงาน) น้อย, ก็อาจจะไม่อ้วน. ผู้ที่กินไม่มาก, แต่กินอาหารที่มีคุณค่าสูง ก็อาจจะอ้วนได้. ถ้ากินมาก, แต่ใช้พลังงาน (คือทำงาน) มากด้วย, ก็อาจจะไม่อ้วน, หรืออาจจะผอมถ้าหากใช้พลังงานมากกว่าที่มีอยู่ในอาหารที่กินเข้าไป ถ้ากินมาก, กินแต่ของดี (มีคุณค่ามาก) และทำงานน้อยด้วย, ก็มีโอกาสที่จะอ้วนมากที่สุด.

เพราะฉะนั้นผู้ที่ไม่อยากอ้วน, หรืออ้วนอยู่แล้วและอยากผอม, ต้องปฏิบัติตัวตามแนวนี้ คือ

๑. *กินน้อย*

๒. *กินอาหารที่มีคุณค่าน้อย และ*

๓. *ทำงานมาก.*

การกินน้อยเป็นเรื่องที่พูดง่ายแต่ทำยาก. โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อ้วนอยู่แล้ว ถ้าพยายามลดน้ำหนักตัวด้วยการอดอาหารมักจะทำไม่สำเร็จ. เมื่อลดหรือกินน้อยเข้าก็หิว. เมื่อหิวทนไม่ได้ก็ต้องกิน, และมักจะกินทดแทนเกินกว่าควร.

วิธีที่ให้ผลมากที่สุดในการที่จะลดน้ำหนักลงก็ดีหรือป้องกันไม่ให้น้ำหนักเพิ่มขึ้นก็ดี คือ ประยุกต์ทั้งสามข้อที่แสดงไว้ คือ

๑. พยายามกินน้อยลงทีละน้อย ๆ.

๒. เลือกกินอาหารที่มีคุณภาพต่ำ (ในที่นี้หมายความว่าให้พลังงานน้อย) และ

๓. พยายามใช้กำลังกายให้มาก.

ในการลดน้ำหนักก็ดี, รักษาน้ำหนักไม่ให้เพิ่มก็ดี, อุปกรณ์ที่มีประโยชน์มาก คือ เครื่องชั่งน้ำหนักตัว. ถ้ามีเองได้เป็นดีที่สุด, เพราะจะได้ชั่งทุก ๆ วันและรู้โดยรวดเร็วว่าวันไหนปฏิบัติถูกต้องหรือผิด. แม้เป็นชนิดเครื่องชั่งสปริง (ซึ่งไม่ค่อยจะแม่นยำนัก) ก็ยังดี. ควรชั่งน้ำหนักตัวทุกเช้าเมื่อตื่นนอน, ล้างหน้าและถ่ายปัสสาวะแล้ว, ก่อนที่จะกินหรือดื่มหรือออกกำลังใด ๆ. เครื่องแต่งกายขณะชั่งควรใช้ชุดเดียวกันหรือคล้ายกันเสมอ. ผู้ชายอาจใช้กางเกงขาสั้น (กางเกงใน). ผู้หญิงอาจใช้เสื้อในชนิดตัวยาวถึงเข่า. ชั่งน้ำหนักแล้วควรจดลงสมุดทุกครั้ง. สำหรับผู้ที่อยากลดน้ำหนัก ถ้าพบว่าน้ำหนักตัวไม่ลดหรือกลับเพิ่มขึ้น, แม้เพียงหนึ่งกิโลกรัม, ก็ต้องนึกถอยหลังดูว่าเมื่อวันก่อนนั้นกินอะไรบ้าง, มากน้อยสักเท่าใด, และออกกำลัง(ทำงาน) อะไรบ้าง. อาจกินมากไปหรือทำงานน้อยไป. เช่นนี้ในวันใหม่จะต้องพยายามลดการกินหรือเพิ่มการออกกำลังขึ้น (ดูเรื่องการบริหารกาย, ในตอนต่อไป.)

อาหารที่มีคุณค่าในทางพลังงานมากและชวนให้อ้วน, ได้แก่ ไขมันและน้ำมันทุกชนิด, แป้งและน้ำตาลทุกชนิด. ผลไม้ที่มีแป้งและน้ำตาลมาก (เช่น กล้วย, มะม่วง, ลำไย), เนยและนม (ยกเว้นหางน้ำนม), ไข่สัตว์ทุกชนิด. อาหารพวกนี้ควรกินแต่น้อย, แต่ไม่ควรอดเด็ดขาดทีเดียว เพราะอาจเป็นเหตุให้ขาด "ธาตุอาหาร" ที่จำเป็นบางอย่าง.

อาหารที่มีคุณค่าในทางพลังงานน้อยและไม่ค่อยทำให้อ้วน, ได้แก่ ผักที่กินใบ และฝัก (เช่น ถั่วฝักยาว, ถั่วพู) (พวกที่เป็นหัวอาจมีแป้งมาก) พวกที่เป็นผลไม้ที่มีเสี้ยนหรือเส้นใยมากและหวานน้อย (เช่น ชมพู่, ถั่วต่าง ๆ, ยกเว้นถั่วลิสงซึ่งมีแป้งมาก), เนื้อสัตว์บกและสัตว์น้ำที่มีไขมันในตัวน้อย, อาหารพวกนี้อาจใช้มากหน่อยได้, โดยเฉพาะพวกผัก, เพื่อป้องกันมิให้หิว. นอกจากนั้นผักและผลไม้ยังให้วิตามินอีกหลายอย่างที่จำเป็นสำหรับสุขภาพด้วย, โดยเฉพาะถ้ากินสด ๆ สำหรับผู้สูงอายุการกินผักผลไม้สดมาก ๆ อาจไม่เหมาะเพราะย่อยยากและบางทีทำให้ท้องเฟ้อ ควรต้มสุกเสียก่อน. ส่วนวิตามินที่ต้องการนั้นก็เพิ่มเติมเข้าไปในลักษณะของยา, เช่น วิตามินรวม.

เมื่อกล่าวถึงวิตามินก็อยากเสนอว่าผู้สูงอายุควรกินวิตามินเพิ่มเติมในรูปของยาไว้บ้าง ถึงแม้ว่าจะกินอาหารได้มากและอาหารอาจมีวิตามินอยู่ตามธรรมชาติ. แต่การย่อยอาหารอาจไม่สมบูรณ์, ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากวิตามินนั้น ๆ อย่างครบถ้วน. การกินเพิ่มเข้าไปจึงเป็นวิธีป้องกันการขาด. วิตามินที่เหมาะคือ "วิตามินรวม" (มัลติวิตามิน), อาจใช้ชนิดที่มีแร่ธาตุผสมด้วยก็ได้. แต่ชนิดผสม "ฮอร์โมน" ไม่เหมาะสำหรับหญิงเพราะอาจทำให้เกิดเหตุแทรกซ้อนเกี่ยวกับ

อวัยวะสืบพันธุ์. วิตามินที่สมควรเพิ่มเติมเป็นพิเศษเมื่อทำการออกกำลังกายมากและเสียเหงื่อมาก คือ วิตามิน "บี-รวม" และวิตามินซี.

น้ำเป็นของจำเป็นสำหรับร่างกาย. มีบางคนเห็นว่าดื่มน้ำมากทำให้อ้วน, จึงพยายามลดน้ำ การกระทำนี้อาจเป็นเหตุแห่งอันตรายและความยุ่งยากได้หลายอย่าง. ที่จริงน้ำที่ดื่มเข้าไปนั้นร่างกายจะเก็บไว้เพียงเท่าที่ต้องการ. ที่เหลือจะขับออกไปเป็นปัสสาวะ. ข้อควรปฏิบัติในการลดน้ำหนัก, คือดื่มแต่พอดับกระหายเท่านั้น. เช่นนี้จะช่วยให้ผิดพลาดน้อย ในบางโอกาสมีความจำเป็นต้องดื่มน้ำมากกว่าธรรมดา, เช่นเวลาเหงื่อออกมาก. ในเวลาเช่นนี้ควรดื่มน้ำผลไม้คั้น, เช่น น้ำส้มคั้น, น้ำมะขามเปียก, น้ำสับปะรด, โดยเติมเกลือให้รสค่อนข้างเค็มจัดสักหน่อย, เพื่อจะได้น้ำเกลือเข้าไปทดแทนส่วนที่เสียไปกับเหงื่อ. ถ้าเสียเกลือมากแล้วไม่เพิ่มเติมเข้าไปอาจมีอาการอ่อนเพลียและไม่สบาย. น้ำผลไม้คั้นมีประโยชน์มากกว่าน้ำอัดลมเพราะมีเกลืออินทรีย์ตามธรรมชาติอยู่ด้วย.

การบริโภคในบทความนี้หมายถึงการเสพอย่างอื่นนอกจากอาหารด้วย, เช่นการดื่มสุราและการสูบบุหรี่. กล่าวสั้น ๆ ได้ว่าทั้ง ๒ อย่างเป็น "ยาพิษ", โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่อยากอายุยืน สุรานั้น ถ้าดื่มเพียงเล็กน้อย (๒-๓ จิบ) และเจือจางพอควร, อาจมีประโยชน์ในเชิงกระตุ้นกระเพาะอาหารหรือ "ระงับประสาท". แต่โดยมากคนเมื่อดื่มแล้วก็จำกัดไม่ค่อยได้. โทษของสุราที่ชวนให้อายุสั้นคือการทำอันตรายแก่ผนังหลอดเลือด. ถ้าดื่มมากและความเข้มสูงก็รบกวนการย่อยอาหารอีกด้วย. ส่วนบุหรี่นั้นนอกจากผลทางใจแล้วก็มีแต่โทษ. โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับหัวใจเป็นเหตุอันตรายมากเพราะชวนให้หัวใจเต้นเร็วและทำให้หลอดเลือดของหัวใจบีบตัวตีบแคบ. นอกจากนั้นเชื่อกันว่าการสูบบุหรี่เป็นเหตุชักจูงของมะเร็งในปอดที่สำคัญอย่างหนึ่ง (โปรดดูตารางที่ ๒)

ตารางที่ ๒

โทษบางอย่างของการสูบบุหรี่

๑. *โรคหัวใจเสื่อมสภาพ (หัวใจวาย) (สถิติเปรียบเทียบ)*

ก. สถิติของเยอรมนีตะวันตก

ผู้ไม่สูบบุหรี่	ตายเพราะโรคหัวใจเสื่อมสภาพ		๑๐๐
สูบไม่เกินวันละ ๑๐ มวน	"	"	๑๓๐
สูบวันละ ๑๑-๒๐ มวน	"	"	๑๘๐
สูบวันละ ๒๑-๔๐ มวน	"	"	๒๓๐
สูบวันละ ๔๐ มวนขึ้นไป	"	"	๒๙๐

ข. สถิติของญี่ปุ่น (สำหรับคนอายุเกิน ๔๐ ปี)

ผู้ไม่สูบบุหรี่, ตายเพราะโรคหัวใจเสื่อมสภาพ	ชาย	๕๕	หญิง	๒๙	รวม	๘๔
ผู้สูบบุหรี่ " "	ชาย	๘๐	หญิง	๓๙	รวม	๑๑๙

๒. *โรคมะเร็งปอด (สถิติของญี่ปุ่น)*

ผู้ไม่สูบบุหรี่ ตายเพราะมะเร็งปอด	ชาย	๑๑	หญิง	๙	รวม	๒๐
ผู้สูบบุหรี่ " "	"	๔๒	"	๒๒	รวม	๖๔

๓. *โรคมะเร็งทุกอย่างรวมกัน (สถิติของญี่ปุ่น)*

ผู้ไม่สูบบุหรี่ ตายเพราะโรคมะเร็ง		ชาย	๒๑๗	หญิง	๑๗๙	รวม	๓๙๖
ผู้สูบบุหรี่	" "	ชาย	๓๔๑	หญิง	๓๔๖	รวม	๖๘๗

สิ่งบริโภคอีกอย่างหนึ่งที่ควรกล่าวถึงคือยา. สำหรับผู้ที่ปกติและสมบูรณ์ดี, ยาเป็นของไม่จำเป็น และการกินยาอย่างประจำ (ยกเว้นการกินวิตามินดังกล่าวข้างต้น) เป็นการไม่สมควรสิ่งที่ต้องการ คือ สิ่งที่ร่างกายขาดแคลน เช่น เกลือแร่. ผู้สูงอายุอาจต้องการยาช่วยย่อยอาหารเพราะกระเพาะและลำไส้หย่อนสมรรถภาพ. บางคนอาจได้ประโยชน์จากฮอร์โมนบางชนิด, โดยเฉพาะฮอร์โมนเพศชาย (เทสโทสเตอโรน), ซึ่งอาจจะช่วยขยายหลอดเลือดในบางส่วนและส่งเสริมประสิทธิภาพของกล้ามเนื้อ. แต่ยาพวกฮอร์โมนและยาแผนปัจจุบันส่วนมากเป็น "ยาอันตราย" การใช้ควรให้แพทย์สั่งและควบคุมดูแลผล มิฉะนั้นอาจเกิดโทษได้โดยง่าย.

"ยาอายุวัฒนะ" ของไทย, เท่าที่ผู้เขียนได้เคยพบตำรับ, ส่วนใหญ่ประกอบด้วยตัวยาที่ให้กำลัง (เช่น น้ำผึ้ง), เจริญอาหาร (เช่น บอระเพ็ด), ช่วยย่อยหรือขับลม (เช่น กระเทียม). บางทีก็มีพวกยากระตุ้น (เช่น พญามือเหล็ก). เข้าใจว่าสรรพคุณส่วนใหญ่คงจะไปในทางบำรุงร่างกายและกระตุ้นทางระบบประสาท, ซึ่งก็ดูเข้าทีอยู่. ส่วนประสิทธิภาพจะมีเพียงใดนั้นไม่อาจทราบได้.

๓. การบริหารกาย

การบริหารกายมีประโยชน์ ๒ ทาง, คือ รักษาสภาพหรือป้องกันการเสื่อมทางหนึ่ง, และส่งเสริมหรือฟื้นสภาพที่เสื่อมไปแล้วอีกทางหนึ่ง. การปฏิบัติแยกออกได้เป็น ๓ สาย คือ การออกกำลัง การพักผ่อน และการบำรุง.

การออกกำลังมีคุณหลายประการ, ซึ่งแตกต่างไปตามความหนักและปริมาณของการกระทำ และตามวัยของผู้ปฏิบัติ. กล่าวโดยทั่ว ๆ ไป การออกกำลังที่หนักและมีปริมาณมากพอสมควรให้ผลเป็นการส่งเสริมสภาพ (คือทำให้ "แข็งแรงขึ้น") หรือฟื้นสภาพ (คือทำส่วนที่เสื่อมไปให้กลับดีขึ้นใหม่). ส่วนการออกกำลังที่เบาและมีปริมาณน้อยให้ผลเพียงรักษาสุขภาพหรือป้องกันการเสื่อมเท่านั้น.

ลักษณะของการออกกำลังไม่จำเป็นจะต้องเป็นการเล่นหรือกีฬา, อาจเป็นการเคลื่อนไหวอย่างปกติ (เช่น เดิน, วิ่ง) หรือการทำงาน (พรวนดิน, ถางหญ้า, เลื่อยไม้, ฯลฯ) ก็ได้. ข้อที่ประสงค์คือกล้ามเนื้อต้องทำงาน. ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงการออกกำลังในอาชีพ (เพราะผู้ที่ทำการนั้น ๆ เป็นประจำมักเป็นผู้แข็งแรงและมีอายุยืนอยู่แล้ว), แต่จะกล่าวถึงการปฏิบัติพิเศษบางอย่างซึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่ผู้ซึ่งตามธรรมดามักขาดการออกกำลัง.

ก่อนอื่นโปรดทำความเข้าใจเสียก่อนว่า การปฏิบัติต่าง ๆ นี้แนะนำสำหรับผู้ที่ไม่มีโรคซึ่งขัดขวางการออกกำลัง, เช่น โรคหัวใจ (บางระยะ), โรคความดันเลือดสูง (บางประเภท),

โรคไต (บางระยะ), ฯลฯ. ผู้ที่มีโรคเหล่านี้หรือสงสัย, ควรปรึกษาแพทย์เสียก่อนเพื่อความปลอดภัย.

การออกกำลังที่ง่ายที่สุดและปลอดภัยอย่างยิ่ง คือ การเดิน, ซึ่งอาจทำให้มีความหนักเบาและปริมาณมากน้อยได้หลายระดับตามความต้องการ, ตั้งแต่เดิน "จ้ำ" อย่างเร็วเต็มที่จนกระทั่งเดินเอื่อย ๆ (หนักที่สุดถึงเบาที่สุด), และตั้งแต่เดินนานเป็นชั่วโมง ๆ จนถึงระยะสั้นเพียง ๒-๓ นาที (ปริมาณมากถึงปริมาณน้อย). ผู้ปฏิบัติต้องเลือกกระทำตามจุดประสงค์ (ส่งเสริมสภาพหรือรักษาสภาพ) และสภาพของร่างกาย. ข้อสำคัญคือเริ่มตั้งแต่น้อยแล้วค่อย ๆ เพิ่มขึ้นไปจนถึงขีดที่เห็นว่า "เต็มที่". การเพิ่มสำหรับผู้สูงอายุต้องช้า ๆ และขึ้นทีละน้อยกว่าสำหรับคนหนุ่มสาว, และ "ขีดเต็มที่" ก็ต่ำกว่าด้วย. หลักนี้ใช้กับการออกกำลังทุกวิธี.

สำหรับผู้ที่จะออกกำลังจะใช้เวลาใดก็ได้ที่สะดวก, แต่ไม่ควรกระทำหลังจากกินอาหารอิ่มใหม่ ๆ, เพราะอาจมีเหตุแทรกแซงหลายอย่าง. จะกระทำเพียงวันละครั้งให้มากหน่อย, หรือทำวันละหลาย ๆ ครั้ง, ครั้งละน้อย ๆ ก็ได้. แต่วิธีแรกให้ผลดีกว่าวิธีหลัง.

การว่ายน้ำถือกันว่าเป็นวิธีออกกำลังที่ดีที่สุด, เพราะทำให้ร่างกายแทบทุกส่วนต้องทำงาน. แต่มีน้อยคนที่มีสระว่ายน้ำหรือมีโอกาสที่จะใช้สระว่ายน้ำ, และผู้สูงอายุอาจมีปัญหาเกี่ยวกับอากาศร้อนอากาศเย็นและการเป็นลมขณะอยู่ในน้ำเพิ่มเข้ามาอีก.

สำหรับผู้ที่ร่างกายยังอยู่ในสภาพดีพอสมควร, การวิ่งเป็นการออกกำลังที่มีประโยชน์มาก คือ จัดความหนักเบาได้ต่าง ๆ และใช้เวลาน้อย (เพียง ๕ หรือ ๑๐ นาทีเปรียบกับการเดินซึ่งอาจต้องใช้ ½ หรือ ๑ ชั่วโมง). ดีที่สุดคือวิ่งในสนามกว้างใหญ่เช่นสนามกีฬาเพราะอากาศดีและที่กว้างชวนให้ใจคอเบิกบาน ฯลฯ. ถ้าไม่มีที่เช่นนั้นจะวิ่งในสนามหญ้าหน้าบ้านหรือแม้วิ่งซอยเท้าอยู่กับที่ก็ได้. สำหรับการวิ่งกำหนดความหนักเบาได้ด้วยจังหวะที่ซอยเท้าและความสูงที่ยกเท้าพ้นจากพื้น (สูงมากหนักมาก).

พึงสังเกตว่าการวิ่งเป็นการออกกำลังหนักว่าการเดินและปลอดภัยน้อยกว่า. ผู้ที่จะวิ่งต้องแน่ใจว่าร่างกายพอดี, มิฉะนั้นอาจเกิดเรื่องแทรกซ้อนยุ่งยาก. อย่างไรก็ดี, การวิ่งมีประโยชน์มากกว่าการเดิน คือ เป็นวิธีสำหรับเพิ่มสมรรถภาพได้อย่างดี.

แต่การเดินหรือวิ่งแต่อย่างเดียวก็ยังเป็นการออกกำลังที่ไม่สมบูรณ์, เพราะเป็นการออกกำลังของขาเป็นส่วนใหญ่. ควรเพิ่มเติมด้วยการออกกำลังแขนและส่วนอื่นอีกด้วย เช่น โดยการดึงสปริง, หรือยกน้ำหนักเป็นต้น. (การยกน้ำหนักไม่เหมาะสำหรับผู้มีความดันเลือดสูง หรืออายุมากและหลอดเลือดแข็ง.)

การออกกำลังอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอให้คุณอีกหลายทาง ซึ่งส่งเสริมความมีอายุยืน เช่น ช่วยรักษาความยืดหยุ่นของหลอดเลือด, ทำให้ความดันเลือด (ซึ่งมากขึ้นตามอายุ) เพิ่มช้าลง, ส่งเสริมสมรรถภาพของหัวใจและประสิทธิภาพของการไหลเวียนเลือด, ส่งเสริมการย่อยอาหาร, ป้องกันอาการท้องผูกท้องเฟ้อ, ลดความเมื่อยขบขัดยอก, ลดความหงุดหงิดรำคาญช่วยให้จิตใจ

สดใสแช่มชื่น ฯลฯ. ทั้งนี้เป็นผลของการเคลื่อนไหวที่มีต่อระบบการไหลเวียนเลือด, ระบบหายใจ, ระบบทางเดินอาหาร, ระบบประสาท, ระบบต่อมไร้ท่อ (ฮอร์โมน), และอวัยวะภายในอื่น ๆ.

ข้อควรระลึกในการออกกำลังคือจะต้องทำโดยพอสมควรทั้งในแง่ความหนักเบาและแง่ปริมาณ, คือทำพอดีกับกำลังหรือสภาพของตน. การทำหนักเกินไปหรือทำนานเกินไปอาจให้โทษได้ เช่น ทำให้อ่อนเพลีย เมื่อยล้า, ขัดยอก, นอนไม่หลับ ฯลฯ. ถ้าใช้วิธีที่ไม่เหมาะก็อาจเกิดอุบัติเหตุ เช่น หกล้ม, ซึ่งเป็นเหตุของอันตรายอย่างอื่น ๆ ต่อไป. วิธีที่ดีคือค่อย ๆ ทำแต่น้อย ๆ และเบา ๆ ก่อน. เมื่อเห็นว่าทำได้ดีจึงค่อย ๆ เพิ่มขึ้น. ครั้นเห็นว่าไม่อาจทำให้ดียิ่งขึ้นไปได้อีกแล้ว, ก็ควรรู้ว่าทำถึงขั้นมากที่สุดสำหรับตัวเองแล้ว.

การไม่ออกกำลังเสียเลยหรือออกแต่ไม่เพียงพอ, เช่นที่พบในคนที่มีอาชีพนั่งทำงานทั้งวัน ๆ เป็นเหตุให้เกิดอาการผิดปกติได้หลายอย่างซึ่งตรงกันข้ามกับผลดีของการออกกำลังที่กล่าวมาแล้ว เช่น ท้องผูกเรื้อรัง, ใจคอหงุดหงิด, เมื่อยขบร่างกาย ฯลฯ. ที่มีอันตรายมากคือระบบไหลเวียนเลือดอ่อนแอ เพราะเสื่อมสภาพ, ซึ่งทำให้เกิดโรคที่เรียกกันว่า "หัวใจวาย". ทั้งนี้เพราะการออกกำลังเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับทุก ๆ คน, ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือคนแก่. ธรรมชาติสร้างร่างกายมาให้ทำงาน. การทำงานเป็นวิธีพัฒนาสภาพและสมรรถภาพ. ถ้าขาดการทำงาน, ทั้ง ๒ อย่างก็เสื่อม.

การพักผ่อนและการบำรุงร่างกายเป็นเรื่องที่ทราบกันดีอยู่แล้วโดยมาก. การพักผ่อนเป็นโอกาสให้ร่างกายสร้างเสริมหรือซ่อมแซม. ถ้ามีไม่พอก็เกิดความบกพร่องใน ๒ เรื่องนี้ สำหรับคนทั่วไปควรนอนวันละ ๖-๗ ชั่วโมง. เด็กและผู้สูงอายุต้องการมากกว่านี้. ถ้าใช้พลังงานมาก เช่น ทำงานหนัก หรือออกกำลังมาก, ควรเพิ่มเวลานอนหรือพักผ่อนในเวลาอื่นนอกจากเวลานอนอีกด้วย. การพักผ่อนจิตใจก็เป็นเรื่องจำเป็น, ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป.

การบำรุงเป็นเรื่องของอาหารเป็นส่วนใหญ่. การบำรุงด้วยยา (เช่น ยากำลัง, ยากระตุ้น.) มักไม่ค่อยให้ประโยชน์จริงจัง, นอกจากวิตามินดังกล่าวแล้ว. ยากระตุ้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรใช้เพราะไม่ได้ให้กำลัง แต่อาจจะให้โทษอย่างมาก. ตัวสำคัญในเรื่องบำรุงคืออาหาร ผู้ใหญ่ต้องกินอาหารให้ได้พลังงานเท่า ๆ กับที่ใช้ไปในการทำงานหรือออกกำลังกายโดยวิธีอื่น ถ้าอาหารน้อยไปร่างกายจะผ่ายผอมทรุดโทรม. ถ้ามากไปร่างกายจะอ้วนขึ้น. สำหรับเด็กต้องมีส่วนเพิ่มสำหรับการเติบโตอีกต่างหาก, นอกเหนือไปจากสำหรับการเล่นหรือทำงาน. นอกจากนั้นปริมาณ, คุณภาพ หรือลักษณะของอาหารก็เป็นเรื่องที่ต้องนึกถึง, เพราะอาหารต่างชนิดย่อมมีประโยชน์แก่ร่างกายต่างกัน. คนส่วนมากเข้าใจว่าผู้ที่ใช้กำลังกายมากจะต้องกินเนื้อสัตว์เข้าไปให้มาก เพื่อทดแทนส่วนกล้ามเนื้อที่หมดสิ้นไป. ข้อนี้เป็นความเข้าใจผิด. การออกกำลังไม่ได้ใช้ธาตุเนื้อสัตว์, หากแต่ใช้ "ธาตุน้ำตาล" (คาร์โบฮัยเดรต). เพราะฉะนั้นผู้ที่ทำงานมากจึงต้องกินอาหารประเภทแป้งและน้ำตาลมาก, ส่วนเนื้อสัตว์นั้นอาจเพิ่มขึ้นบ้างนิดหน่อยเพื่อทดแทนส่วนที่เสียไปเพราะการสึกหรอ. แต่ถ้ามีการออกกำลังเพื่อสร้างกล้ามเนื้อขึ้นใหม่, เช่นนักเล่นกล้ามหรือนักกีฬาบางประเภท, ก็มีเหตุผลที่จะต้องกินอาหารประเภทเนื้อสัตว์หรือถั่วมากกว่าธรรมดา.

๔. การบริหารจิต

จิตใจมีความสำคัญเพียงใดในการปฏิบัติเพื่อให้อายุยืน, ย่อมจะเห็นได้โดยไม่ยากนัก. ท่านว่า "จิตเป็นนาย, กายเป็นบ่าว". ถ้าจิตไม่ปกติ, กายก็ไม่ปกติตามไปด้วย. ถ้ากายไม่ปกติ แต่จิตยังดีอยู่, สถานการณ์ก็ยังไม่เลวนัก. จิตใจที่สดใสแช่มชื่นไม่เพียงแต่ช่วยให้อายุยืนยาว, ยังทำให้ชีวิตเป็นสุขอีกด้วย. การบริหารจิตจึงมีความสำคัญไม่น้อย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนวิธีบริหารจิตซึ่งอาจนำมาประยุกต์ในที่นี้ด้วยผลดี. ทรงแสดงแนวทางไว้เป็น ๓ ชั้น, คือ ทาน, ศีล, ภาวนา.

ทาน คือ **การให้, ซึ่งหมายถึงการให้ทุก ๆ อย่างคือทั้งทางวัตถุและทางใจ.** การให้ทางใจคือให้เมตตา, ซึ่งแสดงออกได้ทั้งทางกาย (เช่น การแสดงเอ็นดูสงสารหรือเห็นอกเห็นใจ) และทางวาจา (เช่นพูดปลอบโยนหรือพูดด้วยคำไพเราะให้ยินดี). "ทาน" ถือว่าเป็นเครื่องตัดกิเลส โดยเฉพาะความโลภและความโกรธ, แต่ยังมีอานิสงส์อย่างอื่นด้วย, โดยเฉพาะทำให้ผู้ให้เป็นที่รักของผู้รับ, และเป็นผู้มีประโยชน์ต่อสังคม.

ศีล คือ **การงดเว้นกระทำสิ่งที่ต้องห้าม.** สำหรับคนธรรมดาข้อห้ามนี้คือ ศีลห้า. การถือศีลไม่จำเป็นจะต้องขอจากพระและไม่จำเป็นจะต้องไปถือที่วัด, ที่ถูกต้องถือทุกเวลา. การถือศีลเป็นเหตุนำให้จิตใจสงบ. ความสงบนี้เป็นรากฐานของสุขภาพจิตที่ดีและนำไปสู่สุขภาพทางกายที่ดีด้วย.

ภาวนา คือ **การอบรมจิตใจให้เจริญ.** ทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ *สมาธิ* กับ *วิปัสสนา.* สมาธิคือการทำจิตให้สงบนิ่ง. ส่วนวิปัสสนาเป็นการพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง. การอบรมที่มีประโยชน์ในเชิงช่วยให้อายุยืน, คือการทำสมาธิซึ่งทำให้จิตได้พักผ่อนอย่างดีที่สุด, ทั้งมีผลแทรกแซงน้อย. วิธีฝึกฝนมีหลายวิธี. ในที่นี้จะยกตัวอย่างเพียงวิธีอานาปา-นสติซึ่งใช้ได้ทั่ว ๆ ไป. หลักของวิธีนี้คือเอาจิต "ผูก" ไว้กับการหายใจ, ไม่ให้วอกแวกท่องเที่ยว. ผู้ปฏิบัตินั่งในท่าสบาย (โดยมากนิยมนั่งขัดสมาธิ), มือประสานกันอยู่บนตัก, หลับตา, รวมความนึกคิดไปอยู่ที่ช่องจมูกหรือริมฝีปากบน (ซึ่งรู้สึกการผ่านเข้าออกของลมหายใจ) และคอยติดตามการหายใจตลอดเวลา. หายใจเข้าก็ให้รู้ว่าหายใจเข้า, หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก, หายใจสั้นก็ให้รู้ว่าสั้น, หายใจยาวก็รู้ว่ายาว สังเกตเช่นนี้เรื่อยไป. ถ้าสมาธิดีก็จะสามารถ "ผูก" จิตไว้ได้เป็นเวลานาน. ถ้า "ผูก" ไม่ได้, ความคิดล่องลอยไป, พอนึกขึ้นได้ก็เอากลับมา "ผูก" ไว้ใหม่, พยายามทำให้นานเท่าที่จะทำได้. ถ้าได้นานพอสมควรก็จะรู้สึกว่ามีความสงบ และความสุขอย่างแปลกประหลาด. ทั้งจิตและกายได้รับพักผ่อนอย่างสมบูรณ์. แต่ถึงแม้ทำได้เพียงชั่วระยะสั้น ๆ, ถ้าทำได้เสมอ ๆ ไม่ทอดทิ้ง, ก็ยังจะได้รับผลดีหลาย ๆ อย่าง, เช่นใจเย็นขึ้น, โกรธยากเข้า, หายโกรธเร็วขึ้น, ความโลภและความทะเยอทะยานน้อยลง ฯลฯ. ผลเหล่านี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติทนทานต่อภาวะแวดล้อมได้ดีขึ้น. ถ้าเป็นคนแก่, ก็จะทำให้เป็นที่รักและนับถือของลูกหลานมากขึ้น.

การบริหารจิตไม่เพียงแต่ช่วยให้อายุยืน, ยังช่วยให้ชีวิตมีความสงบสุข, และให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น, จึงเป็นการปฏิบัติที่มีค่ามากเป็นพิเศษ.

บทส่งท้าย

อายุวัฒนะอาจทำให้เกิดขึ้นได้โดยการปฏิบัติตามหลักวิชาแพทย์, ดังที่รวบรวมมาเสนอ แต่การมีชีวิตยืนยาวมิใช่สิ่งที่พึงปรารถนาเสมอไป. บางครั้งกลับเป็นที่น่าเบื่อหน่ายหรือแม้เป็นทุกข์ทรมาน. ข้อที่สำคัญกว่าการมีอายุยืน คือ การบำเพ็ญชีวิตที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น. มีพระพุทธภาษิตแสดงว่าผู้ปฏิบัติธรรมแม้มีชีวิตเพียงวันเดียวก็ยังดีกว่าผู้อยู่นานถึงร้อยปีโดยไม่รู้ธรรม. *ธรรมะเป็นเครื่องประคับประคองจิต, เป็นทางดำเนินของคน, และเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต. ผู้ประสงค์มีอายุยืนไม่พึงเพ่งเล็งการปฏิบัติทางกายแต่ทางเดียว, ควรมุ่งอบรมจิตด้วย, โดยศึกษาธรรมะและเพียรปฏิบัติให้เห็นผล. แล้วจะเข้าใจว่าความรู้ธรรมะแท้จริงนั้นแหละคือตัวอายุวัฒนะ.*

ไตรลักษณ์ที่ชายหาด

อ.ปทานโก
วัดบวรนิเวศวิหาร

เย็นวันหนึ่งในปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐, ที่ชายหาดหัวหินบริเวณใกล้เขาตะเกียบ เป็นช่วงที่ว่างคน, มีภิกษุ ๒ รูป เดินคุยกันอยู่อย่างปล่อยอารมณ์, องค์หนึ่งรูปร่างสันทัด อายุประมาณสี่สิบเศษ, อีกองค์หนึ่งรูปร่างสูงมากและดูแก่กว่าหลายปี.

หลังจากเดินกลับไปกลับมาบนชายหาดสักครึ่งชั่วโมง, องค์สูงก็เอ่ยขึ้นว่า "คุณชัย, ตอนนี้เราไปนั่งพักกันสักหน่อยจะดีไหม."

"ดีครับ, หลวงพี่", อีกองค์หนึ่งตอบ. "ที่ก้อนหินนั่นคงเหมาะ."

ทั้งสององค์เดินไปยังก้อนหินใหญ่ก้อนหนึ่งที่ริมน้ำ, แล้วก็ชวนกันนั่งลง หันหน้าไปทางหัวหิน, มองเห็นโขดหินใหญ่ที่หน้าโรงแรมหัวหินได้ชัดเจน.

ลมพัดเอื่อย ๆ พาคลื่นวิ่งเข้าหาฝั่งเป็นทิวแถว, ลูกแล้วลูกเล่า ไม่มีเวลาหยุด. ลูกหนึ่งหมดไป, อีกลูกหนึ่งก็ตามมา, แล้วจบลงที่ชายหาด. ภิกษุองค์แก่กว่าทอดสายตาไปในทะเล, แล้วเอ่ยขึ้นว่า "น้ำทะเลตอนนี้ไม่มีหยุดนิ่งเลยนะ, คล้ายกับใจคนเรา, หาเวลาสงบยาก."

"จริงครับ", อีกองค์หนึ่งตอบ. "เหมือนจิตคนเรา มันเคลื่อนหยุกหยิกอยู่เสมอ. พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ ความสุขเสมอด้วยความสงบนั้นไม่มี**. ท่านเจ้าคุณพรหมมุนีก็สอนว่า กิเลสเป็นตัวทำให้จิตแกว่งไกว, ไม่สงบ, ก็ไม่มีความสุข. หากชำระกิเลส, ทำให้จิตใจสงบได้, แม้เพียงขณะเดียว ก็เป็นกุศลยิ่งใหญ่."

"จริงนะคุณชัย", อีกองค์หนึ่งสนับสนุน. "ถ้าภาวนาทำให้จิตใจสงบได้, แม้ชั่วประเดี๋ยวก็สบายจริง ๆ หาอะไรเปรียบไม่ได้. ตั้งแต่มาอยู่หัวหินนี้, การปฏิบัติของคุณชัยเป็นอย่างไรบ้าง."

"ดีครับ", พระชัยว่า. "เป็นผลของการที่มาอยู่ตามลำพัง, เห็นได้ชัดเจน จิตมันสงบเร็วมาก. เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้ปลีกตัวจากหมู่, และให้ไปอยู่ตามถ้ำ, โคนไม้, หรือเรือนร้าง."

"ไม่ต้องสงสัยว่าการอยู่คนเดียวทำให้จิตสงบเร็ว. อ่านดูในประวัติของพระอาจารย์ใหญ่ ๆ ท่านจึงไปสำเร็จตามป่าตามเขา ไกลบ้านเรือนและผู้คน."

"ถ้าจะนึกถึงเรื่องนั้น, สถานที่ที่เราอยู่นี้ก็ยังไม่ใคร่เหมาะ คงจะต้องไปเสาะหาที่วิเวกมากกว่านี้อีก."

"คงจะยังทำไม่ได้". พระองค์สูงออกความเห็น. "เรายังไม่มีประสบการณ์. เคยอ่านพบว่า การไปธุดงค์นั้น มีอันตรายแปลก ๆ, จากคนบ้าง, สัตว์บ้าง, ภูตผีบ้าง. การเริ่มปฏิบัติเขาจึงแนะนำให้ไปกับอาจารย์, ไม่ให้ไปตามลำพัง. เพราะฉะนั้นท่านเจ้าคุณปัญญาฯ ท่านจึงกรุณาตามมาอยู่เป็นเพื่อนทั้ง ๆ ที่เราไม่ได้ขอร้อง, และที่นี่ก็เป็นแต่เพียงบ้านนอก, ไม่ใช่ป่า. ตอนดึก ๆ นั่งในกลดคนเดียวก็ยังเสียว ๆ เหมือนกัน, ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่มีอะไร และมีผ้ากาสาวพัสตร์คุ้มครองอยู่. เวลาเงียบ ๆ แล้วก็มีเสียงอะไรแกรกกราก ยังอดเสียวสันหลังไม่ได้. ที่จริงเรามาอยู่นี่ก็สบายมาก, มีความสะดวกทุกอย่าง. ต้องขอบใจนายผินและพวกชาวบ้านที่อุตส่าห์ใส่บาตรให้เราได้กินทุก ๆ วัน. บ้านสุดท้ายที่เราแวะตอนขากลับนั้น, คุณยายแก่อุตส่าห์ใส่บาตรเองทุกวัน. พี่มองดูของแล้วก็นึกอนุโมทนาแผ่ส่วนกุศลให้คุณโยม, ขอให้โยมอายุมั่นขวัญยืนและอยู่ไปอีกนาน ๆ. เราสึกแล้วต้องกลับมาเยี่ยมพวกชาวบ้านเขาตะเกียบนี้อีกให้ได้."

ภิกษุทั้งสองหันมาดูทะเลต่อไป. ตอนนี้ปรากฏเมฆก้อนใหญ่ขึ้นทางทิศที่ตั้งของกรุงเทพฯ, แล้วค่อย ๆ ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว.

"ทะเลนี่เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยนะ", หลวงพี่เอ่ยขึ้น "เมื่อกี้ท้องฟ้าสะอาดสีสดใส, น้ำทะเลก็ดูสีน้ำเงินสดสวย. ตอนนี้ฟ้ามีเมฆ, น้ำทะเลก็เปลี่ยนเป็นสีครามหม่น. ถ้าเมฆดำมาก ๆ, ทะเลก็จะกลายเป็นสีดำ. ธรรมชาติก็เป็นอย่างนี้แหละ, เปลี่ยนอยู่เรื่อยไป ไม่มีอะไรคงที่."

"นั่นแหละครับอนิจจัง", พระชัยกล่าว.

"ใจคนเราก็อย่างนี้", หลวงพี่กล่าวเสริม. "สดชื่นแจ่มใสอยู่ชั่วประเดี๋ยวประด๋าว. พอมีอะไรมากระทบ เหมือนที่เมฆโผล่ขึ้นมาบนฟ้า, จิตเราก็หม่นหมอง เหมือนที่น้ำทะเลเปลี่ยนเป็นสีคล้ำไปง่าย ๆ."

ระหว่างที่พูดกันอยู่นั้น, เมฆที่ปรากฏขึ้นทางทิศเหนือได้กลายเป็นก้อนใหญ่สีเทาแก่แผ่กระจายคลุมเกือบตลอดขอบฟ้าในทิศนั้น. น้ำทะเลกลายเป็นสีเกือบดำ และคลื่นก็มีขนาดใหญ่ขึ้นเห็นได้ชัดเจน. ลมพัดแรงขึ้น พาคลื่นวิ่งเข้ากระทบฝั่งเร็วและถี่ขึ้น. ระลอกลูกเล็ก ๆ นั้นได้กลายเป็นคลื่นลูกใหญ่ วิ่งเข้ากระทบชายหาดเสียงดังซ่า ๆ.

พระชัยกล่าวต่อไปว่า "ทะเลนี่ช่างมีพลังมากเหลือเกินนะครับ, เพียงแรงกระทบของคลื่นก็สามารถย่อยหินก้อนโต ๆ ให้แตกทำลายกลายเป็นทรายไปได้."

"นั่นซินะคุณชัย", หลวงพี่สนับสนุน. "ถ้าเราสามารถเอาพลังของคลื่นมาใช้งานได้จะเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงทีเดียว. คุณชัยเป็นนายช่างใหญ่, ทำไมไม่ลองสร้างเครื่องอะไรขึ้นมาใช้งานดูบ้าง."

"เรื่องมันมากครับหลวงพี่", พระชัยต่อ. "เคยมีวิศวกรชั้นยอดของโลกพยายามกันหลายสมัยแล้ว. สร้างเครื่องขึ้นมาก็พอทำงานได้ แต่ผลประสิทธิ์ไม่คุ้มค่า. แล้วยังมีปัญหาเรื่องความเสื่อมจากน้ำทะเลและแสงแดด. จึงมีแต่เพียงเครื่องที่สร้างสำหรับศึกษาทดลอง, ที่ใช้งานได้จริง ๆ นั้นยังไม่ปรากฏ."

"คงจะมีปัญหามากมายอย่างคุณชัยว่านั่นแหละ จึงยังไม่มีเครื่องยนต์ใช้พลังน้ำทะเลทั้ง ๆ ที่มีทะเลมาหลายร้อยล้านปีแล้ว. ทะเลคงมีประโยชน์น้อยในด้านพลังงาน. เรามาดูทางด้านธรรมะกันดีกว่า, พี่รู้สึกว่าจะมีแง่คิดที่เป็นประโยชน์มากมาย."

"จริงครับหลวงพี่", พระชัยเห็นด้วย. "นอกจากเรื่องความไม่สงบแล้ว, ผมคิดว่า ทะเลยังเป็นบทเรียนด้านการเปลี่ยนแปลงได้อีก."

"ถูกต้อง", หลวงพี่สนับสนุน. "คุณชัยหมายถึงอนิจจังสินะ. พี่คิดว่า ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ทั้งหมดเราดูได้จากทะเล. เห็นง่ายที่สุด คือ อนิจจัง, ความไม่เที่ยง. มีอะไรในน้ำทะเลบ้างล่ะที่ไม่เปลี่ยนแปลง, ว่าถึงรูปลักษณะ น้ำทะเลก็เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา, มีน้อยเต็มทีที่น้ำทะเลสงบนิ่ง, ไม่มีการเคลื่อนไหว. ส่วนมากนั้นน้ำทะเลเป็นระลอกอยู่แทบตลอดเวลา. แม้ว่าในบางขณะจะดูเหมือนทะเลนิ่ง แต่ก็เป็นเพียงส่วนเดียว, ส่วนอื่นที่ไกลออกไปนั้นอาจกำลังเคลื่อนไหวไม่มากก็น้อย."

"แม้แต่ความเค็มของน้ำทะเลที่ถือกันว่าไม่เปลี่ยนแปลง, ก็ยังมีเค็มมากขึ้นหรือเค็มน้อยลงไป ตามจำนวนน้ำจืดที่ไหลลงมาสู่. ดังนั้น แม้ส่วนผสมของทะเลก็เป็นเรื่องอนิจจังเหมือนกัน."

"พี่เห็นด้วย", หลวงพี่กล่าว. "แม้อนัตตาก็ดูได้จากทะเล. คิดดูสิ น้ำทะเลเป็นของใคร, ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งจะอ้างได้ว่าเป็นเจ้าของน้ำทะเล. จะว่าน้ำทะเลในอ่าวไทยนี้มาจากไหน. มาจากแม่น้ำเจ้าพระยา, แม่น้ำแม่กลอง, หรือแม่น้ำท่าจีน. น้ำตรงไหนมาจากแม่น้ำไหน. เวลาถูกแดดเผา, น้ำบางส่วนกลายเป็นไอ, เป็นเมฆ, แล้วก็เป็นฝนกลับสู่แม่น้ำลำธาร. เมฆก้อนไหนเกิดจากส่วนไหนของทะเล. ก็เหมือนธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ที่รวมเป็นร่างกายของเรา, ไม่มีใครบอกได้ว่า ส่วนไหนมาจากเนื้อหมู, หรือเนื้อวัวตัวไหน."

"ผมมองดูน้ำทะเลแล้วก็นึกถึงความหมายของคำว่า **ทุกข์**, ซึ่งท่านแปลว่า **การเปลี่ยนแปลง** หรือ **ภาวะที่ทนได้ยาก**. ผมเห็นว่า น้ำทะเลอยู่นิ่งไม่ได้เพราะเหตุแห่งทุกข์. ไม่มีใครสามารถทำให้น้ำทะเลหยุดนิ่งได้. เพราะเหตุใดน้ำทะเลจึงหยุดนิ่งไม่ได้. พูดตามทางโลกก็ต้องว่า เพราะมีกำลังหนุนเนื่องอยู่ภายใน. มองทางธรรม, กำลังนั้นก็คือแรงกิเลส. ตราบใดที่มีกิเลสอยู่ภายใน, ตราบนั้นจิตก็สงบไม่ได้, เช่นเดียวกับที่น้ำทะเลจะนิ่งไม่ได้ตราบเท่าที่ยังมีกำลังหนุนของคลื่นใต้น้ำอยู่. น้ำทะเลนี้ยิ่งเฝ้าดูยิ่งน่าดู และยิ่งให้ความรู้. ดูนั่นสิ, ตอนนี้เมฆผ่านพ้นไปแล้ว น้ำกลับเป็นสีน้ำเงิน, ลมอ่อนลง, คลื่นลูกใหญ่ ๆ กลายเป็นเพียงระลอกลูกเล็ก ๆ. ต่อเมื่อมีลม จึงมีคลื่น, เหมือนที่ท่านว่า ผลเกิดจากเหตุ, เมื่อมีเหตุจึงมีผล. ถ้าตัดเหตุเสียได้, ผลก็จะไม่มีทางบังเกิด. พระพุทธเจ้าท่านพิจารณาเห็นว่า ความเกิดเป็นทุกข์, ท่านจึงพยายามจะปลดทุกข์โดยการทำให้ไม่เกิด พระปัญญาคุณของท่านเลิศล้ำเหนือกว่าบรรดาอาจารย์ พราหมณ์ และฤาษีต่าง ๆ ในสมัยของท่านหรือก่อนหน้าท่าน, ซึ่งพยายามจะหลีกเลี่ยงทุกข์ที่เข้าใจว่าเกี่ยวข้องอยู่กับความตาย. พยายามบำเพ็ญตบะเพื่อให้ตัวเป็นอมตะ, โดยคิดไม่ถึงว่ายิ่งอยู่นานยิ่งมีทุกข์มาก. ไม่มีใครเห็นถ่องแท้เหมือนพระพุทธเจ้าซึ่งทรงพิจารณาเห็นว่า ต้นเหตุของความทุกข์คือ การเกิด, ไม่ใช่การตาย. เพราะฉะนั้น

พระพุทธเจ้าท่านจึงไม่ขัดขืนเมื่อพญามารมาเรียกร้องให้พระองค์ท่านปลงสังขาร. ท่านทรงเห็นว่า อยู่ไปก็มีแต่จะลำบากเพราะชราภาพ, จึงทรงดับขันธ์ปรินิพพาน, สละร่างโลกีย์ที่หนักและเต็มไปด้วยทุกข์เสีย, เข้าสู่นิพพาน, หลุดพ้นจากขันธ์และไม่กลับมาเกิดอีก. ท่านจึงพ้นทุกข์โดยเด็ดขาด. พระปัญญาคุณของพระองค์เลิศล้ำจริง ๆ."

ภิกษุทั้งสองนั่งดูทะเลต่อไปด้วยความสงบ. ลมพัดเอื่อย ๆ พาระลอกเล็ก ๆ วิ่งเข้าหาฝั่งเป็นชุด ๆ, ชุดแล้วชุดเล่า ไม่มีหยุดนิ่ง, ระลอกหนึ่งหมดไป, ระลอกอื่นก็ตามมา. แต่ละชุดจบลงที่ชายหาด. บางครั้งลมส่งน้ำให้เกิดเป็นคลื่นค่อนข้างใหญ่และสูง, ได้ลมส่งท้ายวิ่งเข้ามาอย่างเร็ว, ทำท่าคล้ายจะวิ่งเลยขึ้นไปถึงชายหาดที่แห้ง แต่ไม่สำเร็จ, พอเลยขอบน้ำขึ้นมาได้หน่อยหนึ่งก็หมดแรง ยุบตัวลงไปเฉย ๆ. คลื่นบางลูกเกิดขึ้นไกลออกไปในทะเล, ก่อตัวเป็นคลื่นค่อนข้างใหญ่. วิ่งฉิวมาตลอดระยะทางไกล, มาลบละลายหายไปที่ส่วนบนของชายหาดด้วยเสียงดังซ่าใหญ่ ดันทรายที่ชายน้ำให้กระถดขึ้นไปเป็นแนวยาว. คลื่นอีกลูกหนึ่งเกิดขึ้นไกล ๆ และก่อตัวเป็นคลื่นใหญ่ วิ่งมาด้วยความรวดเร็วคล้าย ๆ กัน, แต่มาได้หน่อยเดียวก็หมดกำลัง ยุบตัวสลายหมดไปโดยยังไม่ถึงชายฝั่ง. คลื่นบางลูกเกิดได้ประเดี๋ยวเดียว, ยังไม่ทันรวมตัวเป็นลูกใหญ่ ก็ละลายหายไปเสียแล้ว. ถ้าจะเปรียบกับคน, ก็เหมือนกับผู้ที่ตายตั้งแต่ยังเด็ก, ไม่ทันได้เห็นโลกหรือก่อกรรมให้เป็นวิบากมากมาย. คลื่นบางลูกวิ่งมาสลายเอาตอนกลาง ๆ ห่างจากฝั่งพอดู, นี่ก็เปรียบเหมือนคนที่อยู่จนถึงเป็นผู้ใหญ่. คลื่นที่แล่นฉิวขึ้นมาจนถึงบนหาดก่อนที่จะหมดกำลังยุบหายไป, เปรียบเหมือนคนที่อยู่มาจนแก่และหมดกำลังตายไปเอง. คลื่นบางลูกเกิดขึ้นไกลออกไปในทะเล รวมตัวเป็นคลื่นลูกใหญ่สูง, เปรียบเหมือนคนที่ได้สร้างเสริมอำนาจหรืออิทธิพลจนมีฐานะสูงส่งเหนือคนส่วนมาก แต่ก็ต้องสลายตัวไปในที่สุด, ไม่สามารถรอดพ้นความสลายไปได้. อย่างเดียวกับคนที่ไม่อาจหนีความตาย แม้ว่าจะมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่หรืออำนาจวาสนาสักเพียงใด.

บางครั้งคลื่นเกิดขึ้นพร้อมกันเป็นชุดใกล้ ๆ กัน, แล้ววิ่งเข้าหาชายหาดพร้อมกัน ดูคล้ายจะวิ่งแข่งกัน. หลายลูกลับหายไปตั้งแต่ในตอนต้น. บางลูกมาจบเอาตอนกลาง ๆ. บางลูกมาจบเอาตอนจะขึ้นชายหาดแล้ว. มีไม่กี่ลูกที่ทรงตัวมาจนถึงขอบสูงสุดของแนวน้ำ. แต่ไม่มีสักลูกเดียวที่จะวิ่งเลยขึ้นไปถึงตอนที่ทรายแห้ง.

มองไปสุดสายตา เห็นทะเลมีแต่การกระฉอกเป็นระลอก, ไม่มีส่วนใดที่ราบเรียบ. ทุกส่วนอยู่ในสภาพเคลื่อนไหว, บางส่วนกำลังสูงขึ้น, บางส่วนกำลังต่ำลง. บางส่วนกำลังยืด, บางส่วนกำลังหด. บางส่วนกำลังงอก, บางส่วนกำลังสลาย.

ระลอกหรือคลื่นนี่ก็เหมือนกับคนเรา. ท้องทะเลอันกว้างใหญ่, เปรียบเหมือนสากลโลกที่คลาคล่ำไปด้วยมนุษย์และสัตว์. ระลอกหรือคลื่นหนึ่งลูกเปรียบเหมือนคนหนึ่งคนหรือสัตว์หนึ่งตัว. คนหรือสัตว์ประกอบด้วยธาตุสี่ที่รวมกันขึ้นด้วยอำนาจของกรรม, เช่นเดียวกับระลอกที่เกิดจากน้ำทะเล ผลักดันด้วยแรงลมและการเคลื่อนไหวของโลก. คลื่นลูกใหญ่เปรียบเหมือนคนใหญ่โต, มีฐานะดี, มีอำนาจหรือมีอิทธิพลมาก. คลื่นลูกเล็กเปรียบเหมือนคนที่ต่ำต้อย. คลื่นที่สูงใหญ่เปรียบ

เหมือนคนที่สูงศักดิ์, มีอำนาจวาสนา. คลื่นที่เคลื่อนที่เร็วเปรียบเหมือนคนที่มีอำนาจหรือความสามารถมาก อาจนำตัวเองให้ก้าวหน้าไปได้เร็วกว่าคนอื่น ๆ. คลื่นลูกเล็กวิ่งช้า ๆ เรี่ยกับผิวน้ำ, เปรียบเหมือนผู้ที่มีฐานะด้อย, ต้องตกเป็นบริวาร คอยวิ่งตามผู้ที่มีฐานะสูงกว่า, มีบทบาทเป็นเพียงตัวประกอบในสังคม.

คลื่นทุกลูก, จะเล็กหรือใหญ่, สูงหรือต่ำอย่างไรก็ตาม, ย่อมประกอบขึ้นด้วยน้ำซึ่งเปรียบเหมือนธาตุสี่, บวกกับเหตุที่ทำให้เกิดคลื่น คือ กระแสลมและแรงหมุนของโลก เหมือนกับคนที่เกิดจากพลังของกรรม. คลื่นก็ดี, คนหรือสัตว์ก็ดี, เกิดขึ้นแล้วก็แล่นไปตามแรงกรรม. คลื่นเกิดขึ้นแล้วก็แล่นไปด้วยกระแสลมและสายน้ำ, จะแล่นเร็วหรือช้า, ยั่งยืนหรือสลายไปอย่างรวดเร็ว, แล้วแต่กำลังส่ง. ไม่ว่าคลื่นลูกใหญ่หรือเล็ก, สูงหรือเตี้ย, แรงมากหรือแรงน้อย, ต่างก็วิ่งเข้าหาฝั่ง, แล้วก็สลายลงบนชายหาดภายหลังช่วงเวลาต่าง ๆ กัน. เช่นเดียวกับคนทุกคน, เกิดขึ้นแล้วต่างก็มุ่งไปสู่จุดจบคือความตายในเวลาต่างกันตามกรรม. จะบุญหนักศักดิ์ใหญ่หรือต่ำต้อยเพียงใด, ก็จะต้องจบลงด้วยความตาย เหมือนที่คลื่นทุกคลื่นต้องจบลงบนชายหาด.

ภิกษุทั้งสองนั่งเงียบ ๆ, พิจารณาไตรลักษณ์ที่ชายหาดด้วยโอปนยิโก จนแสงอาทิตย์ลับขอบฟ้าจึงพร้อมกันลุกขึ้นและเดินช้า ๆ กลับที่พำนัก.

ในสมัยพุทธกาลเคยมีผู้สำเร็จอรหัตผลเพียงด้วยการพิจารณาท้องน้ำที่เกิดขึ้นแล้วสลายไป, หรือพิจารณามลทินที่เกิดขึ้นในผ้าเช็ดชาม. ในสมัยแห่งกิเลสหนาเช่นปัจจุบันนี้ คงไม่มีใครสำเร็จเพราะพิจารณาคลื่นที่ชายหาด, แต่การพิจารณาคลื่นเช่นที่เล่ามานี้ก็น่าจะลองปฏิบัติดูบ้าง คงจะไม่เสียเวลาเปล่า.

ปัจฉิมวาท. แต่ละคนในโลกนี้เป็นเสมือนลูกคลื่นในมหาสมุทรแห่งวัฏสงสาร. เช่นเดียวกับคลื่นในมหาสมุทร, มนุษย์เกิดขึ้นจากการรวมของธาตุทั้งสี่โดยอาศัยกำลังของกรรม, พัฒนาต่อไปตามอำนาจของกรรม, มีขึ้น, มีลง, มีเร็ว, มีช้า, และในที่สุดลงเอยด้วยการสลายที่ชายหาดแห่งความตาย. แต่มนุษย์นั้นไม่ได้หายไปไหน, เพียงแต่เปลี่ยนรูปไปจากสภาพที่เคยปรากฏไปเป็นอย่างอื่น. เช่นเดียวกับคลื่นที่เคยเป็น "ลูกคลื่น" ไปเป็น "น้ำทะเล" เหมือนกับส่วนอื่นในทะเล. ส่วนที่เคยเป็น "ลูกคลื่น" นั้นไม่ได้หายสูญไปไหน, แต่กลับไปสู่ทะเลนั่นเอง.

เมื่อท่านได้อ่านบทความธรรมประยุกต์นี้, "คุณชัย" จะไม่สามารถอ่านเรื่องของตัวเองได้เพราะเขาได้เป็นลูกคลื่นที่หมดแรงส่งไปเสียแล้ว, ทั้ง ๆ ที่ยังแล่นเข้ามาไม่ถึงฝั่ง. เขาเป็นคลื่นลูกที่ออกจะพิเศษอยู่, โดยเกิดขึ้นอย่างค่อนข้างจะต่ำต้อยไกลออกไปในทะเล, ก่อตัวขึ้นเป็นคลื่นลูกใหญ่และสูง, มีกำลังแรง, วิ่งมาด้วยความเร็วจัด, มีท่าจะแล่นขึ้นไปสูงมากบนชายหาด. แต่แล้วโดยทันทีและไม่มีใครนึกฝัน, คลื่นลูกนั้นได้หมดกำลังส่งลงอย่างกะทันหัน. "คุณชัย" หมดกรรมลงอย่างปุบปับ, เป็นอุทาหรณ์ของอนิจจังอย่างแจ่มแจ้ง.

มีหรือที่แม้คลื่นลูกใหญ่ที่สุดจะดำรงสภาพอยู่ได้ตลอดกาล.

มีหรือที่ใครจะหนีเกิด, แก่, เจ็บ, ตายไปได้, แม้จะเป็นคนดีที่สุด.

พระพุทธชัยมุนี

ครอบครัวสร้างอุทิศกุศลให้

ศาสตราจารย์ ดร.ชัย มุกตพันธุ์

อภินันทนาการ

จาก

พลเรือเอก อดุล ตุลยานนท์

พิมพ์ที่
บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด
70 ถนนราชบพิธ กรุงเทพฯ 10200
โทร. 222-5555, 221-9781
นายยอดยิ่ง ใสกณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. 2531

